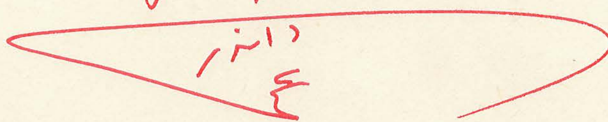
عەلی باپیر

چەند بنەمایەکی گرنگی

ماڵ و سامان بەخشین لە ڕێی خوادا

١٤٣٤ك ٢٧١١ك ٢٠١٣ز

چەند بنەمایەکی گرنگی

ماڵ و سامان بەخشین

لە ڕێی خوادا

عەلی باپیر

١٤٣٤ك – ٢٠١٣ ز

ناوی کتێـــب : چەند بنەمایەکی گرنگی ماڵو سامان بەخشین لە ڕێی خوادا

نوســــــەر: عەلی باپیر

بڵاوکردنەوەی:

نەخشەشازی نێوەوە: عزالدین محمد عمر

بـــــەرگ : عزالدین محمد عمر

نۆرەو ساڵی چاپ: یەکەم ١٤٣٤- ٢٠١٣

تـــــــیراژ : ١٠٠٠ دانە

شـــوێنی چـــاپ: چاپخـــانەی ڕۆژهـــەلات /هــــەولێر

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی (٢٦٨١) ی
ساڵی ٢٠١٣ ی پێ دراوە

ameer.maktab@yahoo.com

/AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice

www.alibapir.net

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿ وَأَنفِقُواْ مِن مَّا رَزَقْنَٰكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ ٱلْمَوْتُ
فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَآ أَخَّرْتَنِيٓ إِلَىٰٓ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن
مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ (١٠) وَلَن يُؤَخِّرَ ٱللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَآءَ أَجَلُهَاۚ وَٱللَّهُ
خَبِيرُۢ بِمَا تَعْمَلُونَ (١١) ﴾ المنافقون.

پێشکەش بێ

بەو خێرخوازانەی ماڵو سامانی حەڵاڵی خۆیان لەڕێی خوادا لێزانانە دەبەخشنو بە چاکترین شێوە جێگای پێ دەگرن.

پێشەکی

الْحَمْدُ للهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُه، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا، وَمِنْ سَيئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِه اللهُ فَلاَ مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضلِلْ فَلاَ هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَن لاَ إِلَهَ إِلاّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسۡلِمُونَ ١٠٢ ﴾ آل عمـــران، ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ وَخَلَقَ مِنۡهَا زَوۡجَهَا وَبَثَّ مِنۡهُمَا رِجَالٗا كَثِيرٗا وَنِسَآءٗۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِي تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلۡأَرۡحَامَۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيۡكُمۡ رَقِيبٗا ١ ﴾ النســـاء، ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَقُولُواْ قَوۡلٗا سَدِيدٗا ٧٠ يُصۡلِحۡ لَكُمۡ أَعۡمَٰلَكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡۗ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدۡ فَازَ فَوۡزًا عَظِيمًا ٧١ ﴾ الأحزاب.

أَمَّا بَعْدُ: فَإِنَّ أَصْدَقَ الحَدِيث كَلاَمُ اللهِ وَخَيْرَ الْهَدِي هَدْيُ مُحَمَّد ﷺ وَشَرَّ الأُمُورِ مُحْدَثَاتُها، وَكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَة، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ، وَكُلَّ ضَلاَلَةٍ فِي النَّار(١).

---

١) ئەوە پێی دەگوترێ: (خطبة الحاجة) کە پێغەمبەر ﷺ هاوەڵانی بەرێزی فێردەکرد پێش هەر قسەیەکی گرنگ بیڵێن، وەك وتاری جومعەو داخوازییکردن (خِطْبة)و ..

خوێنەری بەڕێز!

ئەم کتێبەی بەردەستت باسی بابەتێکی زۆر گرنگ دەکات کە بریتیە لە: بەخشینو خێروچاکەکردنو هاوکاریی کردنی ماددیی خەڵکی ئاتاجو هەژارو نەدار، جا ئەو بەخشینو ماڵوسامان خەرجکردنە، چ فەڕز بێ چ سوننەت.

شایانی باسیشە کە ئەم کتێبە کۆی دوو دەرسی (تەفسیری قورئانی بەرزو بەپێز)ە کە بریتین لە هەردووك دەرسی (٥٤و ٥٥) لە دەرسەکانی تەفسیرکردنی سووڕەتی (البقرة) کە دەرسی یەکەمیان (٥٤) پێنج ئایەت (٢٦٢- ٢٦٦) و دەرسی دووەمیشیان (٥٥) هەشت ئایەت (٢٦٧- ٢٧٤) دەگرێتە خۆی، واتە بە هەردووکیان سێزدە (١٣) ئایەت دەگرنە خۆیان.

ئنجا لە دەرسی یەکەمیان دا: وەك لە پێناسەی دەرسەکانیش دا هاتوە - خوای بەخشەرو میهرەبان بەگشتی باسی گەورەییو گرنگییو پاداشتی بەرزی چاکەکردنو ماڵو سامان بەخشینو هاوکاریی کردنی خەڵکی ئاتاجو بێدەرەتان دەکاتو جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە، کە دەبێ لە بەخشینو هاوکاریی کردنەکەیان دا، ڕەوشتو ئەدەبە بەرزەکان ڕەچاو بکەنو، خۆیان لە گیرۆدەبووون بە خوو وخدەی ناپەسەندی وەك: منەتکردنو، ئازاردانی دڵی بابای خێرپێکراو، ڕیابازیی، بپارێزن.

وە لە دەرسی دووەمیش دا هەر لە بواری ماڵو سامان بەخشین دا - بە فەرزو سوننەتەوە - خوای کاربەجێو پەنهانزان باسی سێ مەسەلەی گرنگو بنەڕەتیی دەکاتو، ئەو هەشت ئایەتە بە پێزە وەڵامی سێ پرسیارەمان لەمست دەنێن:

هتد، وە ئەم وتارە هەرکام لە: الترمذي: (١١٠٥)، والنسائي: (١١٠٤)، وابن ماجه: (١٨٩٢) وأحمد: (٣٧٢٠)، وطبراني: (٢٤١٤) هێناویانەو (مسلم)یش بەشێکی هێناوە.

١- چ جۆرە ماڵو سامانێك ببەخشرێ؟

٢- بە کێ و کێ ببەخشرێ و، کێ لەپێشترە بۆ هاوکاریی کردن؟

٣- چۆن چۆنی ماڵو سامان بەخشینو هاوکاریی کردن ئەنجام بدرێ، لە ڕووی ئاشکراییو پەنهانییەوە، وە لەڕووی کاتی بەخشینەوە؟!

پێویستە ئەوەش بڵێم:

کە بەجیاو لەشێوەی کتێبێك دا چاپکردنەوەی ئەم دوو دەرسەی تەفسیری قورئانی بەرزو بەپێز بە ڕێنماییو لەسەر پێشنیارو داواکاریی دۆستو خۆشەویستانێکی دڵسۆز بوو، کە سەروکاریان لەگەڵ بەخشینو هاوکارییکردنی هەژارو نەدارو بێدەرەتانو لێقەوماوان دا هەیەو، لە ئەزموونی خۆیان دا چەند تێبینیو سەرنجێکیان بۆ دروست بوو ون، لەسەر چۆنیەتییو شێوازی ماڵو سامان بەخشینو هاوکاریی کردنی هەندێك کەس داو، قەناعەتیان وابوو کە بە سەرنج دانو لێبوردبوونەوەی تەفسیرو لێکدانەوەی ئەو ئایەتە قورئانییە موبارەکانە، دەگونجێ ئەو عەیبو کەموکوڕییو هەڵەو پەڵانە چارەسەر بکرێن.

هیواداریشم ئەم کتێبە ئامانجەکەی بە باشترین شێوە بپێکێ.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

عەلی باپیر

١١ ی شوال ١٤٣٤ك - ١٨ی ئابی ٢٠١٣ ز

دەرسی پەنجاو چوارەمین

پێناسەی ئەم دەرسە

لەم دەرسەماندا خوای پەروەردگار پشتیوان بێت، پێنج ئایەت لە سوورەتی (البقرة) دەتوێژینەوە، كە بریتین لە ئایەتەكانی ژمارە: (٢٦٢ تاكو ٢٦٦)، لەم پێنج ئایەتەدا خوا ﷻ دەربارەی یەك بابەت بۆمان دەدوێ، كە بریتیە لە چاكەكردنو ماڵ بەخشین، وە هاندانی مسوڵمانان بۆ بەخشین هاندانیان لەسەر ئەوە، كە ئەدەبە بەرزەكانی ماڵ بەخشین لە خۆیاندا بێننەدی، وە خۆپاراستن لە منەتكردنو ئازاردانی دڵی كەسێك كە هاوكاریی دەكەنو پاشان سەرەنجامی شوومی منەتكردنو ڕیابازیی لە بواری چاكەكاریی‌و بەخشین داو، سەرەنجامی چاكو پەسندی ماڵو سامان بەخشینی ساغو دڵسۆزانەو خواپەسندانە، لە ڕۆژی دواییدا دەخاتە ڕوو، لە میانی هێنانەوەی دوو سێ وێنەی زۆر كاریگەردا.

﴿ مَّثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمۡوَٰلَهُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنۢبَتَتۡ سَبۡعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنۢبُلَةٖ مِّاْئَةُ حَبَّةٖۗ وَٱللَّهُ يُضَٰعِفُ لِمَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦١﴾ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمۡوَٰلَهُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ثُمَّ لَا يُتۡبِعُونَ مَآ أَنفَقُواْ مَنّٗا وَلَآ أَذٗى لَّهُمۡ أَجۡرُهُمۡ عِندَ رَبِّهِمۡ وَلَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿٢٦٢﴾ قَوۡلٌ

مَّعۡرُوفٞ وَمَغۡفِرَةٌ خَيۡرٞ مِّن صَدَقَةٖ يَتۡبَعُهَآ أَذٗىۗ وَٱللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٞ
﴿٢٦٣﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُبۡطِلُواْ صَدَقَٰتِكُم بِٱلۡمَنِّ وَٱلۡأَذَىٰ كَٱلَّذِي يُنفِقُ مَالَهُۥ
رِئَآءَ ٱلنَّاسِ وَلَا يُؤۡمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۖ فَمَثَلُهُۥ كَمَثَلِ صَفۡوَانٍ عَلَيۡهِ تُرَابٞ
فَأَصَابَهُۥ وَابِلٞ فَتَرَكَهُۥ صَلۡدٗاۖ لَّا يَقۡدِرُونَ عَلَىٰ شَيۡءٖ مِّمَّا كَسَبُواْۗ
وَٱللَّهُ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٢٦٤﴾ وَمَثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمۡوَٰلَهُمُ ٱبۡتِغَآءَ
مَرۡضَاتِ ٱللَّهِ وَتَثۡبِيتٗا مِّنۡ أَنفُسِهِمۡ كَمَثَلِ جَنَّةِۭ بِرَبۡوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٞ
فَـَٔاتَتۡ أُكُلَهَا ضِعۡفَيۡنِ فَإِن لَّمۡ يُصِبۡهَا وَابِلٞ فَطَلّٞۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ
بَصِيرٌ ﴿٢٦٥﴾ أَيَوَدُّ أَحَدُكُمۡ أَن تَكُونَ لَهُۥ جَنَّةٞ مِّن نَّخِيلٖ وَأَعۡنَابٖ تَجۡرِي
مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ لَهُۥ فِيهَا مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ وَأَصَابَهُ ٱلۡكِبَرُ وَلَهُۥ ذُرِّيَّةٞ
ضُعَفَآءُ فَأَصَابَهَآ إِعۡصَارٞ فِيهِ نَارٞ فَٱحۡتَرَقَتۡۗ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ
ٱلۡأٓيَٰتِ لَعَلَّكُمۡ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٦﴾﴾.

مانای وشە بە وشەی ئایەتەكان

((وێنەی ئەوانەی كە سامانەكانیان لەپێناو خوادا خەرج دەكەن، وەك وێنەی دەنكێك وایە كە حەوت گوڵان دەڕوێنێ، هەر گوڵێك سەد دەنكی تێدایە، وە خوا بۆ هەركەسێك بیەوێ پاداشت چەند قات دەكاتەوە، وە خوا سیفەت فراوانی زانایە ﴿٢٦١﴾ ئەوانەی سامانەكانیان لەڕێی خوادا خەرج دەكەن پاشان، هیچ جۆرە منەتكردنو ئازاردانێك

بەدوای ئەوە ناخەن کە خەرجیان کردوە، لەلای پەروەردگاریان پاداشتی خۆیانیان هەیەو، هیچ جۆرە ترسێکیان نابێو خەمباریش نابن ﴿٢٦٢﴾ قسەیەکی باشو لێبوردنێک (لەگەڵ بابای ئاتاجدا) لە خێرکردنێک باشترە کە ئازاردانی بەدوا دابێ، وە خوا بێ نیازە، هێدیی یە ﴿٢٦٣﴾ ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! خێرو چاکەکانتان بەهۆی منەتکردنو ئازاردانەوە، هەڵمەوەشێننەوە، وەك بابایەك کە سامانەکەی بۆ ڕووپامایی خەڵکی خەرج دەکاتو بڕوای بە خواو بە ڕۆژی دوایی نیە، جا وێنەی ئەوە وەك وێنەی تاتە بەردێك وایە کە تەنکە گڵێکی لەسەرە، بارانێکی دڵۆپە قورس لێی دەداتو بەڕەقو تەقی دەیخاتە گۆڕێ، (وە سەرەنجام ئەو جۆرە ماڵخەرجکەرانە لە ڕۆژی دواییدا) هیچیان دەستگیر نابێ لە بەرهەمی ئەوەی کردوویانە، وە خوا ڕێنمایی کۆمەڵی بێبڕوایان ناکات ﴿٢٦٤﴾ وە وێنەی ئەوانەکە سامانەکانیان بۆ بەدەستهێنانی ڕەزامەندیی خواو چەسپاوکردنیان (لەسەر مسوڵمانەتیی) خەرج دەکەن، وەك وێنەی باغێك وایە لە بەرزاییەك، کە بارانێکی دڵۆپە قورسی لێدەبارێو، بەرهەمەکەی دوو قات دەدات، وە ئەگەر بارانی دڵۆپە قورسیشی لێنەبارێ، وردەبارانێك (ی بەسە)، وە خوا بینەری ئەوەیە کە دەیکەن ﴿٢٦٥﴾ ئایا هیچ کامێکتان حەز دەکات کە باغێکی لە خورماو ترێی هەبێ، شا جۆگەی بەژێردا بڕۆن، لە هەموو جۆرە میوەیەکی لەوێدا هەبێ، وە چووبێتە قۆناغی پیرییەوەو بەساڵدا چووبێ، وە منداڵی وردیشی هەبن، ئیدی (کتوپر) گێژەڵووکەیەك کە گڕی ئاگری تێدایە، لێی بداو بسووتێ؟! ئاوا خوا ئایەتەکانیان بۆ ڕوون دەکاتەوە بەڵکو بیر بکەنەوە ﴿٢٦٦﴾)).

شیکردنەوەی هەندێك لە وشەكان

(حَبَّةٍ): واتە: دەنك، (يُقَالُ في الحِنْطَةِ والشَعِيرونَحْوِهِمَا)، (حَبٌّ وحبَّةٌ) بۆ دەنكی گەنمو جۆو وێنەی ئەوانە دەگوترێ.

(سَنَابِلَ): (السَنَابِل جَمْعُ سَنبُلَة وجَمْعُ سنبل)، (سنابل) كۆی (سُنْبلَة)و (سُنْبل)ە، واتە: گوڵە گەنم، گوڵە جۆ، گوڵە مەرەزە، گوڵە هەرزن، ئەوەی كە بەڕیز دەنكەكانی تێدایە.

(يُضَٰعِفُ): واتە: چەند بەرانبەر دەكاتەوە، چەند قات دەكاتەوە، (أضْعَفْتُ الشَّيءَ، وَضَعَّفْتُه، وَضَاعَفْتَهُ، ضَمَمْتُ إليهِ مِثْلَهُ فَصَاعِداً) هەرسێكیان واتە: وێنەی خۆی، یان چەند وێنەیەكی خۆیم خستە گەڵی، واتە: بەرانبەرم كردەوە، یان چەند بەرانبەرم كردەوە.

(مَنًّا): (الْمَنُّ: مَا يُوزَن بِهِ) ئەو شتەیە شتی پێ دەكێشرێ (مَنٌّ، مَنَّان، أَمْنَان)، (مَنَّان) دوو مەن (أَمْنَان) كۆی (مەن)ە، (والمِنَّة: النِّعْمَة الثَقِيلَة) واتە: (منَّة) نیعمەتێكی قورسە، ئنجا ئایا بۆچی نیعمەتو چاكە پێی گوتراوە: منەت؟ چونكە مادام مەن (مَنٌ) ئەو پێوەرەیە كە شتی پێ دەكێشرێو شتی قورسی پێ دەكێشرێ، چاكەش قورسە، وەك بڵێی بەوە كێشرابێ، جا منەت واتە: چاكەو نیعمەت، دیارە ئەگەر بە كردەوە بكرێ باشە، بەڵام ئەگەر بەزار بگوترێ خراپە ﴿... قُل لَّا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَٰمَكُم ...﴿١٧﴾﴾ الحجرات،

واتە: بڵێ ئیسلامەتییەكەی خۆتانم لەسەر مەكەنە منەت، چونكە ئەوان بە قسە گوتوویانە، ئەگەرنا بە كردەوە چاكە بكەی زۆر چاكە، چونكە خوای بە بەزەیی دەفەرموێ: ﴿لَقَدْ مَنَّ ٱللَّهُ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ ... ﴿١٦٤﴾﴾ آل عمران، واتە: خوا چاكەی لەگەڵ بڕواداران كرد، كە لە خۆیان ڕەوانەكراوێكی بۆ ناردن، جا تۆ چاكە لەگەڵ كەسێ بكەی بە كردەوە ئەوە باشە، بەڵام بە قسە بەچاوی دابدەیەوە، یاخود باسی بكەی ئەوە خراپە، بۆیە عەرەب گوتوویانە: (المِنَّةُ تَهْدِمُ الصَّنيعة)، واتە: منەتكردن لەسەر كەسێ كە چاكەت لەگەڵدا كردوە، چاكەكەت لە بەیندا دەبات و دەیشواتەوە.

(صَدَقَـٰتِ): واتە: بەخشین، خێر، چاكە، وە جاری وایە بە مانای زەكاتیش دێ، دەڵێ: (الصَدَقَّةُ: مَا يُخرجُهُ الأنْسانُ مِنْ مَالِهِ عَلَى وَجْهِ القُرْبَةِ كَالزَّكَاةِ) بریتیە لەو ماڵەی كە ئینسان بەو شێوەیە كە لە خوا نیزیكی بخاتەوە، بیبەخشێ بۆ وێنە: زەكات، بەڵام صەدەقە زیاتر بۆ ماڵێكە كە خۆبەخشانە ببەخشرێ و زەكات واجبە، بەڵام وشەی صەدەقە لە قورئاندا بە مانای زەكاتیش هاتوە: ﴿إِنَّمَا ٱلصَّدَقَـٰتُ لِلْفُقَرَآءِ وَٱلْمَسَـٰكِينِ ... ﴿٦٠﴾﴾ التوبة، كە لێرەدا مەبەست پێی زەكاتە.

(تُبْطِلُوا۟): (الإبْطَال: إذْهَابُ الشَيءِ وإزَالَتُهُ) ﴿لَا تُبْطِلُوا۟﴾، واتە: لە بەین مەبەن، هەڵمەوەشێننەوە، دەڵێ: (إبْطَالُ) بریتیە لە

بەتاڵکردنەوەی شتێك و لابردنی و نەهێشتنی.

(رِئَآءَ ٱلنَّاسِ): واتە: ڕووپامایی بۆ خەڵکی، (أي مُراءاة وَتَشَبُّعاً) واتە: شتێك کە لەخۆتدا بیهێنیەدی و لە خۆتیدا پێشان بدەی، بۆ ئەوەی خەڵك بیبینێ، جا جاری وایە کابرا ڕووپامایی دەکات، واتە: چاکەیەك خێرێك دەکات دەڵێ: ئەوەم کرد بۆ ئەوەی خەڵك باسی بکات و بیزانێ، وە جاری وا هەیە چاکەکەی هەر نەشکردوە، کەچی بە درۆ باسی دەکات، کە ئەوە هەر زۆر خراپترە، وەك خوا دەفەرموێ: ﴿... وَّيُحِبُّونَ أَن يُحۡمَدُواْ بِمَا لَمۡ يَفۡعَلُواْ ... ﴿١٨٨﴾﴾ آل عمران، واتە: دەیانەوێ ستایش بکرێن بە شتێك کە نەیانکردوە.

(صَفۡوَانٍ): واتە: تاتە بەردێکی لووس، دەڵێ: (صَفَا صَفْواً: خَلُصَ مِنَ الكَدَرِ) (صَفَا) لێلیی پێوەنەما (والصَّفَاةُ: الحجر العريض الأملس والصَّفْوَان: الصَّخر الأملس) (الصَّفَاةُ والصَّفْوَان): یانی: بەردێکی پانی لووس.

(وَابِلٌ): واتە: بارانی دڵۆپە گەورە (الوَابِلُ والوَبِلُ: المَطَرُ الثَّقِيلُ القِطَار)، واتە: بارانێکی دڵۆپە قورس (قِطَار) کۆی (قَطْرَة)ە، یانی: دڵۆپە.

(صَلۡدًا): (أي حَجَراً صلباً وهُوَ لايُنْبِتُ)، (صَلْداً): واتە: بەردێکی ڕەق کە هیچ سەوز ناکات، سەدجار دەغڵودان لەسەر بەرد ڕۆکەی، هیچی لەسەر سەوز نابێ.

(وَتَثْبِيتًا): واتە: چەسپاندن، چونکە: (الثَّبَاتُ: ضِدُّ الزَّوَال) واتە: چەسپاویی (ثَبَات) پێچەوانەی لاچوون (زوال)ە، (وثَبَّتُّهُ أي: قَوَّيْتُهُ)، (وثَبَّتُّهُ) واتە: بەهێزم کردو چەسپاندم.

(بِرَبْوَةٍ): (ربوَة) واتە: تەپۆڵکە شوێنێکی بەرز، دەڵێ: (رَبا الشّيءُ يربو، رَبْواً: نَمَا وَ زَادَ) (رَبا): واتە: گەشەی کرد وە زیادی کرد، ئنجا بۆچی گردۆڵکەو شوێنی بەرز پێی دەگوترێ: (رَبْوَة)؟ چونکە لە ئاستی زەوی بەرزترە (والرَّبوَة والرابية: ما ارتفَعَ مِن الأرض)، (ربوَة) و (رابية) ئەوەیە کە لە ئاستی زەوی بەرزترە.

(فَطَلٌّ): (الطَّلُّ: أَضْعَفُ المَطَر، وَهُوَ مَالَهُ أَثَرٌ قَلِيلٌ)، (طَلٌّ) واتە: بارانێکی نەرم، لە کوردەوارییدا دەڵێن: (نمە باران) بارانێکی کەم کە شوێنەوارەکەشی کەمە، وە دەگوترێ: (وطُلَّ الأرضُ، فَهِيَ مَطْلُولَةٌ) واتە: زەوییەکە ئاوڕشێن کرا.

(أَيَوَدُّ أَحَدُكُمْ): (أيود) واتە: ئایا یەکێکتان حەز دەکات، (الوُدُّ: مَحَبّة الشّيء وَتَمَنّي كَوْنِهِ، وَالتَمَنّي، هُوَ تَشَهّي حصولُ ما تَوَدُّهُ)، (وَدّ): بریتیە لەوەی کە تۆ شتێکت خۆشبوێو پێت خۆشبێ بۆت پەیدابێ، وە (تَمَنّي) یانی: خۆزگە خواستن، بریتیە لەوە کە حەز لە پەیدابوونی شتێك بکەی.

(الْكِبَرُ): واتە: بەساڵداچوون، پیربوون (يُقَالُ: فُلانٌ كَبِيرٌ، أي: مُسِنٌ) دەگوترێ: فلان کەس گەورەیە، یانی بەتەمەنە (وَأَصَابَهُ

الكِبَرُ) واتە: بەساڵداچوو، تەمەنی هاتۆتە سەرێ و هەڵکشیوە.

(ذُرِّيَّةٌ): (الذُّرِّيَـةُ أَصْلُهَـا نَسْـلُ الرَّجُـل وقِيلَ: الصِّغَـار مِـن الأولَاد)

(ذرية): لە بنەچەدا بەمانای وەچەی پیاو دێ، هەندێکیش دەڵێن: منداڵی گچەکەی ئینسان پێی دەگوترێ: (ذرية)، بەڵام بەپێی عورف و باو وشەی: (ذرية) بۆ گەورەو بۆ گچکە بەکاردێ، واتە: بەتەمەن بن، یان کەم تەمەن بن.

(ضُعَفَآءُ): واتە: بێ هێزەکان، وەچەیەکی بێهێز کە لێرەدا مەبەست منداڵی بچووکە، منداڵی بچووك بێهێزەو بەرگریی پێ لەخۆی ناکرێ و خۆی پێ بەڕێوەناچێ.

(إِعْصَارٌ): واتە: گەردەلوول، گێژەلۆوکە، دەڵێ: (العَصْرُ: مَصْدَرُ عَصَرْتُ والمَعْصُور الشَيء، والمَعْصُورُ والعُصَارةُ: نِفَايةُ مَا يُعْصَرُ، والإِعصارُ: رِيحٌ كَثِيرُ الغُبَار) (إعصار): بە بایەك دەگوترێ کە زۆر تۆزو خۆڵی تێدابێ، وە ئەسڵی وشەکە لە (عَصْر)ەوە هاتووە، (عَصْر) واتە: گوشین (عَصَرْتُ) واتە: ئەو شتەم گوشی (والمَعْصُور) شتێکە کە گوشرابێ، (مَعْصُورُ وعُصَارةُ) تڵت و پاشماوەی شتی گوشراو، گەردەلوول کە دێ هەر شتێك بکەوێتە بەری دەیگوشێ و ڕەپێچەکی دەداو کۆی دەکاتەوە.

مانــای گشــتی ئایەتەكــان

خــوا ﷻ هانــی بڕواداران دەدا بـۆ بەخشـینی مـاڵو سامانیـانو خەرجكردنی لە پێناوی خواداو بە ڕەچاوكردنـی ئـەدەبو ڕەوشتە بەرزەكانـەوەو دەفەرمـوێ: ﴿مَّثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمۡوَٰلَهُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنۢبَتَتۡ سَبۡعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنۢبُلَةٖ مِّاْئَةُ حَبَّةٖۗ﴾، وێنـەی ئەوانـەی مـاڵو سامانەكانیان لـە پێناوی خوادا دەبەخشـن، وەك دەنكە تۆوێـك وایە كە حـەوت گـوڵان دەردەكات، هـەر گوڵـەی سـەد دەنكـی تێدایـە، واتـە: یـەك بـە حـەوت سـەد ﴿وَٱللَّهُ يُضَٰعِفُ لِمَن يَشَآءُۚ﴾، وە خوا چەند بەرانبەر دەكات بۆ هەركەسێك كە بیەوێ، واتـە: لە یەك بە حەوت سەد بەرانبەر زیاتریش پاداشت دەداتەوە ﴿وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ﴾، وە خوا فراوانـەو زانایە، ڕەحمەتی فراوانـی هەیـەو زانیـاری فراوانـی هەیـە، وە هەموو سـیفەتەكانی خوا فراوانـن، دیـارە ئـەوە بـۆ هانـدانی مسـوڵمانانە، كـە لـە بەخشـینی مـاڵو سامانەكانیان نەترسێن، چونكە هەرچـی دەیبەخشـن، خـوای بەخشـندە زۆر زۆر زیـاتر لـە دوارۆژدا پاداشتیان دەداتەوە، بەڵكو زۆرجار هەر لە دنیاشدا بەخشین دەبێتە هۆی ئـەوە كـە مـرۆڤ ماڵەكـەی بەرەكـەتی بكەوێتـیو خـەڵك موعامەلـەی لەگەڵیدا خۆشتـربێ، وە ئـەو كەسانەی كە خێرومەنـدنو چاكە لەگەڵ خەڵك دەكەن، خـەڵك خۆشی دەوێـنو مـاڵو سامانی دەپارێزنو، ئەگەر لێیـان بقـەومێ پشتگیرییـان لێدەكـەنو تـەماع لـە مـاڵو سامانەكەیان

ناکەن، وە بە پێچەوانەوەشەوە بابای چرووکو ڕەزیل پێش دواڕۆژ هەر لە دنیادا دووچاری زەرەرو زیان دەبێ.

ئنجا دەفەرموێ: ﴿ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَآ أَنفَقُوا۟ مَنًّا وَلَآ أَذًى ﴾، ئەوانەی ماڵو سامانەکانیان لە پێناوی خوادا دەبەخشنو دوای بەخشینەکە هیچ منەتکردنو ئازاردان ناکەنە پاشکۆی بەخشینەکەیان، واتە: ئەو کەسەی کە چاکەی لەگەڵدا دەکات منەتی لەسەر ناکاتو ئازاریشی نادات، منەتکردن ڕووبەڕوویە، بەڵام ئازاردان باسکردنی پاشملەیە، هەیە چاکەیەك دەکات هێندەی دەڵێتەوەو هێندەی دووبارە دەکاتەوە، ئەوەی چاکەکەی لەگەڵ کراوەو بەخششەکەی وەرگرتوە، دەڵێ: سەد خۆزگە هەر وەرم نەگرتبایە ! مانای وایە بابای چاکەکار لەسەری قەرزدار بۆوە، جا دەفەرموێ: ئەوانەی ئاوا چاکە دەکەن، دوایی نە منەت دەکەنو نە ئازاری بابای خێرپێکراویش دەدەن، یانی: نە بەرەوڕوو، نە پاشملە باسی ناکەن، بۆچی؟ چونکە بابای بڕوادار ئەو ماڵە نابێ بە هی خۆی بزانێ، دەڵێ: بەڵکو ئەوە ئەمانەتی خوایەو سپاردەیەکە لە دەستی مندایە، دەیگەیەنم بە شوێنی خۆی، پیاو چاکەکانی پێشین وابوون، کە کەسێك هاتبێ زەکاتی بدەنێ، بابای زەکاتدەر گوتوویەتی: زۆرزۆر مەمنوونمو سوپاست دەکەم، زەکات وەرگر گوتوویەتی: بۆچی ؟ گوتوویەتی: تۆ هاتیو ئەوە هەقی خۆتە خوای دادگەر ئەو هەقەی لەسەر من پێویست کردوە، چاکبوو جەنابت ئەو هەقەت وەرگرت، دەنا گوناهبار دەبووم !

جا دەفەرموێ: ئەوانەی وابن: ﴿ لَّهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ ﴾، پاداشتیان

هەیە لەلای پەروەردگاریان ﴿ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾، وە نە ترسیان هەیە بۆ داهاتووو نە خەمباریش دەبن بۆ ڕابردوو، بۆ ڕابردوو خەمبار نابن، چونکە ڕابردوویان پاکەو، بۆ داهاتووش ناترسێن، چونکە ئەوەی ڕابردووی پاك بێ بێباکەو بەرچاوی ڕووناکە.

ئنجا خوای شارەزا فێری ئەدەبێکی بەرزی ماڵو سامان بەخشینمان دەکاتو دەفەرموێ: ﴿ قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ ﴾ واتە: قسەیەکی باشو پەسند، وە لێبوردنێك لەگەڵ بابای ئاتاجدا، {کە دێ داوات لێدەکات، ئەگەر قسەیەکی باشی لەگەڵدا بکەی، وە لێیببووری ئەگەر ئەزیەتی دایو زۆر ئیلحاحی کردو تەکلیفی کرد، ئەگەر هیچیشی نەدەیە، بەس قسەیەکی باشی لەگەڵدا بکەیو بڵێی: بڕوا بکە بەدەستمەوە نیە، عوزرێکی بۆ بێنیەوە} ﴿ خَيْرٌ مِّن صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَذًى ﴾، {هیچی نەدەیە، بەڵام قسەیەکی خۆشی لەگەڵدا بکەیو ڕێزی بگری} زۆر باشترە لە چاکە لەگەڵدا کردنێك کە ئازاری بەدوادا بێت، بۆ نموونە: خێری پێبکەیو پێی بڵێی: دەبڕۆ دەی بیگرە، هەر چاوتان تێرنەبوو ! خێرەکەت هەر مەکە باشترە، نەك خێر بکەیو دوایی بەچاویدا بدەیەوەو، دڵی ئەزیەت بدەیو منەتی لەسەر بکەی، ﴿ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴾، وە خوا بێنیازەو هێدییو مەندە، خوا دەوڵەمەندە هەرچەندە ببەخشن خوای پەروەردگار لە دواڕۆژدا پاداشتتان دەداتەوەو، لە دنیاشدا بۆتان زیاد دەکات، وە خوا هێدییو مەندیشە، کەواتە: وەك چۆن خوا هێدییو مەندە، ئێوەش چاو لە خوای بەخشەری

پەروەردگاری خۆتان بکەن و، ئەو سیفەتە پەسندە لە خۆتاندا بهێننەدی، هێدیی بن و توورە مەبن.

ئنجا ڕوو لە ئیمانداران دەکات و دەفەرموێ: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُبۡطِلُواْ صَدَقَـٰتِكُم بِٱلۡمَنِّ وَٱلۡأَذَىٰ ﴾، ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! خێرو چاکەکانتان بەخشینەکانتان بە منەتکردن و بە ئازاردان هەڵمەوەشێننەوە، ئەم ئایەتە زۆر بەڕاشکاویی پێمان دەڵێ: کەسێك کە خێرو چاکەیەك دەکات، بەڵام دوایی منەت بەسەر خێر پێکراوەکەدا دەکات، یاخود ئازاری دەدا، باسی دەکات لەم لاولاو پێی دەگاتەوەو دڵی پێی ناڕەحەت دەبێ، خێرەکەی دەچێتەوە هیچێ و هەڵدەوەشێتەوە، دوایی خوای پەنهانزان دەفەرموێ: ﴿ كَٱلَّذِي يُنفِقُ مَالَهُۥ رِئَآءَ ٱلنَّاسِ وَلَا يُؤۡمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ ﴾، واتە: با هەڵسوکەوتەکانتان لە بەخشیندا، وەك هی کەسێك نەبێ کە ماڵ دەبەخشێ بەس بۆ ڕووپامایی خەڵك، {بۆ ئەوەی خەڵك مەدحی بکات بڵێن: ماشاء الله چەند سەخیی و نان بدەیەو، چەند خێرەومەندە !} وە بڕوای بەخواو بە ڕۆژی دوایی نیە، {واتە: ئەو سیفەتە، سیفەتی کەسانی ڕیابازو بێبڕوایە، کە تۆ خێر بکەی، دوای منەت بکەی، ببەخشی و دوایی بەچاوی کابرادا بدەیەوە! ئەوە سیفەتی کەسانی بێبڕواو ڕیابازەو وەك ئەوان مەکەن}.

ئنجا خوا ﷻ وێنەیەکیشمان بۆ دێنێتەوە، بۆ ئەوەی بیخاتە بەرچاومان، چونکە وێنە هێنانەوە شێوازێکی گرنگە بۆ تێگەیاندنی خەڵك، چونکە ئەو قسەیە کە دەیکەی، چەمك و واتایەکەی ڕووت (مجرد)ە، بەڵام کە لە قاڵبی وێنەدا داتڕشت، بە خەیاڵ و ئەندێشە

دەتوانی تەماشای بکەی، دەفەرموێ: ﴿ فَمَثَلُهُۥ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُۥ وَابِلٌ فَتَرَكَهُۥ صَلْدًا ﴾، وێنەی {کەسێك کە بڕوای بە خواو بە ڕۆژی دوایی نیەو بە ڕیابازیی ماڵی خۆی سەرف دەکات، نەك بۆ خوا} وەك تاتە بەردێکی لووسی سپی وایە، تەنکە گڵێکی لەسەرە بارانێکی دڵۆپە زل لێیدەدا ﴿ فَتَرَكَهُۥ صَلْدًا ﴾، هیچی پێوە ناهێڵێو دەیشواتەوە، {واتە: ئەو چاکەو خێرانەی کە ئێوەش دەیانکەن منەتکردنەکەتانو ئازاردانەکەتان، وەك بارانەکە وایەو چاکەکەتان دەشواتەوە هیچی نامێنێتەوە} ﴿ لَّا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا۟ ﴾، {کەسێك کە تەنکە گڵێکی هەبێت لەسەر تاتە بەردێکی لووس، بارانێك لێیبدات، هیچی بۆ دەمێنێتەوە؟ نەخێر، ئەوجۆرە کەسانەش لە دواڕۆژدا کە بە حیساب خێریان کردوەو زەکاتیان داوەو چاکەیان کردوە، دوایی تەماشا دەکەن هیچیان بۆ نەماوەتەوە لە قیامەتێ} لە دواڕۆژدا توانایان بەسەر هیچیدانیەو هیچیان دەستگیر نابێتەوەو هیچیان بۆ نەماوەتەوە ﴿ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْكَـٰفِرِينَ ﴾، وە خوا ڕێنمایی کەسانی بێبڕوا ناکات، کەواتە: ئەوەش سیفەتی بێبڕوایانە نەك سیفەتی ئیمانداران.

ئنجا دێتە سەر باسی سیفەتی ئەوانەی کە لە پێناوی خواداو بۆ ڕەزامەندیی خوا، وە بۆ ئەوەی کە مسوڵمانەتی خۆیان زیاتر بچەسپێنن و ئیمان زیاتر لە دڵی خۆیان دابکوتن، ماڵو سامانی خۆیان

دەبەخشن، باسی وانیش دەکاتو وێنە بۆ وانیش دەهێنێتەوە: ﴿وَمَثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمُ ٱبْتِغَآءَ مَرْضَاتِ ٱللَّهِ﴾، وە وێنەی ئەوانەی کە ماڵو سامانەکانیان دەبەخشن بۆ وەدەستهێنانی ڕەزامەندیی خوا ﴿وَتَثْبِيتًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ﴾، وە بۆ ئەوەش کە نەفسی خۆیان زیاتر بچەسپێنن لەسەر مسوڵمانەتیی، یاخود بۆ ئەوە کە ئیمان زیاتر لە دڵی خۆیاندا بچەسپێنن، یاخود بۆ ئەوە کە سیفەتی بەخشندەییو کەرەمو سەخاوەت زیاتر لە دڵی خۆیاندا ڕیشەدار بکەن، وێنەی ئەوان وەك چی وایە؟ ﴿كَمَثَلِ جَنَّةٍۭ بِرَبْوَةٍ﴾، وەك باخێك وایە بە تەپۆڵکەیەکەوە، بە شوێنێکی بەرزەوە، ﴿أَصَابَهَا وَابِلٌ فَـَٔاتَتْ أُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ﴾، بارانێکی دڵۆپە زل لێی بداتو بەرەکەی دوو بەرانبەر بێتەوە، میوەکەی دوو قات بێتەوە ﴿فَإِن لَّمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ﴾، وە ئەگەر بارانێکی دڵۆپە زلیش لێی نەدا، نمە بارانێکی بەسە، چونکە شوێنەکەی زۆر بەپیتو بەرەکەتە، زەوییەکەی زۆر چاکە، نمە بارانێکی بەسە.

لێرەدا خوای زاناو شارەزا دوو حاڵەتی باسکردووە:

یان بارانێکی دڵۆپە زل لێیدەداتو کە بەرەکەی دوو قات دەکاتەوە، یان نمە بارانێك، چونکە ئینسانی مسوڵمان یان زۆر دەبەخشێ، چونکە لە توانایدا هەیە، ئەو کاتە پاداشتی زیاترە، یاخود توانای کەمترەو کەم دەبەخشێ، ئەوەش هەر دیسان پاداشتی هەیە، واتە: ئیماندار قەت

نابێ چرووك بێ، ئەگەر زۆری هەبوو زۆر دەبەخشێو، كەمی هەبوو كەم دەبەخشێ، بەڵام قەت چنگ قووچاو نابێ ﴿ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴾، وە خوا بینەری ئەوەیە كە دەیكەن.

ئنجا خوا ﷻ وێنەیەكی دیكەمان بۆ دێنێتەوە بۆ ئەوانەی كە منەت دەكەنو ئازاری ئەوانە دەدەن كە پێیان دەبەخشن، بۆ ئەوەی زیاتر لەبەرچاومان بیچەسپێنێ كە ڕیابازییو منەتكردن لەسەر ئەوانەی پێیان دەبەخشین، وەك ئاگرێك وایە كە بەری دەدەینە خەرمانی خۆمان، دەفەرموێ: ﴿ أَيَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَن تَكُونَ لَهُۥ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ ﴾، ئایا یەكێكتان حەز دەكات باخێكی هەبێ لە دارخورماو لە ترێ، ڕووبارگەل بە بنیدا بڕۆن، واتە: شوێنەكەی وابێ كە هەمیشە جۆگەو جۆباری بە بندا بڕواو، پەكی لەسەر ئاوێ نەكەوێ ﴿ لَهُۥ فِيهَا مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ ﴾، هەموو جۆرە میوەیەكی تێدا هەبێت، ئایا بۆچی لەو باغەدا تەنا باسی درەختی خورماو درەختی ترێی كردوە؟ چونكە: دارخورما بەرزترین دارەو دار ترێش نزمترین دارە، واتە: هەر لە بەرزترین درەختەوە، هەتاكو نزمترین درەخت تێیدایە، چونكە دوایی كە دەفەرموێ: ﴿ لَهُۥ فِيهَا مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ ﴾، هەموو جۆرە میوەیەكی تێدا هەیە، خۆ ئەگەر هەر تەنیا خورماو ترێ بووایە، دەیفەرموو: هەر خورماو ترێی تێدایە، بەڵام خوای پەروەردگار بەرزترین درەختی هێناوە، كە دارخورمایە، دوایی

نزمترین درەختیش کە دار مێوەو، هەر بە زەویـیەوە پان دەبێتەوە، واتە: هەموو جۆرە درەختێکی تێدایە هەر لە بەرزترینی تا نزمترینی، وە هەموو میوەیەکی تێدایە ﴿وَأَصَابَهُ ٱلْكِبَرُ وَلَهُۥ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَآءُ﴾، ئایا یەکێ لە ئێوە حەز دەکات باغێکی ئاوای هەبێ: دوایی بکەوێتە تەمەنەوە، وە ماڵ و منداڵێکی وردو سەلکەو پێچکەشی هەبن، کە بەخێوکردنیان بەزەحمەتەو بۆخۆیان کەسابەتیان پێناکرێ، لەو حاڵەتەدا: ﴿فَأَصَابَهَآ إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَٱحْتَرَقَتْ﴾، گێژەڵووکەو گەردەلوولێك کە ئاگری تێدایە، لێیبداو بیسووتێنێ و باغەکە هیچی نەمێنێ، یەکێك لە ئێوە حەز دەکات، ئاوای بەسەر بێت؟ نەخێر، کەواتە: ئێوەش خەرمانی چاکەکانی خۆتان بەمنەت و ئازاردان و بە باسکردن هەڵمەوەشێننەوەو، چاکەکانتان بەرباد مەکەن ﴿كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْـَٔايَٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ﴾، ئاوا خوا ئایەتەکانی بۆ ئێوە ڕوون دەکاتەوە، بەڵکو بیر بکەنەوە.

تەماشا بکەن ئەو مەسەلەیە خوا ﷻ چەندی گرنگیی پێداوە، ئەو هەموو ئایەتانەی لەبارەوە ناردوون، پێنج ئایەت هەموویان باسی چۆنیەتی بەخشینن، کە دەبێ ئاوا ببەخشرێ، تەنیا بۆ ڕەزامەندیی خوا بێت، وە دەبێ بەخشەر قسەی خۆش لەگەڵ بابای خێر پێکراودا بکات، ئەگەر هەر نەشیداتێ قەیناکات، بەڵام با هەر قسەی خۆشی لەگەڵدا بکات، جا تەماشای ئەو ئەدەب و ڕەوشتە بەرزانە بکەن، کە ئیسلام دەوڵەمەندەکانی پێ ئامۆژگاریی دەکات و، خێرەوەمەندەکانی پێ

ئامۆژگاریی دەکات، چەند بەرزن، بەڵام تەماشای هەڵسوکەوتی هەندێ لە دەوڵەمەندو خێرەومەندەکانیش بکەن، کە خێر دەکات بەڵام نەیکات باشترە! چاکەیەك دەکات زۆر باسی دەکاتو منەت دەکات، کەچی خوای پەروەردگاریش ئاوا دەفەرموێ، وە لە حەقیقەتیشدا لە ڕوانگەی ئیمانو ئیسلامەوە، منەتکردنو ئازاردانی دڵی کەسی پێ بەخشراوو خێرپێکراو، شتێکی زۆربێجێیە، بۆچی؟ چونکە تۆ نابێ ئەو ماڵە بە هی خۆت بزانی، خوای بەخشەر دەفەرموێ: ﴿... وَأَنفِقُواْ مِمَّا جَعَلَكُم مُّسْتَخْلَفِينَ فِيهِ...﴾ ﴿٧﴾ الحديد، واتە: لەو ماڵە ببەخشن کە خوا ئێوەی تێداکردوە بە جێنشین، کەواتە: ماڵەکە هی خۆت نیەو هی خوایەو ئەمانەتە لە دەستی تۆ دایەو، تۆ بەس دەیگەیەنی بە شوێنی خۆی، جا تۆ هەر لەبەرئەوەی ئەو ماڵە لەوێوە دەگوازیەوە بۆ ئەوێ، دەبێ منەتێ بکەی؟ نەخێر، چونکە خوای کاربەجێ ڕزقێکی کردۆتە دەستی تۆ، تۆی پێ تاقیدەکاتەوەو دەیگەیەنی بە شوێنی خۆی، کەچی هەر لەخۆتدا حەصری دەکەیو بەشی کەس نادەی، یان ئەگەر هەندێکیشت بەخشی بە کۆمەڵێك بەمنەت دەیبەخشی! بەڵێ ئەگەر لە هەموو بەرنامەیەکداو لە هەموو دینێکدا بگونجێ بابای خێرکەرو ماڵ بەخشەر، منەت بکاو باسی بکا، لە ئیسلامدا ناگونجێ، بۆیە مسوڵمانان زۆر پێویستییان بەوە هەیە کە بەڕاستی لە بواری بەخشینو خێرو چاکەدا، زۆر چاو بەخۆیاندا بگێڕنەوەو، تەماشای ئەخلاقو هەڵسوکەوتی خۆیان بکەن، کە زۆری پێچەوانەی ئەوەیە کە خوای بەخشندە مسوڵمانانی پێ ئامۆژگاریی کردوە، خوای پەروەردگار بە لوتفو کەڕەمی خۆی لەو

كەسانەمان بگێڕێ كە ئەهلی سەخاوەتو بەخشندەیین، لە كەمی كەمو لە زۆری زۆر، وە خوا لەو كەسانەمان بگێڕێ كە بڕازێینەوە بەو سیفەتو ڕەوشتو ئەدەبە بەرزانەی كە خوای كاربەجێ بە مەرجی گرتوون، بۆ كەسانێك كە خێرو چاكە دەكەن.

چەند مەسەلەیەکی گرنگ

مەسەلەی یەکەم: خوای پەروەردگار ئەو کەسانەی کە ماڵو سامانی خۆیان لە پێناوی خوادا دەبەخشن، کارەکەیان بە دەنکە تۆوێك دەشوبهێنێ، کە دوای ئەوەی دەڕوێت حەوت گوڵ دەردەکات، هەر گوڵە سەد دەنکی تێدایە، کە دیارە دەکاتە یەك بە حەوت سەد، لێرەدا خوا ﷻ وێنەی پاداشتدانەوەی خۆی بۆ بەخشەرانو خێرومەندان بە چەندان بەرانبەر لە وێنەیەکدا بۆ ئێمە وێنا دەکات، کە بریتیە لەوەی کەسێك دەنکە دانەوێڵەیەك بچێنێو دوایی حەوت سەد بەرانبەر بەرهەمی بێتە دەست، دیارە پێشتریش باسمان کرد کە حیکمەتی وێنە هێنانەوە ئەوەیە، کە ئێمە باشتر تێبگەین لە سۆنگەی ئەوەوە، کە چەمكو واتای مەعنەویی لە شێوەی وێنەی بەرجەستەکراودا دەخرێنە ڕوو.

مەسەلەی دووەم: کە دەفەرموێ: ﴿مَّثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنۢبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنۢبُلَةٍ مِّاْئَةُ حَبَّةٍ﴾، وێنەی ئەوانەی کە ماڵی خۆیان لە پێناوی خوادا دەبەخشن، وەك دەنکە تۆوێك وایە حەوت گوڵان دەردەکات، هەر گوڵەی سەد دەنکی تێدایە، توێژەرەوانی قورئان زۆریان قسە لەبارەوە کردووەو گوتوویانە: دەبێ ئەوە چ جۆرە دانەوێڵەیەك بێ ؟ ئایا مەبەست لە ﴿سَنَابِلَ﴾، گوڵە گەنمن ؟ یان گوڵە جۆن ؟ یان گوڵە مەرەزەن ؟ یان گوڵە هەرزنن ؟! ... هتد، بەڵام لە ڕاستیدا وەك چۆن خوای بێ وێنە هەر

ئەوەندە فەرموویەتی: دەنکە تۆوێك دەچێندرێ‌و دوایی ئەو دەنکە تۆوە دەڕوێ‌و حەوت گوڵان دەردەکات، هەر گوڵەی سەد دەنکی تێدایە، دیارە عیبرەت‌و پەندێك، کە ئێمە دەبێ وەریبگرین، ئەوەیە کە ماڵ بەخشین، پاداشتی زۆری هەیەو خوا لە دوارۆژدا پاداشتی زۆرمان دەداتەوەو، بەڵکو هەر لە دنیاشدا ئینسانی بەخشندە ئیستیفادە دەکات، پەندو عیبرەتەکەش بەوەندە دێتە دی، بۆیە خوا ﷻ دیاری نەکردوەو، ئەو مشت‌ومڕەش توێژەرەوانی قورئانی نەیگەیاندۆتە هیچ ئەنجامێك !

بۆیە من پێم وایە ئەو مشت‌ومڕە هەمووی زیادە، هەروەها زۆریش باسی ئەوەیان کردوە، کە ئایا دەگونجێ دەنکە تۆوێك حەوت گوڵان دەربکات ؟ لە کوێ ؟ وە دەبێ لە چ جۆرە زەوییەکدا یەك بە حەوسەد بێنێت ؟ بەڵام ئەوەش دیسان پێویست ناکات، چونکە خوای کاربەجێ ئەو وێنەیە بۆ ئێمە دێنێتەوەو دەفەرموێ: هەر چاکەیەك یەك بە حەوت سەد بەرانبەر بەڵای کەمەوە پاداشت دەدرێتەوە، دیارە هیچ پەکیش لەسەر ئەوە نەکەوتوە، کە ئایا ئەو دانەوێڵەیە، لە کوێیەو کێ دەیچێنێ‌و ...هتد ؟!

<u>مەسەلەی سێیەم</u>: کە دەفەرموێ: ﴿وَٱللَّهُ يُضَٰعِفُ لِمَن يَشَآءُ﴾، وە خوا چەند بەرانبەر دەکاتەوە بۆ هەرکەسێك کە بیەوێ، ئایا مەبەست ئەوەیە لە یەك بە حەوت سەد زیاتریش بەرانبەر دەکاتەوەو پاداشت دەداتەوە، یان مەبەست پێی ئەوەیە کە خوای زاڵی خاوەن شکۆ، یەك بە حەوت سەد پاداشت دەداتەوە، یان یەك بە حەوت سەد زیاتریش مەبەست پێی کامیانە؟ وا پێدەچێ مەبەست پێی یەك بە

حەوت سەد زیاتریش بێ، چونكە دوای ئەوەی دەفەرموێ: ﴿ مَّثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنۢبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنۢبُلَةٍ مِّاْئَةُ حَبَّةٍ ﴾، ئنجا دەفەرموێ: ﴿ وَٱللَّهُ يُضَٰعِفُ لِمَن يَشَآءُ ﴾، كەواتە: خوا بۆ هەركەسێك كە بیەوێ، لە یەك بە حەوت سەد، یان زیاتریش پاداشتی دەداتەوە، لەوبارەشەوە فەرمایشتی پێغەمبەر ﷺ زۆرن:

فەرموودەی یەكەم: {(عَنْ أبي مَسْعُودٍ رضي الله عنه، أنَّ رَجُلاً تَصَدَّقَ بِنَاقَةٍ مَخْطُومَةٍ فِي سَبِيلِ اللهِ، فَقَالَ: رَسُولُ اللهِ ﷺ لَكَ بِهَا يَوْمَ القِيَامَةِ، سَبْعُ مِائَةِ نَاقَةٍ مَخْطُومَةٍ) (رواهُ مسلم برقم: (٤٨٧٤)، وَالنَّسَائِيُّ برقم: (٣١٨٧)، وَالحَاكِمُ برقم: (٢٤٤٩)}، واتە: عەبدوڵڵای كوڕی مەسعوود خوا لێی ڕازی بێ دەڵێ: پیاوێك لە سەردەمی پێغەمبەردا ﷺ وشترێكی بە جڵەوەوە (بە ڕێشمەو ئەوسارەوە) لە پێناوی خوادا بەخشی، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: لە ڕۆژی دواییدا حەوت سەد وشترت بە جڵەوو ئەوسارەوە لە بەرانبەردا دەدرێتەوە.

لێرەدا ئێمە دەبێ لە فەرمایشتەكانی پێغەمبەر ﷺ وەك خۆی مەبەستی بووە حاڵی بین، لێرەدا مەبەست ئەوە نیە، كە لەوێ هەركەسێك وشترێكی كردبێتە خێر، خوای پەروەردگار بفەرموێ: ها ئەوە حەوت سەد وشتر! بەڵكو واتە: پاداشتی بە ئەندازەی حەوت سەد بەرانبەر دەدرێتەوە، ئەگەرنا كابرا لەوێ ڕەنگە بڵێ:

جا ئەو هەموو وشترانە چ لێبکەم لە کوێیان دابنێم !! وە کەسێك بە سادەییو سەرکێڵیی تەماشای فەرمایشتەکە بکات، ڕەنگە بڵێ: جا باشە کابرا حەوت سەد وشتر لە کوێ دابنێ ؟ چۆن دەبێ بەهەشت وشتری لێبن !! نا مەبەست ئەوەیە بە ئەندازەی قیمەتو بەهای حەوت سەد وشتر، خوا پاداشتی دەداتەوە.

فەرموودەی دووەم: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: {(مَنْ أَنْفَقَ نَفَقَةً فِي سَبِيلِ اللهِ كُتِبَتْ لَهُ بِسَبْعِ مِئَةِ ضِعْفٍ) (رَوَاهُ التِّرمِذِيُّ برقم: (١٦٢٥) وحَسَّنهُ، وَالنَّسَائِيُّ برقم: (٣١٨٦)، وَابْنُ حِبَّانَ برقم: (٤٦٤٧)، وَالحَاكِمُ برقم: (٢٤٤١)، عن خُرَيمِ إبن فاتكٍ، وَصَحَّحَهُ الألباني في (صحيح الجامع) برقم: (١٨٩٧)}، واتە: هەر کەسێك لە پێناوی خوادا نەفەقەیەك بکات {واتە: ماڵێك خەرج بکات، بەخشینێك بکات} بە حەوت سەد بەرانبەر بۆی دەنووسرێ.

دیارە ﴿فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾، واتە: دەبێ بۆ وەدەستهێنانی ڕەزامەندیی خوا، لە پێناوی خوادا، مەبەستی ئەوەبێ کە خوا لێی ڕازی بێ، دیارە کە مەبەستیشت بوو خوا لێت ڕازی بێ، ماڵەکەشت بەو شێوەیە صەرف دەکەی کە خوا دیاری کردووە، دەیدەی بە کەسی شیاوی خۆیو، لە شوێنی شیاوی خۆیدا صەرفی دەکەی، چونکە هەرکەسێك شتێك لە پێناوی خوادا بکات، دەبێ بە پێی شەرعی خواش بیکات، ئەو دووانە هەردووکیان پێکەوەن، لە پێناوی خواداو ڕەزامەندیی خوا، وات لێدەکات کە بەپێی شەرعی خواش بجووڵێیەوە.

فەرموودەی سێیەم: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: {(كُلُّ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ يُضَاعَفُ، الحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إلى سَبْعِ مِائَةِ ضِعْفٍ إلى ماشاءَ الله) (رَوَاهُ مسلم برقم: (٢٧٠٠)، وَابْنُ مَاجَهْ برقم: (١٦٣٨)، عَنْ أبي هُرَيرَةَ رضي الله عنه}، واتە: هەموو کردەوەی ئادەمیزاد چاکە بە دە بەرانبەر پاداشت دەدرێتەوە {بە لای کەمەوە} هەتاکو حەوت سەد بەرانبەر، هەتاکو ئەو ئەندازەیەی کە خوا بۆخۆی دەیزانێ.

هەڵبەتە ئەم فەرمایشتە پشتگیریی ئەو ڕایە دەکات کە گوتمان فەرمایشتی خوا: ﴿وَٱللَّهُ يُضَٰعِفُ لِمَن يَشَآءُ﴾، ئەوەی لێ دەفامرێتەوە کە پاداشتی بەخشین لە حەوت سەد بەرانبەریش زیاترە، جا ئایا لە ئەنجامی چیدا خوا سبحانه وتعالى پاداشتەکەی چەند قاتو چەند بەرانبەر دەکاتەوە ؟ دیارە لە ئەنجامی ئیخلاصی باشترو نیەتی چاکترو، شوێن پێگرتنی چاکتردا، کە مرۆڤ هیچ مەبەستی ئەوە نەبێ باسبکرێو، هیچ مەبەستی دنیا نەبێو، ئیخلاصەکەی زۆر باشبێ، وە باشیش شوێنی پێبگرێو، بەرژەوەندییەکی باشی پێ تەحقیق بکات، هەتا لەو دوو ڕووەوە بەخشینەکە باشتربێ، پاداشتی زیاترە، چونکە جاری وایە کابرا ئیخلاصی باشی هەیە، بەڵام شوێنی باشی پێناگرێ، وە جاری واش هەیە شوێنی پێدەگرێو لە شوێنی شایستەدا دایدەنێ، بەڵام نیەتەکەی زۆر تەواونیەو کەمو زۆر شتی دنیایی ڕەگەڵ دەکەوێ، بۆ وێنە: پێی خۆشە خەڵکیش پێی بزانێ کە بەخشندەیە، کەواتە: بە ئەندازەی ئەوە کە ئیخلاص زیادبێ، شوێن پێگرتن چاك دەبێ، پاداشتەکەش چەند بەرانبەر دەبێتەوە لە حەوت سەدیش زیاتر.

مەسەلەی چوارەم: کە دەفەرموێ: ﴿ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمۡوَٰلَهُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ثُمَّ لَا يُتۡبِعُونَ مَآ أَنفَقُواْ مَنّٗا وَلَآ أَذٗى لَّهُمۡ أَجۡرُهُمۡ عِندَ رَبِّهِمۡ وَلَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴾، ئەوەی لێوەردەگیرێ کە کاتێک کەسێک خێرێک دەکات، چاکەیەک دەکات، دەست گرۆیی نەدارێک، هەژارێک، لێ قەوماوێک، هەتیوێک، بێوە ژنێک دەکات، ئەگەر منەتی لەسەر بکات ڕووبەڕوو یان پاشملە باسی بکاتو دڵی ئازار بدات، ئەوە نەک هەر پاداشت وەرناگرێتەوە، بەڵکو لەسەریشی سزا دەدرێ، واتە: وەک چۆن کەسێک دانەوێڵەیەک دەچێنێت، بەڵام دوایی بۆ وێنە: سەد تەنەکەی بەو زەوییە وەرکردوە، دوایی پەنجا تەنەکەی دێتەوە دەستی، دەڵێین چی؟ دەڵێین: بنە تۆوی خۆی نەکردەوە، واتە: ئەو ئەندازە دەغڵەی کە بە زەوی وەرکرد بوو، ئەوەندەشی دەست نەکەوتەوە، جگە لە کرێی جووت مەسرەفو ماندوبوون، هەموو ئەوەش لەسەر زەرەروزیان ڕادەوەستێ، خوا ﷻ کە دەفەرموێ: ﴿ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمۡوَٰلَهُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ثُمَّ لَا يُتۡبِعُونَ مَآ أَنفَقُواْ مَنّٗا وَلَآ أَذٗى لَّهُمۡ أَجۡرُهُمۡ عِندَ رَبِّهِمۡ ﴾، ئەوانەی خێرو چاکە دەکەنو دوایی منەت ناکەنو ئازاری دڵی بابای خێر پێکراو نادەن، ئا ئەوانە پاداشتی خۆیانیان هەیە لەلای پەروەردگاریان، دیارە ئەوەش کە وانەبێ، نەک هەر پاداشتی نیە، بەڵکو دەبێ چاوەڕێی سزاو تۆڵەش بکات! عەرەب جوانیان گوتوە، لێرەدا دەڵێین: (صِنوان: مَنْ مَنَحَ سائِلَهُ ومَنَّ، وَمَنْ مَنَعَ نَائِلَهُ وضَنَّ) واتە: وەک یەکن، ئەوەی کە کەسێک داوای لێ دەکاتو پێی دەبەخشێو، دوایی منەتی لەسەر دەکات، لەگەڵ ئەوەی

دیکە کە کەسێك داوای شتێکی لێ دەکاتو نایداتێو چرووکیی دەکات، بەڵکو من دەڵێم: لەڕاستیدا ئەوەی کە دەبەخشێو منەت دەکات، یان بابای خێر پێکراو ئازار دەدات، خراپتریشە لەوەی کە نابەخشێ، بۆچی؟ چونکە ئەوە نیعمەتێکە خوا پێی داوە، کەچی منەتی پێ بەسەر خەڵکیدا دەکاتو پێی لەخۆی بایی دەبێ، وە سەرەنجام دەبێ چاوەڕێی سزاو تۆڵەش بکاتو پاداشتیش ئەوە هەر هیچ !

<u>مەسەلەی پێنجەم</u>: خوا ﷻ کە دەفەرموێ: ﴿قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّن صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَذًى﴾، واتە: قسەیەکی پەسند، وە لێبوردنێك باشترە لە خێرکردنێك کە ئازاردانی بەدوا دابێ، ئەم ڕستە قورئانییە ئەوەی لێوەردەگیرێ کە خوا زاناو شارەزا لە مامەڵەکردن لەگەڵ ئینسانەکاندا، لایەنی مەعنەویی‌و لایەنی کەرامەتو ڕێزو حورمەتی ئینسانەکانی لە پێش لایەنی مادییەوە داناوە، چونکە ئینسان بەس گەدەو جەستە نیە، بەڵکو ئینسان بەر لەوەی گەدەو جەستە بێ، ڕووحو مەعنەوییاتە، بۆیە خوا ﷻ لایەنە مەعنەوییەکەی پێشخستوەو دەفەرموێ: هەژارو نەدارێك کە دێتە لات ئەگەر هیچیشی نەدەیە، بەس قسەیەکی باشی لەگەڵدا بکەی‌و ئازاری نەدەی، باشترە لەوەی شتێکی بدەیەو منەتی لەسەر بکەی، یاخود بە هەر شێوەیەك بێ ئازاری بدەی، هەر مەیدەیە باشترە لەوەی بیدەیەو هەستی بریندار بکەی، چونکە کە یارمەتی دەدەی‌و هەستی بریندار دەکەی، لەڕووی جەستەییەوە خزمەتت پێکردوە، بەڵام لەڕووی مەعنەوییەوە بریندارت کردوەو کەرامەتت ڕووشاندوە! هەر لێیگەڕێی باشترە، با لایەنی ڕووحیی سەلامەت بێ، لە لایەنی

جەستەیی گەڕێ ! بۆیە پێغەمبەر ﷺ لە یەکێك لە فەرمایشتەکانیدا فەرموویەتی: {(الكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ) (رَوَاهُ البُخَارِيُّ برقم: (٢٩٨٩)، وَمسلم برقم: (٢٣٣٢)، عَنْ أبي هُرَيرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ}، واتە: قسەیەکی باش قسەیەکی چاك خێرو صەدەقەیە، کەواتە: صەدەقە هەر ماڵ بەخشین نیە، هەروەها لە فەرمایشتێکی دیکەدا پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: {(إنَّ مِنَ المَعْرُوفِ أَنْ تَلْقَى أَخَاكَ بِوَجْهٍ طَلْقٍ) (رَوَاهُ مسلم برقم: (٦٦٣٣)، وَالتِّرمِذِيُّ برقم: (١٨٣٣)، وَابْنُ حِبَّانَ برقم: (٥٢٣)، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّامِتِ عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا}، واتە: لە چاکەکارییە کە تۆ بگەیە برای خۆت بە ڕوویەکی گەشو خۆشەوەو بە زەردەخەنەوە.

لە فەرمایشتێکی دیکەدا پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: {(إنَّكم لا تَسَعُونَ النَّاسَ بأموَالِكم، وليسعهُم مِنكُم بَسْطُ الوجه، وحُسْنُ الْخُلُقِ) (رَوَاهُ الحَاكِمُ في (المستدرك) برقم: (٤٢٧)، وَحَسَّنَهُ الألباني في (صحيح الجامع) برقم: (٦٧٥٨)}، واتە: ئێوە بە ماڵ سامانتان فریای هەموو خەڵك ناکەون، بەڵام بە ڕووی خۆشتانو بە ڕەوشتی جوان فریایان بکەون، واتە: بە ڕووی گەشو ڕەوشتی جوان دەتوانن لەگەڵ هەمواندا مامەڵە بکەن، ئەخلاقی جوانو ڕووخۆشیی، فراوانەو بەشی هەموو کەس دەکات، بەڵام ماڵو سامان بەشی هەموو کەس ناکاتو سنووردارە، دەتوانی لەگەڵ هەموو کەسدا ڕووت خۆشبیو قسەت خۆشبێو ڕێزی هەموو کەس بگری، بەڵام ناتوانی هەر کەسێك داوای هاوکاریی ماددیی کرد، بۆی جێبەجێ بکەی !

مەسـەلەی شەشـەم: كـە دەفـەرموێ: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُبۡطِلُواْ صَدَقَـٰتِكُم بِٱلۡمَنِّ وَٱلۡأَذَىٰ ﴾، ئەی ئەوانەی بڕواتـان هێنـاوە ! خێرو چاكەكانتان بە منەتكردنو ئازاردان هەڵمەوەشێننەوە، لە بەرانبەر ئەم ڕستە قورئانییەدا زانایان بوونەتە دوو بەش، كە ئایا وەك چاكە خراپـە دەسڕێتەوە، كـە ئەمـە دەقی قورئـانی لەسـەرە، وەك خـوا فەرموویەتی: ﴿ ... إِنَّ ٱلۡحَسَنَـٰتِ يُذۡهِبۡنَ ٱلسَّيِّـَٔاتِۚ ... ﴿١١٤﴾ ﴾هود، واتـە: بێگومان چاكەكان خراپەكان دەسڕنەوەو لایان دەبەن، ئایا بەهەمان شێوە خراپـەش چاكە لادەبات؟ لە وەڵامی ئـەم پرسـیارەدا زانایـان بوونە دوو بەش:

بەشـێكیان دەڵێن: بەڵـێ، وەك چۆن كە خراپـەیەك دەكەی، ئەگەر چاكەی بەدوادا بكـەی دەیسڕێتەوە، بە هەمان شێوە ئەگەر بە دوای چاكەش دا خراپە بكەی، هەر دەیسڕێتەوە.

بەشێكیشیان دەڵێن: نەخێر، بەڵكو هەندێك چاكەی تایبەت هەن، بە هەندێ خراپەی تایبەت دەسڕێنەوە، بەڵام بەگشتی خراپـەكان چـاكەكان ناسڕنەوە، واش پێدەچـێ ئـەم ڕایـە بەهێزتر بـێ، چونكـــە خـــوا فەرموویـــەتی: ﴿ ... إِنَّ ٱلۡحَسَنَـٰتِ يُذۡهِبۡنَ ٱلسَّيِّـَٔاتِۚ ... ﴿١١٤﴾ ﴾ هـود، چاكەكان بەگشتی خراپەكان بە گشـتی لادەبەن، بەڵام بەنسبەت لابرانی چاكە بە خراپە، وای نەفەرموە، بەڵكو لە هـەندێ كاتی تایبەتو شوێنی تایبـەتدا فەرموویـەتی: وریا بن فلان خراپەیە فلان چاكەیەتان لـێ لانەبات، بۆ وێنـە لـە

سووڕەتی (الحجرات)دا دەفەرموێ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَرۡفَعُوٓاْ أَصۡوَٰتَكُمۡ فَوۡقَ صَوۡتِ ٱلنَّبِيِّ وَلَا تَجۡهَرُواْ لَهُۥ بِٱلۡقَوۡلِ كَجَهۡرِ بَعۡضِكُمۡ لِبَعۡضٍ أَن تَحۡبَطَ أَعۡمَٰلُكُمۡ وَأَنتُمۡ لَا تَشۡعُرُونَ ﴿٢﴾ ﴾، واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! کاتێ پێغەمبەری خوا ﷺ دەدوێنن و قسەی لەگەڵدا دەکەن، دەنگتان بەسەر دەنگیدا هەڵمەهێنن، {بە دەنگی بەرز قسەی لەگەڵدا مەکەن} نەوەك کردەوەکانتان هەڵبوەشێنەوە، بێئەوەی کە بۆخۆتان هەست پێ بکەن، کەواتە: بێئەدەبیی نواندن بەرانبەر بە پێغەمبەر ﷺ دەبێتە هۆی هەڵوەشانەوەی کردەوەی باش، ئنجا لێرەشدا دەفەرموێ: ﴿ لَا تُبۡطِلُواْ صَدَقَٰتِكُم بِٱلۡمَنِّ وَٱلۡأَذَىٰ ﴾، چاکەو خێرەکانتان بە منەتکردن و ئازاردان هەڵمەوەشێننەوە، کەواتە: منەت و ئازاردانیش بۆ بابای خێر پێکراو، ئەو چاکەو خێرەی کە لەگەڵت کردوەو، ئەو یارمەتیو هاوکارییەی پێشکەشت کردوە، خێرەکەی لادەبا، یانی: هەندێ خراپەی تایبەت هەندێ چاکەی تایبەت هەڵدەوەشێنێتەوە، بەڵام خراپەکان بەگشتی چاکەکان لانابەن، ئەمەش ڕەحمەت و بەزەیی خوای پەروەردگارەو، ئەگەر وانەبووایە کەسمان چاکەمان بۆ نەدەمایەوە، کەواتە: خوا ﷻ بەگشتی دەفەرموێ: چاکەکان خراپەکان لادەبەن، بەڵام خراپەکان بەشێوەیەکی تایبەت و هەندێك لە خراپەکان هەندێ لە چاکەکان لادەبەن، نەك بەگشتی.

مەسەلەی حەوتەم: کە دەفەرموێ: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُبْطِلُوا۟ صَدَقَـٰتِكُم بِٱلْمَنِّ وَٱلْأَذَىٰ ...﴿٢٦٤﴾ ﴾ البقرة، منەتکردن (مَنّ)، تایبەتەو بریتیە لەوەی ڕووبەڕوو منەت لەسەر خێرپێکراو بکەی، بەڵام ئازاردان (أذَى) گشتییە، چ منەتی لەسەر بکەی، چ توانجی تێبگری، چ دوایی پاشملە باسی بکەی، چ بە هەر شێوەیەك لە شێوەکان ئەزیەتی بدەی، بۆ وێنە: بە شێوەیەك پارەکەی وێبدەی نەفسی پێی بریندار بێ، لەپێش چاوی خەڵکی بیدەیە، یان بە هەر شێوەیەك لە شێوەکان هەستی بڕووشێنی، (أذَى) هەر جۆرە ئازاردانێك دەگرێتەوە، بەڵام (مَنّ) تەنیا ئەوەیە کە منەتی بەسەردا بکەی‌و بە چاوی دابدەیەوە، بەڵگەشمان لەسەر ئەوە کە خێرو چاکەکردن لەگەڵ خەڵك بەهۆی ئازاردانیانەوەو بە هۆی منەت لەسەرکردنیانەوە، هەڵدەوەشێتەوە، ئەوەیە کە خوا زۆر بە ڕوون‌و ڕاشکاویی فەرموویەتی: ﴿ كَٱلَّذِى يُنفِقُ مَالَهُۥ رِئَآءَ ٱلنَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ ﴾، واتە: ئەوانەی ئازاری بابای هاوکارییکراو دەدەن‌و منەتی لەسەر دەکەن، وەك ئەوانە وان کە ماڵی خۆیان بە ڕیابازیی خەرج دەکەن، وە بڕوایان بە خواو بە ڕۆژی دوایی نیە، ئنجا بێگومان کەسێك بڕوای بە خواو بە ڕۆژی دوایی نەبێ، یان بە ڕیابازیی شت بکات، دیارە نابێ چاوەڕێی پاداشت بێ، بە هەمان شێوەش کەسێك با لە سەرەتاوە بۆ خواشی کردبێ. بەڵام دوایی کە بە هۆی منەتکردن‌و ئازاردانەوە، لەخۆی تێکدەداو نابێ چاوەڕێی پاداشت بێ، ئنجا

دوایـیش خـوای بێوێنـە، وێنـەی هێناوەتـەوەو دەفـەرموێ: ﴿ فَمَثَلُهُۥ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُۥ وَابِلٌ فَتَرَكَهُۥ صَلْدًا ﴾، واتـــە: وێنەی وی، وەك وێنـەی تاتە بەردێکی لووس وایە، تەنکە گلـێکی بـە سـەرەوەیە، بـارانێکی دڵۆپـە زل لـێی دەداو هیچی پێـوە نامێنـێو دەیشواتەوە، مانای وایە ئـەو ئـازاردانو منـەتکردنەش، ئـاوا خێـرو پاداشـتی ئـەو چاکـەو ئـەو مـاڵ بەخشـینە دەشـواتەوە، هـەروەهـا دواییش، کە دەفەرموێ: ﴿ لَّا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا۟ ﴾، {کە مەبەست پێی دواڕۆژە} لە دواڕۆژدا توانـایان نابێ بەسـەر هـیچ لـە بەرهـەمی ئـەو خێـرو چاکەیەدا، واتـە: هیچیان بۆ نەماوەتـەوەو خاوەنی هیچ نابن.

مەسـەلـەی هەشـتـەم: کە دەفـەرموێ: ﴿ وَمَثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمُ ٱبْتِغَآءَ مَرْضَاتِ ٱللَّهِ وَتَثْبِيتًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍۭ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَـَٔاتَتْ أُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ فَإِن لَّمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴾، لێـرەدا خـوای پەروەردگـار وێنــەی مـاڵ بەخشینی شەرعییانەو ڕاستو تەواو بە چی دێنێتـەوە ؟ بـە باغێك کـە لەسـەر تەپۆلکەیەکـە، لـە شـوێنێکی بـەرزەو بـارانێکی بـاشو بـە خـورزەمو دڵۆپـە زل لێی دەدات، بەرەکـەی دوو بەرانبـەر دەبێتـەوە، واتە: ئەگـەر هەمان بـاغ هـی کەسـێکی دیکەبێ لـە شـوێنێکی دیکەبێ، نیـوەی ئـەوە بـەردەدا، بـەڵام شـوێنەکەی هێنـدە باشـەو بـارانێکی

هێندە چاکی لێ دەبارێو، ئەوەندە خۆری باش پێدەکەوێ، بەرەکەی دوو بەرانبەری باغی خەڵکی دیکە دەبێ.

جا خوا ﷻ دوو هاندەری باسکردوون بۆ کەسێك، کە ماڵ بە شێوەیەکی ڕاستو دروست دەبەخشێ: ﴿ٱبۡتِغَآءَ مَرۡضَاتِ ٱللَّهِ وَتَثۡبِيتٗا مِّنۡ أَنفُسِهِمۡ﴾، واتە: ڕەزامەندیی خوا داوا دەکەن، وە لە دڵێکی چەسپاویشەوە یاخود بۆ دڵ چەسپاندنی خۆشیان لەسەر ئیمانو ئیسلام، یان لەسەر ماڵ بەخشینو سەخاوەت، کەواتە: دوو هاندەریان هەن:

یەکەم: ئەوەیە کە خوا لێیان ڕازی بێ.

دووەم: ئەوەیە کە خۆیان لەسەر سەخاوەتو بەخشین ڕابێنن، یاخود خۆیان پابەند بکەن بەو شەریعەتو بەرنامەوە کە خوای پەروەردگار ناردوویەتی، واتە: هیچ مەبەستێکیان نیە کە زیان بگەیەنن بە بابای خێر پێکراو، ئەو بابایە کە خێر دەکات، دەڵێ: بۆیە ئەو کارە دەکەم کە خوا لێم ڕازی بێ، وە بۆ ئەوەش کە خۆم مسوڵمانی باشبمو سیفەتی باش لەخۆمدا بچەسپێنم، هەڵبەتە ئەو دوو ئامانجەو ئەو دوو پاڵنەرو هاندەرە، کە پاڵ بە بابای ماڵ بەخشەرەوە دەنێن، هیچ زیانێك ناگەیەنن بە لایەنی بەرانبەر.

ئنجا وێنەشی بۆ هێناوەتەوەو دەفەرموێ: ﴿كَمَثَلِ جَنَّةِۭ﴾، وێنەی ئەوەی کە ماڵی خۆی لە پێناوی خوادا دەبەخشێ، بۆ ئەوەی خوای لێ ڕازی بێ، وەك باغێکە، چونکە باغ سێبەریشی

هەیە، بەریشی هەیە، كەواتە: بابای بەخشندە دەبێ سێبەری هەبێ بۆ خەڵك، وە بەرهەمیشی بۆیان هەبێ.

ئنجا دەربارەی شوێنی ئەو باغە دەفەرموێ: ﴿كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ﴾، (رَبْوَةٍ) یانی: تەپۆلكە، بەرزایی، چونكە لەڕووی باغدارییەوە، شوێنی بەرز باشتر تیشكی خۆری تێدەكەوێو ئاوی زۆری تێدا نامێنێتەوە، درەختەكە بن ئاو بكەوێ، ئەوەی بەخشەربێ، دەبێ هەوڵبدا خاوەنی ئەخلاقو بەهاو ئەدەبێكی بەرزتربێو، بە ئەخلاقی بەرزو بە بەخشندەییو سیفەتی باش لەنێو خەڵكدا دیاربێ.

ئنجا دوو جۆرە بەخشینی دیاری كردوون، چونكە كە دەفەرموێ: ﴿أَصَابَهَا وَابِلٌ فَآتَتْ أُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ فَإِن لَّمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ﴾، واتە: ئەو باغە لە دووحاڵ بەدەر نیە: یان بارانێكی دڵۆپە گەورەو بە خورزەمی لێدەداو، ئەو كاتە دوو بەرانبەر بەردەگرێ ﴿فَإِن لَّمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ﴾، وە ئەگەر بارانێكی دڵۆپە زلو بە خورزەمو بە ڕێژنە لێی نەدا، ئەوە نمە بارانێكی بەسە بۆ بەرگرتن، شوێنەكەی هێندە باشە، ئینسانی مسوڵمانیش دوو حاڵی هەن: یان ئەوەتە ئیمكانیەتی هەیەو خێرو چاكەی زۆر دەكات، یان كەمی هەیەو خێرو چاكەیەكی كەم دەكات، بەڵام هەرچۆن بێ ئینسانی ئیماندار دەبێ هەر بەخشندەبێ، ئەگەر زۆری هەبوو زۆر ببەخشێو، ئەگەر كەمیشی هەبوو كەم ببەخشێ، گرنگ ئەوەیە

ئیماندار نابێ چرووكو ڕژدو دەست قووچاو بێ، کەمت هەیە کەم ببەخشەو، زۆرت هەیە زۆر ببەخشە، لە سەردەمی پێغەمبەردا ﷺ کاتێك پێغەمبەری خوا هانی مسوڵمانانیدا کە ببەخشن لە جەنگی (تەبووك)دا، هەبوو ماڵێکی زۆری دەهێنا پڕی کۆشێك زیوو زێڕی دەهێنا، یاخود پڕی تەورەگەیەك زێڕو زیوی دەهێنا، هەشبوو پڕی چنگێکی دەهێنا، وە هەبوو چنگە خورمایەکی دەهێناو دەیگوت: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ هەر ئەوەندەم بۆ کراوە، ئنجا مونافیقەکان ئەوەی زۆری هێنابا دەیانگوت: ئەوە هەر بۆ ڕیایەتی، ئەوەی کەمیشی هێنابا دەیانگوت: جا خوا چ پێویستی بەوەندە هەیە[1]؟! یانی: هەر چۆن بێ هەر تانەیان دەدا، خوای پەروەردگاریش ئەم ئایەتەی ناردە خوارێ: ﴿ ٱلَّذِينَ يَلۡمِزُونَ ٱلۡمُطَّوِّعِينَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ فِي ٱلصَّدَقَٰتِ وَٱلَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهۡدَهُمۡ فَيَسۡخَرُونَ مِنۡهُمۡ ... ﴿٧٩﴾ ﴾ التوبة، واتە: ئەوانەی {ئەو مونافیق و دەغەڵانەی} کە تانەیان دەدا لەو مسوڵمانانەی کە باش ماڵی خۆیان دەبەخشی دەیانگوت ئەوە مەبەستیان پێ خوا نیە {تەماشا ئەو هەموو ماڵو سامانەی بۆچی هێناوە ؟}، وە ئەوانەی هەموو توانای خۆیان دەخستە کارو کەمیان

---

[1] عن أبي مسعود قال: {لما نزلت آية الصَّدقة كُنّا نُحامِلُ على ظهورنا، فجاء رجلٌ فتَصدَّق بشيءٍ كثير، فقالوا: مراءٍ، وجاء رجلٌ فتصدَّق بصاعٍ، فقالوا ان الله لَغنيٌّ عن صدقة هذا، فنزل: ﴿ ٱلَّذِينَ يَلۡمِزُونَ ٱلۡمُطَّوِّعِينَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ فِي ٱلصَّدَقَٰتِ وَٱلَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهۡدَهُمۡ ... ﴿٧٩﴾ ﴾ التوبة، رواه البخاري: (١٤٥)، ومسلم: (١٠١٨)، والنسائي في التفسير: (٢٤٣)، وابن ماجه: (٤١٥٥)}.

دەهێنا، گاڵتەیان بەوانیش دەكرد! بەڵام نەء، ئەوەی زۆری هەیە با زۆر ببەخشێ، وە ئەوەی كەمیشی هەیە با لە كەمەكەی خۆی هەر ببەخشێ، وە لە فەرمایشتی ڕاستو دروست (صحيح)ی پێغەمبەر ﷺیشدا هاتوە فەرموویەتی: {(سَبَقَ درهَمٌ أَلْفَ دِرهَمٍ، فَقَالَ رَجُلٌ: وَكَيْفَ ذَاكَ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: رَجُلٌ لَهُ مَالٌ كَثِيرٌ أَخَذَ من عرضِهِ مائةَ أَلْفٍ فَتَصدَّقَ بِهَا، وَرجُلٌ لَيسَ لَهُ إلاَّ درهمَانِ فَأخذَ أَحَدَهُمَا فَتَصدَّقَ بِهِ) (رَوَاهُ ابْنُ حِبَّانَ برقم: (٣٣٤٧)، وَالنَّسَائِيُّ برقم: (٢٥٢٧)، عنْ أبي هُرَيرَةَ رضي الله عنه، وحَسَّنَهُ الألباني في (صحيح الجامع) برقم: (١٨٦٧)}، واتە: درەمێك پێش هەزار درەم كەوتەوە، پیاوێك گوتی: جا ئەوە چۆنە ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ؟! فەرمووی: كابرایەك هەبوو زۆر دەوڵەمەند بوو {ماڵو سامانێكی زۆری هەبوو} هەزار درەمی لەو ماڵە زۆرەی خۆی كردە خێر، وە پیاوێكیش هەبوو دوو درەمی هەبوون، لەو دوو درەمە یەكێكیانی كردە خێر، خوای كاربەجێ پاداشتی ئەو درەمەی ئەو هەژارو نەدارەی بە زیاتر دایەوە لە هی ئەو هەزار درەمە، بۆچی ؟ چونكە ئەو لە دوو درەمان یەكێكی كردۆتە خێر، ئەوی دیكەش لە ماڵو سامانێكی زۆر هەزار درەمی كردۆتە خێر، دیارە خوای دادگەریش ستەم لە كەس ناكات، بەڵام پاداشتی ئەوەی دیكە كە توانای كەم بووە، زۆر زیاتری داوەتەوە لەوەی دی.

ئنجا بۆیەش لە كۆتایی ئەو ئایەتەدا دەفەرموێ: ﴿وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ﴾، وە خوا بینەری ئەوەیە كە دەیكەن، چونكە

بەخشین كردەوەیە، ئەگەر تێبینیتان كردبێ لە كۆتایی هەموو ئایەتەكاندا خوای خاوەن سیفەتی بەرز، سیفەتێكی خۆی بەیان دەكات، بۆ وێنە دەفەرموێ: ﴿وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾، ﴿إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾، ﴿إِنَّ ٱللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ﴾، لێرەدا دەفەرموێ: ﴿وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾، بۆچی؟ چونكە لە هەر شوێنە خوا سیفەتێكی خۆی بەیان دەكات، كە لەگەڵ ئەو كردەوەیەداو لەگەڵ ئەو شتەدا بێتەوە، لەبەرئەوەی بەخشین كردەوەیە: چۆن دەبەخشی؟ چەند دەبەخشی؟ بە كێ دەبەخشی؟ بابزانێ خوا دەیبینێ.

مەسەلەی نۆیەم: كە خوا ﷻ وێنەیەكی هێناوەتەوە بۆ كەسێك كە خێرو چاكە دەكات، بەڵام دوایی خێرو چاكەكەی بە ئاودا دەدات، بەهۆی منەتو ئازاردان‌و باسكردن‌و ڕیابازیی یەوە، دەفەرموێ: ﴿أَيَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَن تَكُونَ لَهُۥ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ﴾، واتە: كێتان هەیە خۆزگەو ئاوات بەوە بخوازێ وەك ئەو كەسەبێ، كەسێك كە باغێكی هەیە، ئەو باغە لە درەختی خورماوە بگرە كە بەرزترین درەختە، هەتاكو درەختی مێوو ترێ، كە نزمترین درەختە تێیدایە، نەك تەنیا ئەو دوو جۆرە درەختەی تێدابن، وەك دەفەرموێ: ﴿أَن تَكُونَ لَهُۥ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ﴾، واتە: لە بەرزترین درەختەوە كە دارخورمایە، تا نزمترینی كە مێوە، درەختی ترێیە، تێیدایە، ئنجا، ﴿تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَـٰرُ﴾، شاجۆگەو جۆگەلەی زۆری بەبندا

دەڕۆن، واتە: یەکی لە ئاوێ ناکەوێ ﴿ لَهُۥ فِيهَا مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ ﴾، وە ئەو کەسە لەو باغەی خۆیدا هەموو میوەیەکی هەیە، بۆیە گوتمان کە دەفەرموێ ﴿ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ ﴾، تەنیا مەبەستی خورماو تریێ نیە، چونکە ﴿ مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ ﴾، هەموو میوەیەك تەنیا لە درەختی خورماو مێو پەیدانابێ، هەنارو خۆخ و گێلاس و هەرمێ و بەهیێ و... ئەوانە، کوا لەو دووانە پەیدا دەبن؟! کەواتە: هەموو جۆرە میوەیەکی تێدایە، ئەو ڕەزو باغە بەو شێوەیە کە لەوە باشتر نابێ، بەلام لەو لاوە: ﴿ وَأَصَابَهُ ٱلْكِبَرُ وَلَهُۥ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَآءُ فَأَصَابَهَآ إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَٱحْتَرَقَتْ ﴾، کابرا بۆخۆی کەوتۆتە تەمەنەوەو بەساڵدا چووەو، ئینسانی بەساڵداچووش تازە خۆ ناتوانێ دووبارە بچێ باغێکی دیکە بنیات بنێ ! ئنجا کە کەتۆتە تەمەنەوە ماڵ و منداڵێکی وردو وێرانیشی هەیە، منداڵی سەلکەو پێچکەی هەن ﴿ وَلَهُۥ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَآءُ ﴾، واتە: منداڵەکانی وردن و درشت نین، کە کارو کەسابەت بکەن، ئنجا لەو حاڵەتەدا: ﴿ فَأَصَابَهَآ إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَٱحْتَرَقَتْ ﴾، گەردەلوولێك لەو باغە بدا کە ئاگری تێدابێ و بسووتێ، کامەتان پێی خۆشە وەزعێکی وای هەبێ؟ بێگومان کەس پێی خۆش نیە، کەواتە: ئەگەر چاکەتان کرد وەك ئەو باغە چاکەی ئەو گەردەلوولە خراپە لێی دەدات و دەیسووتێنێ، منەت بەسەر خێرپێکراودا مەکەن، وە ئازاری دڵی مەدەن و، خێرو چاکەکە لەخۆتان تێکمەدەن.

مەسەلەی دەیەم: کە دەفەرموێ: ﴿كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْـَٔايَٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ﴾، ئاوا خوا ئایەتەکانیتان بۆ ڕووندەکاتەوە تاکو بیربکەنەوە، ئایا بەبێ بیرکردنەوە ئینسان لە ئایەتەکانی خوا حاڵی دەبێو بەبێ بیرکردنەوە لەو حیکمەتانە دەگەین کە لە ئایەتەکاندا شێرراونەتەوەو، بەبێ بیرکردنەوە لەو ئامانجانە تێدەگەین کە خوای بەخشندە ئەو ئایەتانەی بۆیە ناردوونە خوار کە بهێنرێنە دی ؟! بێگومان نەخێر.

لە کۆتاییدا دەڵێم: وەك زۆر جاری دیش گوتوومانە: قورئان وەك دەریایەکە کە لە دوورەوە تەماشای دەکەی بەس ئاوێکی شین دەبینی، بەڵام کە لێی ورد دەبیەوەو دەچیە سەری ماسیو ڕووەك ژیاندارانی دیکەو، پاشان گەوهەرو مرواری تێدا دەبینی، قورئانیش بە هەمان شێوە ئینسان تا چاکتر لێی وردبێتەوە، زیاتر تەفاعولی لەگەڵدا بکات، زیاتر لە نهێنییەکانی تێدەگاتو پێیان ئاشنا دەبێ.

خوای پەروەردگار لەو کەسانەمان بگێڕێ کە بەهۆی تێوەڕامانو زیاتر وردبوونەوەی کتێبی خواوە، زیاتر لێی تێدەگەن زیاتر لە حیکمەتو پەندەکانی حاڵی دەبن، زیاتر لە ئامانجەکانی شارەزا دەبنو، پاشان باشتر پێوەی پابەند دەبن، لە ژیانی تاکیی‌و خێزانیی‌و کۆمەڵایەتیی‌و سیاسییاندا.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

٥٧

دەرسی پەنجاو پێنجەمین

پێناسەی ئەم دەرسە

خوا پشتیوان بێ لەم دەرسەماندا هەشت (٨) ئایەت لە سوورەتی (البقرة)دا دەتوێژینەوە، کە ئایەتەکانی ژمارە (٢٦٧ تاکو ٢٧٤)ن، خوا ﷻ لەم هەشت ئایەتەدا بۆمان باسی ماڵ بەخشین دەکات: چ جۆرە ماڵێك ببەخشرێ ؟ بە کێ ببەخشرێ ؟ چۆن ببەخشرێ؟ ئەم سێ مەسەلە گرنگە تیشکیان خراوەتە سەر، وێڕای چەندین مەسەلەی دیکە کە پەیوەستن بەم سێ مەسەلە سەرەکییەوە، وەك: بەخشینی شتی باسو پەسەند، خۆ دوورگرتن لە ڕژدیی، لێزان (حکیم) بوون لە بەخشیندا، نەزرکردن، ئاشکراکردنو پەنهانکردنی بەخشین، هەر کامیان لە شوێنی خۆیدا، بەر لە هەرکەس بەخشین بە کەسانی هەژاری بێدەرەتان کە بەهۆی جەنگو جیهادو کاری ئیسلامییەوە دەرفەتی کارو کاسبیان نیە...هتد.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَنفِقُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا كَسَبۡتُمۡ وَمِمَّآ أَخۡرَجۡنَا لَكُم مِّنَ ٱلۡأَرۡضِۖ وَلَا تَيَمَّمُواْ ٱلۡخَبِيثَ مِنۡهُ تُنفِقُونَ وَلَسۡتُم بِـَٔاخِذِيهِ إِلَّآ أَن تُغۡمِضُواْ فِيهِۚ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٢٦٧﴾ ٱلشَّيۡطَٰنُ يَعِدُكُمُ ٱلۡفَقۡرَ وَيَأۡمُرُكُم بِٱلۡفَحۡشَآءِۖ وَٱللَّهُ يَعِدُكُم مَّغۡفِرَةً مِّنۡهُ وَفَضۡلًاۗ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ

عَلِيمٌ ﴿٢٦٨﴾ يُؤْتِي ٱلْحِكْمَةَ مَن يَشَآءُ ۚ وَمَن يُؤْتَ ٱلْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ
خَيْرًا كَثِيرًا ۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٢٦٩﴾ وَمَآ أَنفَقْتُم مِّن نَّفَقَةٍ
أَوْ نَذَرْتُم مِّن نَّذْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُهُۥ ۗ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ
﴿٢٧٠﴾ إِن تُبْدُوا۟ ٱلصَّدَقَٰتِ فَنِعِمَّا هِىَ ۖ وَإِن تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا ٱلْفُقَرَآءَ
فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَيُكَفِّرُ عَنكُم مِّن سَيِّـَٔاتِكُمْ ۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
خَبِيرٌ ﴿٢٧١﴾ لَّيْسَ عَلَيْكَ هُدَىٰهُمْ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَهْدِى مَن يَشَآءُ ۗ
وَمَا تُنفِقُوا۟ مِنْ خَيْرٍ فَلِأَنفُسِكُمْ ۚ وَمَا تُنفِقُونَ إِلَّا ٱبْتِغَآءَ وَجْهِ ٱللَّهِ ۚ
وَمَا تُنفِقُوا۟ مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٢﴾ لِلْفُقَرَآءِ
ٱلَّذِينَ أُحْصِرُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِى
ٱلْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ ٱلْجَاهِلُ أَغْنِيَآءَ مِنَ ٱلتَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُم بِسِيمَٰهُمْ لَا
يَسْـَٔلُونَ ٱلنَّاسَ إِلْحَافًا ۗ وَمَا تُنفِقُوا۟ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٌ ﴿٢٧٣﴾
ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُم بِٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ
أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٤﴾ ﴾.

مانـــای وشـــە بە وشـــەی ئایەتەكـــان

((ئەی ئەوانەی بڕواتـان هێنـاوە! لەو سامانە باشانەی كە بە دەستتان هێنـاونو لـەوەی كـە بۆمـان لـە زەوی دەرهێنـاون، ببەخشـن، وە بـۆ خراپەكەی مەگەڕێن، لێی دەبەخشن، بەڵام بەچاو لێـنووقاندنەوە نـەبێ وەری ناگرن، وە بزانن كە خوا بێ نیازی ستایش كراوە ﴿٢٦٧﴾ شـەیتان لـە نـەداریی دەتانتـرسـێنێو بە ڕژدیی فەرمانتـان پێ دەكات، بـەڵام خـوا گفتی لێبوردنو بەخششی خۆیتـان پێدەدا، وە خـوا (بەخشش) فراوانـی زانایـە ﴿٢٦٨﴾ حیكمـەت بـە هەركەسـێك دەدا كـە بیـەوێ، وە بێگومـان هەركەسێك حیكمـەتی پێبدرێ، ئـەوە خێـرو چاكییەكی زۆری پێـدراوە، بەڵام خاوەن عەقڵان نەبێ پەند وەرنـاگرن ﴿٢٦٩﴾ وە هـەر ماڵێك ببەخشن یـان هـەر شـتێك لـەخۆتان بگـرن (نـەزری بكـەن) ئـەوە مسۆگەر خـوا دەیزانـێ، وە سـتەمكارانیش هـیچ پشـتیوانیان نـین ﴿٢٧٠﴾ ئەگـەر خێـرو چاكەكانتان ئاشكرا بكەن، ئـەوە چاكتـرین شـتە، وە ئەگـەر پەنهانیـان بكـەنو بیاندەنـە هـەژاران، ئـەوە بـۆ خۆتـان باشتـرە، وە بەشـێك لـە خراپەكانتان لێ دەسڕێتەوە، وە خوا بە هەرچی دەیكەن شارەزایە ﴿٢٧١﴾ هێنانە سەر ڕێی ڕاستیان لەسەر تۆ نیە، بـەڵام خوا هـەر كەسێكی بوێ دەیخاتە سەر ڕێی ڕاست، وە هەر ئەندازەیەك لە خێرو چاكە بكەن، ئەوە سوودەكەی بۆخۆتانـە، وە (ئێـوە) بەمەسـتی وەدەستهێنانی ڕەزامەنـدیی خوا نەبـێ نابەخشـن، وە هـەر ئەندازەیـەك مـاڵ ببەخشـن، بێ ئـەوەی ستەمتـان لێبكـرێ دەتـاندرێتەوە ﴿٢٧٢﴾ (بـا مـاڵ بەخشـینتان) بـۆ هەژارانێك بێت كە لەڕێی خوادا ڕێ لـێ بەسـتراونو ناتـوانن بەزەویدا

(بۆ كاسبی) بێنو بچن، بابای نا ئاشنایان لەبەر زێدە نەفس بەرزیی، بە دەوڵەمەندیان تێدەگات، (بەڵام ئەگەر باش سەرنجیان بدەی) بە نیشانەیان دەیانناسی (كە هەژارن) بە مكووڕیی‌و سووربوونەوە شت لە خەڵكی داواناكەن، وە هەر شتێكیش لە ماڵ ببەخشن، بێگومان خوا پێی زانایە ﴿٢٧٣﴾ ئەوانەی كە بە شەوو ڕۆژو بە پەنهانیی‌و ئاشكرا سامانەكانیان دەبەخشن، ئەوە بێگومان پاداشتی تەواوی خۆیان لەلای پەروەردگاریان هەیەو، نە ترسیان لەسەرەو نە خەمباریش دەبن﴿٢٧٤﴾)).

شیكردنەوەی هەندێك لە وشەكان

(أَنفِقُواْ): واتە: ببەخشن (نَفَقَ الشَيءُ: مَضَى وَنَفِدَ، الإنْفَاقُ: قَدْ يَكونُ في المَالِ، وغَيرِهِ، وَقَدْ يَكونُ واجباً وتَطوُّعاً)، (نَفَقَ) واتە: تێپەڕی‌و تەواوبوو، بەخشینیش لە ماڵو غەیری ماڵ دایەو جاری وا هەیە فەڕزەو جاری واش هەیە سوننەتە.

(طَيِّبَٰتِ): كۆی (طَيِّبَةٌ)یە، (طَيِّبَة) واتە: زۆر چاكو سوودبەخش‌و زۆر بەتام‌و خۆش، دەگوترێ: (طَابَ الشَيءُ يَطيبُ طَيْبًا فَهُوَ طَيِّبٌ) واتە: شتەكە خۆشە یان بەسوودە، یان چاكە (فَهُوَ طَيِّبٌ) (طَيِّبٌ) واتە: شتی باش‌و بەلەززەت‌و خۆش‌و بەكەڵك (وأَصْلُ الطَّيِّبِ: مَا تَسْتَلِذُّهُ الحَوَاسُّ ومَا تَسْتَلِذُّهُ النَّفْسُ) لە بنچینەدا (طَيِّب) هەر شتێكە كە هەستەكان تامی لێوەربگرن، بۆنێكی خۆش، تامێكی خۆش، ڕەنگێكی جوان، دەنگێكی خۆش، هەموو پێیان

دەگوترێ: (طَيِّب)، هەموو ئەو شتانەی کە خۆشن، وە هەرشتێك کە نەفس لەززەتی لێبکات، (طَيِّب)یان بۆ بەکاردێ.

(كَسَبْتُمْ): واتە: بەدەستتان هێناوە، چونکە (كَسَبَ يَكْسِبُ) واتە: وەدەستی هێنا، وەدەستی دێنێ.

(وَلَا تَيَمَّمُوا): واتە: (ولاتقصُدُوا) مەبەستتان نەبێ، لێی مەخەفتێن، ﴿وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ﴾، واتە: کە خێر دەکەن لێی مەخەفتێن کام شتەی بەکەڵك نایە، ئەوە بکەنە خێر، ئەوەی کە بۆخۆتان ناتانەوێ، (تَيَمُّمْ)یش هەر بۆیە پێی دەگوترێ: (تَيَمُّمْ) وەك فەرموویەتی: ﴿... فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا ... ⑥﴾ المائدة، واتە: بگەڕێن و بخەفتێن لە گڵێکی پاك، ئەسڵی وشەی (تَيَمُّمْ) ئەوەیە کە تۆ بخەفتێی و بگەڕێی لە گڵێکی پاك.

(الْخَبِيثَ): (الخُبْثُ والخَبيثُ: ما يُكرَهُ رَداءَةً وَخساسَةً، مَحسُوساً كانَ أو مَعْقولاً)، (الخُبْثُ) و (الخَبِيثُ): هەر شتێکە کە لەبەر خراپیی نەویستریێت، جا شتێکی بەرهەست بێ، یاخود لەڕووی مەعنەوییەوە بەکەڵك نەهاتووبێ، (الخبائث جَمْعُ الخبيث: مَا لايُوَافِقُ النَّفسِ مِن المَحْظُورات)، واتە: (خَبَائِث) کۆی (خَبِيث)ە و هەر شتێکە کە لەگەڵ سروشتی ئینسان سازگار نەبێ و ئینسان پێی خۆش نەبێ و پێی چاك نەبێ.

(إِلَّآ أَن تُغۡمِضُواْ فِيهِ): مەگەر چاوی لێ بنووقێنن، ﴿ وَلَسۡتُم بِـَٔاخِذِيهِ إِلَّآ أَن تُغۡمِضُواْ فِيهِ ﴾، واتە: ئەگەر بدرێ بە خۆتان وەریناگرن، مەگەر چاوی لێ بنووقێنن، واتە: مەگەر لەبەر خاتری خاتران، یان بە ناچاریی ئەگەرنا ئامادە نین شتی خراپ وەربگرن، کەواتە: شتی خراپیش مەکەنە خێر چونکە، ﴿ تُغۡمِضُواْ فِيهِ ﴾، دەڵێ: (الغُمْضُ: النَّوْمُ العَارِض) نووستنێکە کە بەسەرتدا دێ، (وغَمَضَ عَيْنَهُ وأَغْمَضَهَا وضَعَ إِحدى جَفْنَتَيْهِ عَلَى الأُخرَى) واتە: پێڵووی چاوی لەسەر پێڵووەکەی دیکە دانا، چاوی نووقاند، (ثُمَّ يُسْتَعَارُ للتَّغَافُلِ وَالتَّسَاهُل) دوایی خواستراوەتەوە بۆ شتێك کە بە ناچاریی، یاخود وەك بڵێی لەبەر خاتران، وەریدەگری ئەگەرنا وەریناگری.

(يَعِدُكُمُ): واتە گفتتان پێ دەدا، ﴿ وَٱللَّهُ يَعِدُكُم مَّغۡفِرَةٗ مِّنۡهُ وَفَضۡلٗاۗ ﴾، وشەی (يَعِدُكم) لە (وعد)ەوە هاتوە، (الوَعْدُ يَكونُ في الخَيْرِ والشَّرِّ وفي الخَيْرِ أَكْثَر)، وە (وَعْد) لە خێریشدا بەکاردێ لە شەڕیشدا، بەڵام زیاتر بۆ خێرو چاکە بەکاردێ، دەڵێ: وەعدی پێداوە، واتە: بۆ چاکە، بەڵام بۆ خراپە (وَعِيدُ) هەیە (أوعَدَهُ) واتە: هەڕەشەی لێ کرد (وعيد) هەڕەشەیە (وعد) بەڵێندانو گفت دانە بۆ شتی باش.

(بِٱلۡفَحۡشَآءِ): هەر کردەوەیەکی ناقۆڵایەو هەر قسەیەکی خراپە، دەڵێ: (الفُحْشُ وَالفَحْشَاءُ وَالفاحِشَةُ: مَاعَظُمَ قُبْحُهُ مِنَ

الأَفْعَالِ والأَقْوَالِ وَيُقْصَدُ بِهِ هُنَا البُخْلُ) وشەی (الفُحْشُ) وە (الفَحْشَاءُ) وە (الفاحِشَةُ) هەر قسەیەكەو هەر كردەوەیەكە كە زۆر ناقۆڵاو دزێوو نارێك بێ، بەڵام لێرەدا مەبەست لە (الفَحْشَاءِ)، واتە: چرووكیی و ڕژدیی و چنگ نووقاندن.

(أُوْلُواْ ٱلْأَلْبَٰبِ): واتە: (أصْحَاب العقول) خاوەن عەقڵان، چونكە (ألبَاب) كۆی (لُبّ)ە و ئەمیش واتە: كاكڵ، بەڵام لە قورئاندا بەكارهێنراوە بۆ عەقڵ، بۆچی؟ چونكە وەك چۆن میوەیەك بەس بە هۆی كاكڵەكەیەوە بە كەڵك دێ، ئینسانیش هەر بەهۆی عەقڵەكەیەوە بەكەڵك دێ و، ئینسان بە عەقڵ لە ئاژەڵ و ژیانداران جیادەبێتەوە، جا دەڵێ: (اللُّبّ: العَقْلُ الخَالِصُ مِنَ الشَّوَائِبِ)، (لُبّ): بریتیە لە عەقڵێ كە ساغ بووبێتەوە لە خڵتە، وە بۆیەش وای ناو لێنراوە، چونكە هەر عەقڵە لە ئینساندا كە ئینسان بكات بە ئینسان، وە جیای بكاتەوە لە غەیری خۆی، وەك چۆن میوەیەكیش لەبەر كاكڵەكەی دەویسترێ، ئەگەرنا توێكڵەكەی كەس نایەوێ.

(نَّفَقَةٍ): (النَّفَقَةُ: اسمٌ لِما يُنْفَقُ)، (نفقة): ناوە بۆ هەر شتێك كە ببەخشرێ، پارەبێ، ماڵ بێ، خواردن بێ، بەرگ بێ، زەوی بێ، هەر شتێك ببەخشرێ وشەی: نەفەقەی بۆ بەكاردێ.

(نَذَرْتُم): واتە: نەزرتان كردبێ، لە خۆتان گرتبێ (النَّذْرُ: أنْ تُوجِبَ عَلَى نَفْسِكَ مالَيسَ بِوَاجِبٍ)، (النَّذْرُ): ئەوەیە تۆ شتێك لەسەر

خۆت پێویست بكەی كە لەسەرت پێویست نەبێ، وەك لە قورئاندا هاتوە: ﴿...إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَٰنِ صَوْمًا...﴾ (٢٦) مریم، من بۆ خوای خاوەن بەزەیی ڕۆژووم لەخۆم گرتوە.

(فَنِعِمَّا هِيَ): واتە: باشترین شت ئەوەیە، ئەسڵی خۆی ئەم وشەیە (فَنِعْمَ ماهِيَ)یە، واتە: ئا ئەو كارە، ئەو شتە باشترین شتە (ونِعْمَ: كَلِمَةُ المَدْحِ في مقابل بئسَ للذم)، عەرەب ئەگەر بیانەوێ شتێك مەدح بكەن، دەڵێن: (نِعْمَ) بۆ وێنە: (نِعْمَ الرَّجُلُ مُحَمَّدٌ) موحەممەد باشترین پیاوە (بِئسَ)ەش، بۆ زەممە، وەك: (بِئْسَ الرَّجُلُ زَيْدٌ) خراپترین پیاو زەیدە.

(خَيْرٌ لَّكُمْ): واتە: بۆ ئێوە چاكترە (الخيْرُ: ما يَرْغَبُ فيهِ الكلُّ، وَضِدُّهُ الشَّرُّ)، (خَیر) هەر شتێكە كە هەموو لایەك ئارەزووی بكەن، پێچەوانەی (شرّ)ە، واتە: خراپ یان خراپتر.

(هُدَىٰهُمْ): (الهُدى: دِلالَةُ بِلُطفٍ) واتە: ڕێنمایی، یان خستنە سەر ڕێ بە شێوەیەكی نەرمو هێدیی.

(وَجْهِ ٱللَّهِ): بە چەند واتایەك هاتوە: خۆی (وجە) واتە: ڕوو (وجە الله) واتە: ڕووی خوا، بەڵام لێرەدا یان مەبەست پێی ڕەزامەندیی خوایە (مَرْضَاة الله)، یان مەبەست پێ زاتی خوایە (ذَات الله)، یان مەبەست پێ دیداری خوایە (لِقَاء الله)، یان مەبەست پێ ڕووی خوایە، واتە: سیفەتێك بۆ خوا، كە بۆ خوا شایستەیە، ڕووی

خـــوا، ئەگـەر سیفەت بـێ دەڵێــین: ســیفەتێکە کـە بـۆ خـوا شایستەیەو، وەك هی دروستکراوەکان نیـە.

(يُوَفَّ إِلَيْكُمْ): واتـە: بەتـەواویی دەتـاندرێتـەوە، چونکـە دەڵـێ: (الوَافي: الَّذِي بَلَغَ التَّمَامُ)، (وَافي): واتە شـتێك کە تـەواوبووبێ (وأوفـى: إذَا تـمَّ العَـهْدَ وَلَمْ يَنْقُـضْ حِفْظَـهُ) واتـە: پەیمانەکەی تـەواوکردو هەڵینەوەشاندەوە، وەك خـوا دەفـەرموێ: ﴿ وَإِبْرَاهِيمَ ٱلَّذِى وَفَّىٰٓ ﴿٣٧﴾ ﴾ النجم ، واتـە: ئیبـراهیمێك کـە بەتـەواویی جێبەجێی کرد، چی جێبەجێ کرد ؟ پەیمانێك کە بە خوای دابوو.

(لِلْفُقَرَآءِ): واتـە: هـەژاران، لـە قورئـاندا دوو وشـە بـەکارهاتوون: (فُقَـرَاء)و (مَسَـاكِين)، مـن (فَقِيـر)م بـە هـەژار لێکداوەتـەوەو (مسكِين)یش بـە نـەدار، چونکە دەڵـێ: (أَصْلُ الفَقِيـر: المكسورُ الفِقَار)، (فَقِيـر) لە ئەسڵدا ئەوەیە کە بڕبڕەی پشتی شکابێ (يُقَالُ: فَقَرْتُـهُ فـاقِرَةٌ) واتـە: شـتێك پشتی شکاند، کەواتـە: هەژار کەسێکە هیچی نیە، وەك چۆن کەسێك کە پشتی دەشکێ ناجووڵـێو ئیفلیج دەبـێ، بابـای هـەژاریش هیچـی نیـەو هیچـی لـە دەسـت نایـێ، (مسكين)یش نەدارە، واتە: کەسێك کـە شتێکی هەیـە بـەڵام بەشـی ناکات، چونکە خوا ﷻ لە سوورەتی (الكهف)دا دەفەرموێ: ﴿ أَمَّا ٱلسَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَٰكِينَ يَعْمَلُونَ فِى ٱلْبَحْرِ... ﴿٧٩﴾ ﴾، واتـــە: بـــەڵام کەشتییەکە هی کۆمەڵێك نەدار بوو کە ئیشیان دەکـرد لـە دەریـادا،

کەواتە دیارە کۆمەڵێك خەڵك بوون، کەشتییەکیان هەبووە، کەواتە: (مسکین) کەسێکە شتێکی هەیە، بەڵام بەشیی ناکات، بەس (فَقِیر) ئەوەیە کە هیچی نیە.

(أُحۡصِرُواْ): واتە: ڕێیان لێگیراوە (الحَصرُ: التَضییقُ)، (حَصْر) واتە: تەنگ پێ هەڵچنین (حَصیراً، أي: حَابِسَاً، فالإحْصَارُ یُقَالُ: فـي المَنْعِ الظَاهرِ والباطن) شتێك شتێك حەپس بکات، جا وشەی: (إحْصَار) چ بە ڕواڵەت ڕێی لێگیرا بێ، چ بە پەنهانیی هەردووکی دەگرێتەوە.

(ضَرۡبٗا فِي ٱلۡأَرۡضِ): واتە: بە زەویدا بڕۆن، بۆچی وا گوتراوە؟ دەڵێ: (الضَّرْبُ إیقاعُ شَيءٍ عَلَی شَيءٍ، والضَّربُ في الأرض الذهاب فیها وضَربها بالأرجُل)، (ضرب) بریتیە لەوەی شتێك لە شتێك بدەی، ئەوە پێی دەگوترێ: (ضرب) جا لەبەرئەوەی کەسێك کە بە زەویدا دەڕوا دەبێ پێ بە زەویدا بدات، بۆیە (ضرباً في الأرض) واتە: بە زەویدا ڕۆیشتن.

(ٱلۡجَاهِلُ): بە مانای نەفام یان نەزان دێ، بەڵام لێرەدا (غیر العَارِف أي: مَن لایَعْرِفُ حالَهم) واتە: کەسێك کە نایانناسێ، باسی نا ئاشنا، باسی ئەو هەژارە ئیماندارانە دەکات، کە لەبەر نەفس بەرزیی کەسێك کە نەیانناسێ، بە دەوڵەمەندیان تێدەگات، چونکە هێندە نەفس بەرزن، خۆیان بە فەقیرو ڕووت و ڕەجاڵ پێشان نادەن و، کەسێك کە پێیان ئاشنا نەبێ، بە دەوڵەمەندیان تێدەگات، بەڵام

ئەوەی بیانناسێ لە نزیكەوە دەزانێ وەزعیان چۆنە.

(ٱلتَّعَفُّفِ): ﴿يَحْسَبُهُمُ ٱلْجَاهِلُ أَغْنِيَآءَ مِنَ ٱلتَّعَفُّفِ﴾، (التَّعفُّف) لە (عِفَّة)ەوە هاتوە (العِفَّةُ: حُصولُ حَالَةٍ لِلنَّفس تَمْتَنِع بِهَا عَنْ غَلَبَةِ الشَّهْوَةِ) دەڵێ (العِفَّة) واتە: (عِفَّة) حاڵەتێكە بۆ نەفس پەیدادەبێ، كە بەهۆی ئەو حاڵەتەوە نەفس بەدوای ئارەزوو ناكەوێ، جا ئینسانی عەفیف، بە داوێن پاك دەگوترێ كە ئارەزووی خۆی كۆنترۆڵ كردوە، وە ئینسانی عەفیف بە ئینسانی نەفس بەرز دەگوترێ، كە چاوی لە دەستی خەڵك نیە، كەواتە: ئینسانی عەفیف، واتە: هەركەسێك كە خۆی پاك ڕادەگرێو بە دوای ئارەزووان ناكەوێ، (تعفف)یش لەسەر وەزنی (تَفعُّل) واتە: كەسێك خۆی مەرزەم دەكاتو خۆی كۆنترۆڵ دەكاتو خۆی پاك ڕادەگرێ.

(بِسِيمَٰهُمْ): واتە بە نیشانەیان (سیما) واتە: نیشانە (السیماء والسیمیاء: العَلامَةُ، و سَوَّمتُهُ أَعْلَمْتهُ)، (سیماء وسیمیاء) واتە: نیشانە (سوَّمتُهُ: أَعْلَمْتهُ) واتە: نیشانەدارم كرد.

(إِلْحَافًا): (أي إلحَاحَا) (إلحَاف) واتە: شتێك كە زۆر بە سووریی داوای بكەیو زۆری لەسەر بچی (وَأصْلُ الإلحَافِ مِنَ اللِّحَاف الَّذي يُغْطَّى بِهِ) ئەسڵی وشەی (إلحَاف) لە (لِحاف)ە، واتە: لێفە، ئەوەی ئینسان خۆی پێ دادەپۆشێ، وەك بڵێی ئەو كەسەی كە زۆر داوا دەكات، وەك لێفەیەك وایە پێیەوە لكابێو لە كۆڵت نەبێتەوە.

هـۆی هاتنـــه خوارەوەی ئایەتەکـان

١) هـۆی هاتنـه خـوارەوەی ئـەو ڕسـتە قورئانییـەی کـە دەفـەرموێ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَنفِقُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا كَسَبۡتُمۡ وَمِمَّآ أَخۡرَجۡنَا لَكُم مِّنَ ٱلۡأَرۡضِ ﴾ {(عَـنِ البَـراءِ بْـنِ عَـازِبٍ رضي الله عنه قَـالَ: نَزَلَـتْ فِينَـا مَعْشَـرَ الأنصَار، كُنَّا أصْحَاب نَخْلٍ فَكَانَ الرَّجُلُ يأتي من نَخْلِهِ عَلَى قَدْرِ كَثْرَتِهِ وقِلَّتِهِ، وَكَانَ الرَّجُل يأتي بالقِنو والقِنوين فَيُعَلِّقُهُ في المسجدِ، وَكَانَ أهلُ الصُّفَّةِ لَيس لَهُم طَعَامٌ، فكَانَ أَحَدُهُمْ، إذا جَاعَ أَتَى القِنو فَضَرَبَهُ بعصَاه فيسقط مِن البُسْرِ وَالتَّمْرِ فيأكل، وَكَانَ نَاسٌ مِمن لا يرغب في الخير يأتي الرَّجُلُ بالقِنو فيه الشيص والحشَف وبالقنو قَدْ انكسر فيُعَلِّقُهُ، فأنزلَ الله تعالى: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَنفِقُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا كَسَبۡتُمۡ وَمِمَّآ أَخۡرَجۡنَا لَكُم مِّنَ ٱلۡأَرۡضِۖ وَلَا تَيَمَّمُواْ ٱلۡخَبِيثَ مِنۡهُ تُنفِقُونَ وَلَسۡتُم بِـَٔاخِذِيهِ إِلَّآ أَن تُغۡمِضُواْ فِيهِۚ ... ﴾، قَالَ: لو أنَّ أحدكم أهْدِيَ إليهِ مِثْلُ ما أعْطاهُ، لَم يأخُذْهُ إلا على إغماضٍ وحياءٍ، قال: فكُنَّا بَعْدَ ذلك يأتي أحَدُنَا بصَالحِ ماعِنْدَهُ) (رَوَاهُ ابْنُ جَرير، وَالتِّرمِذِيُّ برقم: (٢٩٨٧)، وَصَحَّحَهُ، وَابْنُ مَاجَه برقم: (١٨٢٢)، وَابْنُ أبي حاتِم، وَالحاكِمُ وَصَحَّحَهُ البَيْهَقِيُّ وَابْنُ المُنذِر وَابْنُ أبي شيبة وعَبْد بْنُ حُمَيد، وَصَحَّحَهُ الألباني}، واتـه: بەڕائی کوڕی عازیب خوای لـێ

ڕازی بێ دەڵێ: ئەم ئایەتە لەسەر ئێمە هاتەخوار، ئێمەی کۆمەڵی پشتیوانان خاوەنی باغی خورما بووین، پیاوێك لە ئێمە دەچووە لای باغە دارخورمایەکانی، ئەوەی کە زۆری هەبووایەو ئەوەی کە کەمی هەبووایە، کابرا هێشوویەکی دەهێنا، یان دوو هێشووی دەهێنا {(قِنو) واتە: هێشووی خورما} لە مزگەوتی هەڵیدەواسی وە ئەهلی (صفة) {(صفة) شوێنێك بووە بەر هەیوانێك بووە شوێنێکی بەرز بووە ئەوانەی کە ماڵو حاڵیان نەبووەو نەدارو هەژار بوونو لەوێ بوون} ئەوانە هیچ خواردنیان نەبووە، یەکێك لەوانە ئەگەر برسی بووایە دەهات ئەو هێشووە خورمایە کە هەڵواسراوە بە گۆچانەکەی لێی دەداو هەندێك فەریکە خورما یاخود خورمای گەیشتوو، دەکەوتنە خوارێو دەیخواردن، جا کەسانێك هەبوون لەوانەی زۆر ئارەزوویان لە خێرو چاکە نەبوو، پیاوێك لەوان دەچوو هێشوویەکی دەهێنا کە خورمای بێکەڵك یان خورمای ڕەقو تەقو نەگەیشتوو، یان هێشوویەك کە شکابوو، ئەوەی دەهێناو هەڵیدەواسی {واتە: خورمایەك کە بۆخۆی پێ ڕازی نەبووو بەکەڵك نەدەهات}، ئیدی خوای پەروەردگار لەوبارەوە ئەو ئایەتەی ناردە خوارێ: (ئەی ئەوانەی ئیمانتان هێناوە! لەو ڕۆزییە پاكو چاكانەی وەدەستتانهێناوەو لەوەی لە زەوی بۆمان دەرهێناون ببەخشن، وە مەخەفتێن بۆ ئەو شتەی کە بە کەڵك نایە {جا ئەوە لێرەدا دەربارەی خورما ئەو بەسەرهاتە دەگێڕێتەوە، بەڵام هەموو شتێکی دیکەش هەر وایە، مرۆڤ بۆ وێنە: دەیەوێ مەڕێکی بکاتە خێر، با نەگەڕێ کام مەڕی لاوازەو نەخۆشەو بەکەڵك نایە ئەوە بکاتە خێر،

یاخود یەکێك بەرگو پۆشاك دەکاتە خێر، یان پارە دەکاتە خێر، یان دەغڵ دەکاتە خێر، هەر شتێك دەکاتە خێروچاکە، با بۆ کامەی خراپە بۆ ئەوە نەگەڕێ بەڵکو شتی باش ببەخشێ، کە بۆخۆی پێی چاکە، ئەگەر بیدرێتێ کامەی پێ چاکە بۆخۆی، با لە هەمان شتیش بدات بە خەڵکی}.

جا بەڕاء دەڵێ: بە دوای ئەوەی ئەم ئایەتە هاتە خوارێ، ئێمە کامە ماڵی باشمان هەبوو ئەومان دەهێنا پێشێ، کە ئایەتەکە نەهاتبووە خوارێ هەموو نەوعی تێدا هەبووە، هەبووە هی چاکی هێناوەو هەبووە هی خراپ، بەڵام دوای ئەوە کەس شتی خراپی نەدەهێنا، خوا لێیان ڕازی بێ ئەوانە وەختێ خوای باڵادەست شتێکی پێ فەرموون، یەکسەر جێبەجێیان کردوە.

٢) هۆی هاتنە خوارەوەی ئەو ئایەتەی، کە دەفەرموێ: ﴿ لَّيْسَ عَلَيْكَ هُدَىٰهُمْ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَهْدِى مَن يَشَآءُ ﴾، ڕێنماییکردنی ئەوان، یان خستنە سەر ڕێی ئەوان، لەسەر تۆ نیە (ئەی پێغەمبەر) بەڵکو خوا هەرکەسێك بیەوێ ڕێنمایی دەکا، لەوبارەوە چەند شتێك باسکراوە:

أ- یەکێکیان: {(عَنْ ابنِ عبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: كانوا يكرَهونَ أنْ يَرضَخوا لأنسابِهِم مِن المُشرِكينَ، فنَزَلَتْ هذهِ الآيةُ: ﴿ لَّيْسَ عَلَيْكَ هُدَىٰهُمْ ﴾، إلى قولِهِ: ﴿ وَأَنتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴾ فرَخَّصَ لَهُم)، رَواهُ الحاكِمُ برقم: (٧٢٦٤) وَصَحَّحَهُ، وَالبَيْهَقِيُّ، وَالضياء

فـي المُختـارة، وَصَحَّحَهُ الألبـاني}، واتـە عەبـدوڵڵای کـوڕی عەبباس خوا لە خۆیو بابی ڕازی بێ دەڵێ: مسوڵمانان {هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ خوا لێیان ڕازی بێ} پێیان ناخۆش بوو ماڵی خۆیان ببەخشن بە خزمەکانیـان لەوانـەی کە کـافرو بت پەرسـت بوون، خوای دادگەریش ئەم ئایەتـەی نـاردە خواریو مۆڵەتیدا.

ب- هەروەها ئـەم دەقـەش لـەوبارەوە هاتوە: {(عَنْ ابنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنهُمـا قَـالَ: إنَّ النَّبِـيَّ ﷺ كَـانَ يأمُرُنـا أنْ لا نَتَصَـدَّق إلاَّ عَلَى أَهْلِ الإسلام، حَتَّى نَزَلَتْ هَذِهِ الآيـة، فأمَرَ بالصَدَقَةِ بَعْدَهـا عَلَـى كُـلّ مَـن سـأَلَكَ مِن كُـلّ ديـن) (رَواهُ ابـنُ أبـي حـاتم وإبـن مردَوَيْـة والضـياء فـي المُختـارة)، ئـەوەش ڕیوایـەتێکی دیکەیـە عەبدوڵڵای کوڕی عـەبباس خوا لێیان ڕازی بـێ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ بۆخۆی فەرمانی پێ دەکردین کە خێرو چاکە نەکەینو ماڵ نەبەخشـین مەگەر بەوانـەی کە ئەهلـی ئیسلامن، هەتـا ئـەم ئایەتە هاتە خوار، دوای هاتنە خـواری ئـەم ئایەتـە، ئنجا پێغەمبـەر ﷺ فـەرمانی کـرد، کـە هـەر کەسـێك داوای لێکـردین هاوکـاریی ماددیی بکەین، خاوەنی هەر دینێك بێت.

٣) هۆی هاتنە خوارەوەی ئەو ڕستە قوڕئانییەی، کە دەفەرموێ: ﴿إِن تُبْدُوا۟ ٱلصَّدَقَـٰتِ فَنِعِمَّا هِىَ ۖ وَإِن تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا ٱلْفُقَرَآءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ﴾، ئەگـەر خێـرو چاکەکـانتان ئاشکرا بکـەن، ئـەوە باشـترین شتە کە بە ئاشکرا بیبەخشن، بەڵام ئەگەر بیشی شارنەوەو بیدەن بە هەژاران، ئەوە بۆ ئێوە چاکترە، لەوبارەوە ئەم بەسەرهاتە

هەیـە: {(قَـالَ الكَلـبيُّ: لمَـا نَـزَلَ قَولُـهُ تَعَالـى: ﴿ وَمَآ أَنفَقْتُم مِّن نَّفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُم مِّن نَّذْرٍ ... ﴾ قَـالوا: يـا رَسُولَ اللهِ! صَـدَقَةُ السرِّ أفضَلُ أم صَـدَقَةُ العَلانيـة؟ فأنزَلَ اللهُ تَعالـى هـذِهِ الآيـة) (أسباب النزول للنيسـابوري، ص (٦٢)}، واتە: كەلبیی (كە یەكێكە لە زانایان ڕەحمەتی خوای لـێبێ) دەڵێ: كاتێ قسەی خوای بەرز هاتە خوار ﴿ وَمَآ أَنفَقْتُم مِّن نَّفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُم مِّن نَّذْرٍ ... ﴾، هـەر ماڵێـك ببەخشنو هەر نەزرێك بكەن خوا دەیزانێ، هاوەڵانی بەرێز گوتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ! ماڵ بەخشینی پەنهان باشترە، یان ماڵ بەخشینی ئاشكرا؟ خوای بـەرز ئـەم ئایەتـەی ناردە خوارێ، كە دوایی لە مەسەلە گرنگەكانو حیكمەتەكاندا، دەیخەینەڕوو كە هەر كام لە: بە پەنهانیی بەخشینو بە ئاشكرا بەخشین، شوێنی تایبەتی خۆی هەیەو جاری وایـە واچاكە پـەنهان بێو، جاری واش هەیە واباشە كە بە ئاشكرا بێ.

مانـــای گشـــتی ئایەتەکـــان

خوا ﷻ لەسەر ئاڕاستەکردنو ئامۆژگارییکردنی مسـوڵمانان لە بـواری ماڵبەخشـینو چاکەکارییـدا بەردەوامـەو ڕوو لـە بـڕواداران دەکـاتو دەفـــەرموێ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَنفِقُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا كَسَبۡتُمۡ وَمِمَّآ أَخۡرَجۡنَا لَكُم مِّنَ ٱلۡأَرۡضِ ﴾، ئـەی ئەوانـەی بڕواتـان هێنـاوە ! لـەو سـامانە چاكو سوودبەخشو پەسندەی کە وەدەستتان هێناوە، وە لەوەی کە لە زەوی بۆمـــان دەرهێنـــاون، ببەخشـــن ﴿مِن طَيِّبَٰتِ مَا كَسَبۡتُمۡ﴾، توێـــژەروانی قوڕئـــان گوتوویانـــە: واتـــە: ئـــەوەی لـــەڕێی بازرگانییـــەوە پەیـدابووە، وە: ﴿ وَمِمَّآ أَخۡرَجۡنَا لَكُم مِّنَ ٱلۡأَرۡضِ ﴾، یـانی: ئـەوەی لـەڕێی کشتوکاڵەوە پەیدادەبێ وەك: باغو دانەوێڵەو...هتد، واتە: کامـەی چاکە، چ ئەوەی لە ڕێی کـڕینو فرۆشتنو بازرگانییەوە، چ لـە ڕێـی کشـتوکاڵو چاندنو ئەوانەوە وەدەستتان هێناوە، کامەی باشە، لەوە ببەخشن ﴿ وَلَا تَيَمَّمُواْ ٱلۡخَبِيثَ ﴾، وە بۆ پیسەکەیو بۆ خراپەکـەی مەخـەفتێن، کامـەی خراپـەو بـە کـەڵك نایـەت بـۆ ئـەوە بخـەفتێن! ﴿ مِنۡهُ تُنفِقُونَ وَلَسۡتُم بِـَٔاخِذِيهِ ﴾، لێی دەبەخشن، بـەڵام قـەت لـەو جـۆرە وەرنـاگرن ﴿ إِلَّآ أَن تُغۡمِضُواْ فِيهِ ﴾، مەگـەر چاوی لـێ بنـووقێنن، واتـە: مەگـەر بەشـەرمدا بکەون، کەسێك شتێکت دەداتێ، دەزانی بەکەڵك نایەت، بەڵام لەبـەر دڵـی وی، یـان بە هەر حاڵ بـە هـەر هۆیـەك بێ، چاوی لـێ دەنـووقێنیو بە

چاوپۆشییەوە وەریدەگری، ئەگەرنا ئەگەر ناچاریی نەبێ وەریناگری، واتە: ئەوەی كە بەخۆتان بە ناچاری نەبێ وەریناگرن، مەشیدەن بە خەڵكی ﴿ وَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴾، وە بشزانن خوا بێنیازەو ستایش كراوە، خوا دەوڵەمەندە بۆتان قەرەبوو دەكاتەوە، وە خوا ستایش كراوە، دەجا ئێوەش شتی وا بكەن لەسەری ستایش بكرێن، ئینسان لەسەر چ ستایش دەكرێ لەسەر ماڵ بەخشینی باش، شتێكی خراپ ببەخشێ لەسەری زەم دەكرێی، بۆیە هەر نەیكەی چاكترە.

ئنجا دەفەرموێ: ﴿ ٱلشَّيْطَٰنُ يَعِدُكُمُ ٱلْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِٱلْفَحْشَآءِ ﴾ ، شەیتان گفتی هەژارییتان پێدەدا، یاخود هەڕەشەی هەژارییتان لێ دەكات، دەڵێ: ئەگەر ببەخشن هەژار دەكەون ﴿ وَيَأْمُرُكُم بِٱلْفَحْشَآءِ ﴾، وە فەرمانیشتان پێدەكات بە چرووكییو ڕژدیی، كە لە خراپترین سیفەتەكانە ﴿ وَٱللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا ﴾، بەڵام خوا گفتی لێبوردنێك لە خۆیەوە، وە بەخششێك لە خۆیەوەتان پێ دەدا، كە هەم لێتان ببووریو هەم پێشتان ببەخشێ، هەم لە دنیاداو هەم لە دوارۆژدا ﴿ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴾ ، وە خوا فراوانی زانایە، خوا سیفەتەكانی هەموو فراوانن، وە زاناشە، بەخششی زۆری هەیە، هەر ئەندازەیەك بیەوێ دەبەخشێ، وە زاناشەو دەزانێ بە كێ دەبەخشێو، چەندی دەداتێو چۆنی دەداتێ ؟ ﴿ يُؤْتِى ٱلْحِكْمَةَ مَن يَشَآءُ ﴾، حیكمەت بە هەركەسێك دەدا كە بیەوێ، خوا حیكمەت بە هەركەسێك دەدا كە بۆخۆی بیەوێو بە شایستەی بزانێ، حیكمەت چییە ؟ ڕەوشتو

بەهای بەرزو جوان، یاخود لە نیشانەدان لە قسەو لە کردەوەدا، قسەی بەجێو کرداری بەجێ، بەڵام وا پێدەچێ مەبەست پێی ڕەوشتو ئەدەبو بەهای بەرزو جوان بێ، وەك پێشتریش گوتوومانە: کە یەکێك لە ڕەوشتو بەها بەرزەکان، ئەوەیە کە ئینسان ماڵی باش ببەخشێو شتێك ببەخشێ کە بۆخۆشی حەزی لێ دەکاتو، پێی خۆشە لەو جۆرە پێی ببەخشێ ﴿وَمَن يُؤْتَ ٱلْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِىَ خَيْرًا﴾، وە هەرکەسێك حیکمەتی پێ بدرێ، خێرو چاکەیەکی زۆری پێدراوە، کە بەڕاستی ماڵ بەخشینیش پێویستی بە حیکمەت هەیەو پێویستی بە لێزانییو بە کارامەیی هەیە ﴿وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُوْلُواْ ٱلْأَلْبَٰبِ﴾، وە پەند وەرناگرن بێجگە لە خاوەن عەقڵان، بێجگە لەوانەی کاکڵیان هەیە، کە کاکڵی ئینسان بریتیە لە عەقڵەکەی.

﴿وَمَآ أَنفَقْتُم مِّن نَّفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُم مِّن نَّذْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُهُۥ﴾، وە هەر نەفەقەیەك ببەخشنو هەر نەزرێك لەخۆتان بگرن، خوا دەیزانێ ﴿وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ﴾، وە ستەمکاران هیچ پشتیوانو دۆستو یارمەتی دەرێکیان نیە، واتە ئێوەش ستەم لەخۆتان مەکەن، بەجۆرێك ماڵ ببەخشن کە بەکەڵك نەیەت، یاخود نەزرێك بکەن کە لەجێی خۆیدا نەبێ، شتێك لەخۆتان بگرن بۆ مەبەستێکی خراپ، ئەگەر وا بکەن، ئەوە زوڵم لە خۆتان دەکەن، وە خوا بە هەموو شتێك ئاگادارەو ئێوە شتی وامەکەن کە سەرەنجام ستەمکار بێنەدەرێ، لە تەرازووی خوادا.

ئنجا دواى ڕوونكردنەوەى جۆرى شتى بەخشراو، دێتە سەر باسى چۆنیەتىو شێوازى بەخشینو دەفەرموێ: ﴿ إِن تُبۡدُواْ ٱلصَّدَقَٰتِ فَنِعِمَّا هِيَۖ وَإِن تُخۡفُوهَا وَتُؤۡتُوهَا ٱلۡفُقَرَآءَ فَهُوَ خَيۡرٞ لَّكُمۡ ﴾، ئەگەر خێرو چاكەكانتان ئاشكرا بكەن، باشترین شتە بۆ ئێوە، بەڵام لەكاتى خۆىو لە شوێنى خۆیدا، وە ئەگەر پەنهانى بكەنو بیدەن بە هەژاران، ئەوەش چاكترە بۆ ئێوە، ئایا ئەمە چى لێوەردەگیرێ؟! جارى وا هەیە ماڵ بەخشین وا باشە بە ئاشكرا بێ، چ كاتێك؟ كاتێك كە تۆ لە خۆت ئەمینى لێت نابێتە ڕیا، وە لە باباى خێر پێكراو ئەمینى دڵى پێ ناشكێ، كەسێك دێ لە شوێنێك سواڵ دەكات، یان داوا دەكات لە مەجلیسێكداو شەرم ناكات، ئەگەر چاكەت لەگەڵ كرد بەخۆدا بشكێتەوە، وە كاتەكەشى وایە كە ئەگەر تۆ هاوكاریى بكەى، ڕەنگە خەڵكى دیش چاو لە تۆ بكات، لەو حاڵەتەدا ئاشكراكردنى باشترە، بەڵام لە حاڵەتێكدا كە كەسەكە ئەگەر بێتو لەپێش چاوى خەڵكى هاوكاریى بكەى، دڵى پێ بشكێ، یاخود بۆخۆت لەخۆت دڵنیا نەبىو ڕەنگە لێت ببێتە ڕیا، یاخود وا نەبێ كەس تەماشاى تۆ بكات، ئەوە هیچ حیكمەتى تێدانیە ئاشكراى بكەىو، واباشە بە پەنهانیى بێ، كەواتە: خێرو چاكە وانیە بڵێى هەمیشە بە پەنهانیى باشە، یان هەمیشە بە ئاشكرا باشە، جارى وا هەیە بە پەنهانیى باشە، كە بەزۆریى وایەو، جارى واش هەیە بە ئاشكرا باشە، ئەگەر خەڵكى دیكە تەماشاى تۆ بكاتو ببیە سەرمەشق بۆیان ﴿ وَيُكَفِّرُ عَنكُم مِّن سَيِّـَٔاتِكُمۡ ﴾، وە خوا لە خراپەكانتان لێتان دەسڕێتەوە، واتە: لە ئەنجامى ماڵ بەخشیندا

﴿وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٌ﴾، وە خوا بەوەی کە دەیکەن شارەزایە، باش شارەزایە دەزانێ چۆن دەیکەن؟ بۆچی دەیکەن ؟ بە چ شێوەیەك ؟

ئنجا لەبەرئەوەی ئەوانە کە خێرو چاکەیان لەگەڵدا دەکرێو ماڵیان پێ دەبەخشرێ هەیە مسوڵمانە، هەیە مسوڵمان نیە، هەیە پارێزکارە، هەیە گوناهبارە، هەر لەنێو مسوڵمانانیشدا، بۆیە خوا دەفەرموێ: ﴿لَّيۡسَ عَلَيۡكَ هُدَىٰهُمۡ﴾، ڕێنمایی‌کردنی ئەوان‌و خستنە سەر ڕێی هیدایەتی ئەوان، لەسەر تۆ نیە ﴿وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَهۡدِي مَن يَشَآءُ﴾، بەڵام خوا هەر کەسێکی بوێ هیدایەتی دەدات، کەچی تۆ زۆریشت پێخۆشە کەسێك هیدایەت وەربگرێو ناشتوانی، کەواتە: ماڵ بەخشینەکەتان پەك مەخەن لەبەر ئەوەی ئەو کەسە هیدایەت نەدراوە، یان لەبەر ئەوەی کە بە ئینسانێکی باشی نازانی لەڕووی دینداریيەوەو تێبینیت لەسەری هەیە ﴿وَمَا تُنفِقُواْ مِنۡ خَيۡرٖ فَلِأَنفُسِكُمۡ﴾، وە هەر ماڵێك ببەخشن، ئەوە سوودەکەی بۆخۆتانە ﴿وَمَا تُنفِقُونَ إِلَّا ٱبۡتِغَآءَ وَجۡهِ ٱللَّهِ﴾، وە نابەخشن مەگەر بەمەبەستی وەدەستهێنانی ڕەزامەندیی خوا، واتە: ئەگەر مسوڵمانی باش بن، هەر ئاوا دەبەخشن‌و تەنیا هاندەرتان وەدەستهێنانی ڕەزامەندیی خوا دەبێ ﴿وَمَا تُنفِقُواْ مِنۡ خَيۡرٖ يُوَفَّ إِلَيۡكُمۡ وَأَنتُمۡ لَا تُظۡلَمُونَ﴾، وە هەر ماڵێك ببەخشن بەتەواویی پاداشتتان دەدرێتەوە، وە هیچ ستەمتان لێناکرێ، یانی: دەربەست مەبن کە بڵێن: تۆ بڵێی ئەو بابایە پێی بشێ ؟ تۆ بڵێی موستەحەق بێ، موستەحەق نەبێ ؟ ئینسان دەبێ چاو وردبکاتەوە لە

شوێنی شیاوی خۆیدا ماڵەكەی دابنێ، بەڵام جاری وا هەیە دەكەویە حاڵەتێكەوە، كەسێك داوای شتێكت لێ‌دەكات كە بە لێقەوماو دێتە بەرچاو، پێویست ناكات زۆر تەحقیق بكەی: تۆ بڵێی وابێ وانەبێ ؟ هەڵبەتە ئینسان واباشە ماڵی خۆی بە لێزانانە ببەخشێ بەو كەسانەی كە شایستەنو پێیان دەشێ، بەڵام جاری واش هەیە واباشە زۆر ئەو وردەكارییە نەكەیو، پاداشتیش لەسەر خوایەو خوای پەروەردگار ستەم لە كەس ناكات.

ئنجا بۆمان ڕووندەكاتەوە كە بە كێ ببەخشینو زیاتر تیشكی دەخاتە سەر: ﴿لِلْفُقَرَآءِ ٱلَّذِينَ أُحْصِرُواْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ﴾، ماڵو سامانی خۆتان ببەخشن بەو هەژارانەی كە لەڕێی خودا ڕێیان لێگیراوە، واتە: بەهۆی جەنگو جیهادكردنەوە، بەهۆی كاری ئیسلامییەوە، بوارو دەرفەتی كارو كەسابەتیان نیە، وەك خەڵكی دی، هەڵبەتە مەبەست لە: ﴿فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ﴾، تەنیا جەنگو جیهاد نیە، بەڵكو هەر كەسێكە كە بە خزمەتی ئیسلامو مسوڵمانانەوە خەریكە، بۆ وێنە: مامۆستایەكە لە شارێك، لە گەڕەكێك، لە دێیەك مامۆستایەتی دەكات، یان قوتابییەكی زانستی شەرعییە، یان قوتابییەكی دیكەیەو ئومێدی خێری لێ دەكرێ، یان بانگخوازێكە، یان هەركەسێكە كە لە ئەنجامی ئەوەدا كە بە كارێكەوە سەرقاڵە بە قازانجی خەڵك تەواو دەبێ، مەجالی كارو كەسابەتی نیە، ئا بەو جۆرە كەسانە ببەخشن، جا خوا سیفەتەكانیان باس دەكاتو دەفەرموێ:

١- ﴿لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِى ٱلْأَرْضِ﴾، ناتوانن بەزەویدا بڕۆن، واتە: توانای جووڵانو كارو كەسابەتیان نیە.

٢- ﴿يَحْسَبُهُمُ ٱلْجَاهِلُ أَغْنِيَآءَ مِنَ ٱلتَّعَفُّفِ﴾، ئەوەی پێیان ئاشنا نەبێ، هێندە خۆ پاك ڕاگرن، هێندە نەفس بەرزن، بە دەوڵەمەندیان لێ حاڵی دەبێ! ئەوانە بدۆزنەوە، ئەوەی کە سواڵێ دەکاو دیارو ئاشکرایە، ئەوە پەکی ناکەوێ، بەڵام هەیە پێی عەیبە داوا بکاتو نەفس بەرزە، عیززەتی نەفسی هەیەو عیفەتی هەیە، تۆ دەبێ چاو بۆ ئەوانە بگێڕی.

٣- ﴿تَعْرِفُهُم بِسِيمَٰهُمْ﴾، ئەگەر مەبەستت بێ بە سیماو نیشانەکانیان دەتوانی پەیدایان بکەیو بیانناسی.

٤- ﴿لَا يَسْـَٔلُونَ ٱلنَّاسَ إِلْحَافًا﴾، داوا لە خەڵك ناکەن بە سووربوونو بە مکووڕیی، هەڵبەتە مەبەستی ئەوەیە کە هەر داوا ناکەن، بەڵام بۆیە لێرەدا دەفەرموێ: ﴿لَا يَسْـَٔلُونَ ٱلنَّاسَ إِلْحَافًا﴾، وە نەبێ بەبێ سووربوون (إلحاف) داوا بکەن، بەڵام مەبەست ئەوەیە کە وەك هەندێ کەس نین، کە زۆر داوابکەنو یەخەی خەڵك بگرن، بەڵکو لە ماڵی خۆیان دانیشتوون، ئەگەر لە برسان بمرن، عیززەتی نەفسیان ڕێیان لێ دەگرێ کە سواڵ بکەنو داوا بکەن ﴿وَمَا تُنفِقُوا۟ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٌ﴾، وە هەر ماڵێك ببەخشن، بێگومان خوا پێی زانایە.

لە کۆتاییدا دەفەرموێ: ﴿ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُم بِٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً﴾، ئەوانەی ماڵو سامانەکانی خۆیان

دەبەخشن، بە شەو بە ڕۆژ، بە پەنهانییو بە ئاشکرا ﴿ فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾، ئا ئەوانە پاداشتیان لای پەروەردگاری خۆیانیان هەیە، وە نە ترسیان هەیە بۆ داهاتوو، وە نە خەمباریش دەبن بۆ ڕابردوو، لێرەدا خوا ﷻ چوار حاڵەتی بۆ ماڵ بەخشین دیاریی کردوون: بە شەو، بە ڕۆژ، بە پەنهانیی، بە ئاشکرا، چونکە جاری وایە پێویست دەکات بە شەو ببەخشیو جاری وا پێویست دەکات بە ڕۆژ، وە جاری وایە پێویست دەکات بە ئاشکراو جاری وایە پێویست دەکات بە پەنهانیی، بەپێی حاڵەتی کەسەکان کە یارمەتییان دەدەیو، بەپێی حاڵەتی ئەو کەسانەی کە پێویستییان هەیە، وەك باسمان کرد حیکمەت ئەوەیە کە هەرکەسە، وە هەر حاڵەتە بەپێی خۆی مامەڵەی لەگەڵدا بکرێ، وەك گوتراوە (لِكُلِّ مَقامٍ مَقالٌ)، واتە: بۆ هەر حاڵەتە قسەیەك هەیە.

چەنـد مەسـەلەیەکـی گرنـگ

مەسەلەی یەکەم: خوا ﷻ کە دەفەرموێ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَنفِقُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّآ أَخْرَجْنَا لَكُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ ﴾، واتە: ئەی بڕوادارینە ! ببەخشن لەو ماڵو سامانە چاکەی کە وەدەستتان هێناوە، وە لـەوەی کـە لـە زەوی بۆمـان دەرهێنـاون، تویـژەرەوانی قورئـان لەوبارەوە کە ئایا مەبەست پێی ماڵ خەرجکردنی فەڕزە، یان هی سوننەت ؟ قسەو باسی زۆریان کردوە، بەڵام واپێدەچێت ڕای ڕاستتر ئەوەبێ کە مەبەست پێی هەردووکیانە، واتە: خوا ﷻ لێرەدا فەرمان دەکات بە مسوڵمانان، کە لەو ماڵو سامانەی لەبەردەستیان دایە، چ ئـەوەی لـەڕێی کەسابەتو بازرگانییـەوە وەدەسـتیان هێنـاوە، وە چ ئەوەی لە ئەنجامی کارکردن لە زەویدا، جا چ بە شێوەی کشتوکاڵ، وە چ بـە شـێوە دەرهێنـانی کانزایەکـان، یـاخود دۆزینـەوەی خەزنـەی ژێرزەوی، لـە هـەموو ئـەو شـتانە لـە پێنـاوی خـوادا ببەخشـن، ئیـدی ئەوە هەم فەڕزیش دەگرێتـەوەو هەم سوننەتیش، فەڕز وەك زەکات، وە جاری وا هەیە غەیری زەکاتیش فەڕزە، وە سوننەتیش ئەوەیە کە ئینسان خۆبەخشانە دەیبەخشێ، بەبێ ئەوەی کە شەریعەت لەسەری پێویست کردبێ.

مەسـەلەی دووەم: کـە دەفـەرموێ: ﴿ مِن طَيِّبَٰتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّآ أَخْرَجْنَا لَكُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ ﴾، لـەو مـاڵو سـامانە چـاكو باشـانەی کـە وەدەسـتتان هێنـاون، وە لـەوەی کـە لـە زەوی بۆمـان دەرهێنـاون،

(طَيِّبات) كۆی (طَيِّبَة)يە (طَيِّبَة)ش لە: (طَابَ يَطيبُ طَيِّباً فَهُوَ طَيِّبٌ) لەوەوە هاتوە، واتە: هەر ماڵێك كە چاكو نایابە ئەوەی كە ئینسان بە قیمەتو بەباشی دەزانێ، كە وەك گوتمان: لێرەدا مەبەست ئەوەیە ئینسان كە شتێك دەبەخشێ، دەبێ شتی باشبێو بۆخۆی پێی چاك بێ، ئەگەر خۆی پێی بدرێ، پێی خۆشبێ، لەو جۆرەی پێبدرێ لەوە ببەخشێ، هەندێك لە توێژەرەوانی قورئان گوتوویانە: لێرەدا مەبەست لە (طَيِّبَات) ماڵی حەڵاڵە، بەڵام من وای بۆ دەچم كە ناگونجێ وشەی (طَيِّبَات) نە لێرەو نە لە هیچ شوێنێكی دیكەی قورئاندا مەبەست پێی حەڵاڵ بێ، بۆچی؟ چونكە خوا ﷻ لە سوورەتی (الأعراف)دا، وە لەجێی دیكەشدا باسی ئەوەی كردوە كە (طَيِّبَات)ی حەڵاڵ كردوە، بۆ وێنە: ﴿...وَيُحِلُّ لَهُمُ ٱلطَّيِّبَٰتِ...﴾ الأعراف ١٥٧، جا ئەگەر بەمانای حەڵاڵ بێت دەبێ بلێ (يُحِلُّ لَهُمُ الحَلال) ڕزقی حەڵاڵیان بۆ حەڵاڵ دەكات ! كە دیارە ڕزقی حەڵاڵ هەر بۆ خۆی حەڵاڵەو پێویستی بە حەڵاڵ كردن ناكات، كەواتە: مەبەست لە (طَيِّبَات) وەك گوتمان هەر شتێكە كە ئینسان پێی باشبێو لەززەتی لێبكات، لە خواردنو خواردنەوەو بەرگو پۆشاكو دەنگو ئاوازو دیمەنو ڕەنگ و... هتد، واتە: وشەی (طَيِّبَات) هەر شتێكی سوودبەخشو باشو پەسندە، بەپێی فیطرەتو سروشتی ساغی مرۆڤ.

مەسەلەی سێیەم: كە دەفەرموێ: ﴿مِن طَيِّبَٰتِ مَا كَسَبۡتُمۡ﴾ لەو ماڵو سامانە باشو چاكەی كە وەدەستتان هێناوە، كە وەدەست

دەهێنرێ لەڕێی بازرگانییەوە، لەڕێی کڕینو فرۆشتنەوە، بە هۆی میراتەوە، لە ڕێی بەکرێدان (إِیجار)ەوە، هەروەها ماڵو سامانی منداڵیش بۆ بابو دایکی ئەویش هەر دەچێتە ژێر حوکمی ئەوەی کە ئینسان وەدەستی دێنێ، چونکە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: {(إِنَّ أَولادَكُم مِن طَيِّبِ أَكسابِكُم فَكُلُوا مِنْ أَموالِ أَولادِكُم هَنِيئاً) (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ برقم: (٣٥٢٨)، وَالنَّسائِيُّ برقم: (٤٤٦٢)، وَالتِّرمِذِيُّ برقم: (١٣٥٨)، وَابْنُ مَاجَهْ برقم: (٢٢٩٠)، وَابْنُ حِبَّانَ برقم: (٤٢٥٩)، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا، وَصَحَّحَهُ الألباني في (السلسلة الصحيحة) برقم: (٢٤١٤)}، واتە: منداڵەکانتان لە وەدەست هێنراوی پاكو چاکی ئێوەن، بۆیە لە ماڵو سامانی منداڵەکانتان بە موڕتاحیی بخۆنو {دیارە ئەوە لە حاڵێکدا کە بابو دایك ئاتاج بنو پێویستییان بە ماڵ سامانی منداڵو ڕۆڵەیان هەبێ، بۆیان هەیە لێی بەکاربێنن}.

مەسەلەی چوارەم: کە دەفەرموێ: ﴿ وَمِمَّآ أَخۡرَجۡنَا لَكُم مِّنَ ٱلۡأَرۡضِ ﴾، وە لەوەی کە لە زەوی بۆمان دەرهێناون، وەك گوتم چ لە ڕێی کشتوکاڵەوە بێ، چ لە ڕێگای کانزاو مەعدەنەکانەوە بێ، یان دۆزینەوەی خەزنەی ژێر زەوی بێ، یان هەر شێوە لێ بەهرەمەندبوونێکی دیکەی زەوی بێت، کە ببێتە مایەی هاتنە دەستی موڵكو سامانو ئیمکانیەتی ماددیی.

مەسەلەی پێنجەم: کە دەفەرموێ: ﴿ وَلَا تَيَمَّمُواْ ٱلۡخَبِيثَ ﴾، ﴿ وَلَا تَيَمَّمُواْ ﴾، واتە (ولا تَقصُدُوا) واتە: مەخەفتێن لە شتی خراپ کە

خێرو چاکە دەکەن، جا چ پێویست بێ وەکو زەکات، یان سوننەت بێ، بۆ وێنە: کەسێك خۆبەخشانە خێرێك دەکات، نابێ بۆ کام ماڵەی خراپەو بەکەڵك نەهاتوویە، بۆ ئەوە بخەفتێ، وەك لە هۆی هاتنە خوارەوەکەشدا باسمان کرد، بەڵام کە دەفەرموێ: ﴿وَلَا تَيَمَّمُوا۟ ٱلْخَبِيثَ﴾، واتە: بۆ هی خراپ مەگەڕێن، توێژەرەوانی قورئان دەڵێن: ئەگەر کەسێك مەبەستی نەبووبێ‌و، بە ئانقەست لە هی خراپ نەخەفتابێ، گوناهبار نیە، بۆوێنە: یەکێك خێرێك دەکات مەبەستی ئەوە نەبووە کە بۆ شتی خراپ بگەڕێ، بەڵکو ماڵ‌و سامانێکی هەیە هەندێکی لێ جیادەکاتەوە، بێ ئەوەی بۆ خراپەکەی خەفتابێ، ئەگەر لە خودی خۆیدا باشیش نەبێ، گوناهبار نابێ، مادام مەبەستی نەبووبێ، واتە: کاتێك مرۆڤ گوناهبار دەبێ کە کەمتەرخەمیی کردبێ لە ماڵ بەخشینداو، بە مەبەست بگەڕێ بۆ ئەوەی بەکەڵك نایەت‌و بە دڵی نیەو بە ناپەسندی دەزانێ، بەڵام ئەگەر ماڵەکەی چەند جۆرێکی تێکەڵ بێ‌و وا هاتبێتە بەردەست بەبێ مەبەست، لەو حاڵەتەدا گوناهبار نابێ.

<u>مەسەلەی شەشەم</u>: کە دەفەرموێ: ﴿مِنْهُ تُنفِقُونَ وَلَسْتُم بِـَٔاخِذِيهِ إِلَّآ أَن تُغْمِضُوا۟ فِيهِ﴾، واتە لە شتێك مەبەخشن، کە خۆتان ئامادەنین وەریبگرن، مەگەر بەچاو لێنووقاندن‌و بە خاتر گرتنەوەبێ.

توێژەرەوانی قورئان دەڵێن: لێرەدا دەبێ بابای بەخشەر بیکاتە پێوەرو تەرازوو، هەرچی بۆخۆی پێی خۆش نیە لەو جۆرە پێی بدرێ، با لەو جۆرە بە خەڵکیش نەدات، چونکە پێغەمبەر ﷺ

فەرموویەتی: {(لاَ يُؤْمِنُ أحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفسِهِ) (رَوَاهُ البُخَارِيُّ برقم: (١٣) عَنْ حسين المعلم رضي الله عنه}، واتە: یەكێك لە ئێوە بە بڕوادار دانانرێ، تاكو چی بۆخۆی پێ خۆشە بۆ برای مسوڵمانیشی پێی خۆش نەبێ، هەروەها بە پێچەوانەوەش چی بۆخۆی پێ ناخۆشە دەبێ بۆ ئەویش پێی ناخۆشبێ، پێت ناخۆشە شتێكی خراپت بدەنێ، بە هەمان شێوە شتی خراپیش مەدە بە خەڵك.

ئنجا دیارە دوێنراوەكان (مخاطبين)ی ئەو كاتەی كۆڕەكەی پێغەمبەر پیاو بوونە، بۆیە فەرموویەتی: (لأخيه)، ئەگەرنا پیاوو ئافرەت هەردووكیان مەبەستن.

<u>مەسەلەی حەوتەم:</u> كە دەفەرموێ: ﴿الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاءِ ۖ وَاللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا﴾، واتە: شەیتان بەڵێنی هەژارییتان پێ دەدا، وە فەرمانتان پێ دەكات بە چرووكییو ڕژدیی، بەڵام خوا بەڵێنی لێبوردنتان پێ دەداو، وە بەڵێنی بەخششو چاكەی خۆیتان پێ دەدا، لێرەدا یەكێك بۆی هەیە بڵێ: كوا شەیتان نەمانبینیوە كەس لە هەژاریی بترسێنێ، وە نەمانبینیوە بە كەسێ بڵێ: چرووك ڕژدو دەست نووقاوبە ؟!

وەڵامەكەی ئەوەیە كە شەیتان لەڕێی خوتخوتەو وەسوەسەوە ئەو هەڕەشەیە لە خەڵك دەكاتو، ئەو بەڵێنە خراپەیان پێدەدات، وە ئەو فەرمانە خراپەیان پێدەكات، كەواتە: بەڵێ كەس شەیتانی نەبینیوە بە شێوەیەكی بەرجەستە، بەڵام مەبەست ئەوەیە ئەو خوتخوتەو

خەیاڵە خراپەی دەکەوێتە دڵی کەسانی دەوڵەمەندو ساماندارەوە، کە نەبەخشنو ئەگەر ببەخشن هەژار دەبن، بۆیە پێویستە ڕژدییو چرووکیی بکەن، ئا ئەوە لە شەیتانەوەیە، هەروەك پێچەوانەکەیشی کە کەسێك نیەتی باشی دێتە دڵ، کە ببەخشێو چاکە بکات، دیارە ئەوەش لە فریشتەکانەوەو لە خوای پەروەردگارەوەیە، چونکە خوا دەفەرموێ: ﴿وَٱللَّهُ يَعِدُكُم مَّغۡفِرَةً مِّنۡهُ وَفَضۡلًاۗ﴾، وە خوا بەڵێنی لێبوردنتان پێدەدا، وە بەڵێنی بەخششو چاکەی خۆیتان پێدەدات، کەواتە: ئەوەی کە بەرچاو تێرەو دڵ دەوڵەمەندەو دەستکراوەیە، ئەوە واپێدەچێ ئەو حاڵەتە فیکرییو ڕووحییە بەتایبەتی ئەگەر لە ئەهلی ئیمان بێ، لە فریشتەکانەوە بێ، بەڵکو دەگونجێ ئەگەر بێبڕواش بێ هەروابێ، چونکە فریشتەکان لە دنیادا سەرچاوەی هەموو خێروچاکەیەکنو، هەر سیفەتێکی چاکبێ دەگەڕێتەوە بۆ هاندانی فریشتەکان، وە شەیتانەکان سەرچاوەی خراپەنو هەر سیفەتێکی خراپ بێ، دەگەڕێتەوە بۆ هاندانی شەیتانەکان، پێغەمبەریش ﷺ لە فەرمودەیەکدا ئەوەمان بۆ ڕوون دەکاتەوە کە فەرموویەتی: {(إنَّ لِلشَّيْطَانِ لَمَّةً بابنِ آدَمَ ولِلمَلَكِ لَمَّةً، فَأَمَّا لَمَّةُ الشَّيْطَانِ فَإيعادٌ بالشَّرِّ وتَكذِيبٌ بالحَقِّ، وَأَمَّا لَمَّةُ المَلَكِ فَإيعادٌ بالخَيْرِ وتَصْدِيقٌ بالحَقِّ، فَمَنْ وَجَدَ ذَلِكَ فَلْيَعْلَمْ أنَّهُ مِنَ اللهِ فَلْيَحْمَدِ اللهَ وَمَنْ وَجَدَ الأُخرَى فَلْيَتَعَوَّذْ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجيم، ثُمَّ قَرَأَ: ﴿ٱلشَّيۡطَٰنُ يَعِدُكُمُ ٱلۡفَقۡرَ وَيَأۡمُرُكُم بِٱلۡفَحۡشَآءِۖ وَٱللَّهُ يَعِدُكُم مَّغۡفِرَةً مِّنۡهُ وَفَضۡلًاۗ﴾) (رَواهُ التِّرمِذِيُّ بِرَقم: (٢٩٨٨)،

ضَعَّفَهُ الألباني في (ضعيف الجامع) برقم: (١٩٦٣)، وفي (المشكاة) برقم: (٧٤)، ثُمَّ صَحَّحَهُ في هداية الرواة (٧٠)، (النصيحة: ٣٤)، صحيح موارد الظمآن (٣٨)}، واتە: ئینسان هاندەرێکی شەیتانیی هەیە لە دەروونیدا، وە هاندەرێکی فریشتەییشی هەیە {هەم شەیتان هانی دەداو هەم فریشتەش هانی دەدا} هاندانی شەیتان بریتیە لەوەی کە هەڕەشەی لێدەکا بە خراپە کە بڕوا بە هەق نەهێنیو بە درۆی بزانێ {بۆ وێنە: مەبەخشە ئەگەرنا هەژار دەبی، جیهاد مەکە ئەگەرنا تووشی بەڵا دەبی، کۆچ مەکە ئەگەرنا ماڵوێران دەبی، چاکە مەکە دوایی پەشێمان دەبیەوە ... هتد}، بەڵام هاندانی فریشتە بریتیە لەوەی کە بەڵێنی پێ دەدا بە چاکە، وە هانیشی دەدا کە بڕوا بە هەق بێنێ، جا هەرکەسێك ئەوەی بینی لەدڵیداو هەستی پێکرد، ئەوە بابزانێ لە خواوەیەو لەڕێی فریشتەکانەوەیە، (خوای پەروەردگار ئیلهامی چاکەی خۆی دەنێرێ لەڕێی فریشتەکانەوە} وە با ستایشی خوای لەسەر بکات، وە هەرکەسێك هەستی بە هاندەری دووەم کرد {کە بریتیە لەوەی شەیتان هانی بدات بۆ چرووکییو بۆ بڕوا نەهێنان بە هەق} ئەوە با پەنا بە خوا بگرێ لە شەیتان، {واتە: بڵێ: (أَعُوذُ بِٱللَّهِ مِنَ ٱلشَّيْطَٰنِ ٱلرَّجِيمِ) دوایی پێغەمبەر ﷺ ئەو ئایەتەی خوێندەوە: ﴿ٱلشَّيْطَٰنُ يَعِدُكُمُ ٱلْفَقْرَ ...﴾} {شەیتان هەڕەشەی هەژارییتان لێدەکات}.

مەسەلەی هەشتەم: كە خوا دەفەرموێ: ﴿وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ﴾، وەك پێشتریش باسمان كردوە، خوا سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ دوای هەر كام لەو ئەمرو نەهییانەی كە ئاڕاستەی مسوڵمانانیان دەكات، ئایەتەكە بە هەندێك لە سیفەتەكانی خۆی تەواو دەكات، كە بگونجێ لەگەڵ نێوەڕۆكی ئەو فەرمانە یاخود ئەو نەهییەدا، لێرەدا كە دەفەرموێ: ﴿وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ﴾، وە خوا فراوانی زانایە، واتە: سیفەتەكانی خوا فراوانن بەبێ سنوور، ڕەحمەتو بەخشینی خوا فراوانەو دەتوانێ بەبێ سنوور ببەخشێ، وە زاناشە دەزانێ بە كێ ببەخشێ.

مەسەلەی نۆیەم: كە دەفەرموێ: ﴿يُؤْتِي ٱلْحِكْمَةَ مَن يَشَآءُ وَمَن يُؤْتَ ٱلْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا﴾، حیكمەت بە هەركەسێك دەدات كە بیەوێ، وە هەركەسێك حیكمەتی پێ بدرێ خێرو چاكییەكی زۆری پێدراوە، لێرەدا باسكردنی حیكمەت لەمیانەی باسی بەخشیندا، ئەوە دەگەیەنێ كە بابای بەخشەرو خێرومەند كە ماڵی خۆی خەرج دەكات لە پێناوی خوادا، دەبێ لێزانو كارزان بێو، زۆر بە سەلیقە بێو، بزانێ چۆن ماڵەكەی دەبەخشێو ؟ بە كێی دەبەخشێو ؟ بە چ شێوەیەك خەرجی دەكات؟ چونكە مەسەلە هەر خەرجكردن نیە، بەڵكو بە كێی دەدەی ؟ چەند دەبەخشی ؟ لە چ وەختێكداو بە چ شێوەیەك ؟ هەموو ئەمانەش بەڕاستی زۆر گرنگن، پێشتریش باسی وشەی حیكمەتمان كردو گوتمان: ئەوانەی كە گوتوویانە: مەبەست لە حیكمەت سوننەتی پێغەمبەرە صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،

نەیانپێکاوەو حیکمەت واتە: دانایىو وەستایی، یان خۆ ڕازاندنەوە بە بەها بەرزەکان، یاخود ئەوە کە ئینسان قسەو کردەوەی بەجێ بێ (الإصابةُ في القَوْلِ والعَمَل)، وە ئەو فەرموودەیەی پێغەمبەریش ﷺ بەڵگەیە لەسەر ئەوە کە وشەی (حِكمة) واتە: لێزانیىو وەستایی: {(لاَ حَسَدَ إلاَّ في اثْنَتَيْنِ: رَجُلٌ آتَاهُ اللهُ مَالاً، فَسَلَّطَهُ عَلَى هَلَكَتِهِ في الحَقِّ، وَرَجُلٌ آتَاهُ اللهُ الحِكْمَةَ، فَهُوَ يَقْضِي بِهَا وَيُعَلِّمُهَا) (رَوَاهُ البُخَارِيُّ برقم: (٧٣)، وَمسلم برقم: (١٨٩٣)، وَابْنُ مَاجَهْ برقم: (٤٢٠٨)، عَنْ عَبدِاللهِ بنَ مَسْعُودٍ رضي الله عنه}، واتە: حەسوودیی تەنها لە دوو حاڵەتاندا، یان بۆ دوو خەسڵەتان دروستە {کە لێرەدا مەبەست لە حەسوودیی ئەوە نیە، کە تۆ خۆزگە بخوازی ئەو چاکەو نیعمەتە لەو کەسە لابچێت، بەڵکو لێرەدا یانی: ئەوە کە تۆش حەز بکەی وەك ئەوت هەبێت، کە بە عەرەبی (غِبطة)ی پێ دەڵێن، بەڵام حەسەد ئەوەیە کە تۆ حەز بکەی ئەو نیعمەتە لەو کەسە لابچێو بۆ تۆ بێ، یاخود هەر لەو لابچێ، ئەگەر بۆ تۆش نەیەت، کەواتە: مەبەست لەو فەرموودەیە بە کورتی، یانی: خۆزگە بە نیعمەتی خەڵك خواستن لە دوو شتاندا زۆر جێی خۆیەتی}:

یەکێکیان: پیاوێك کە خوا ماڵو سامانێکی زۆری داوەتێ، وە یارمەتیشی داوە کە لە هەقدا خەرجی بکات.

دووەم: پیاوێك کە خوا سبحانه وتعالى حیکمەتی پێداوەو بەو حیکمەتەش ڕەفتار دەکاتو وە فێری خەڵکیشی دەکات، کەواتە حیکمەت لێرەدا ناگونجێ مەبەست پێی سوننەتی پێغەمبەر ﷺ بێ، بەڵکو

حیکمەت واتە زانیاری بەسوودو کردەوەی بەسوود، یاخود ئەدەبو ڕەوشتو هەڵسوکەوتی بەرزو جوان، کە ئەوە دەگونجێ بە غەیری پێغەمبەرانیش (علیهم الصلاة والسلام) بدرێ، وەك خوا فەرموویەتی: ﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا لُقْمَٰنَ ٱلْحِكْمَةَ ... ﴿١٢﴾﴾ لقمان، واتە: بێگومان حیکمەتمان بە لوقمان دابوو، لوقمانیش لای زۆربەی هەرە زۆری زانایان پیاوێکی حەکیمو لێزان بووە، بەڵام پێغەمبەر نەبووەو وەحی بۆ نەهاتوە، جا زانایان بە چەند شێوەیەك پێناسەی (حِكْمَة)تیان کردوە، وەك پێشتریش باسمان کرد، یەکێکیان دەڵێ: (الحِكْمَةُ: الإصابَةُ في القَولِ والعَمَلْ) واتە: حیکمەت ئەوەیە ئینسان قسەی بەجێو کرداری بەجێبێ، هەندێکی دیکە گوتوویانە: (الحِكْمَةُ: مَعرِفَةُ الحَقِ والعَمَلِ بِهِ) حیکمەت بریتیە لەوەی هەق بناسی وە کاری پێ بکەی، هەندێکی دیکە گوتوویانە: (الحِكْمَةُ: مَعرِفَةُ المَوجوداتِ وفعل الخَيرات) حیکمەت ئەوەیە کە بوونەوەرەکان بناسی، وە کردەوە چاکەکان ئەنجام بدەی، هەندێکی دیکە گوتوویانە: (الحِكْمَةُ: إدراكُ أسرار الشَرِيعة) حیکمەت بریتیە لە پەیبردن بە نهێنیەکانی شەریعەت.

بەڵام وەك لە ڕابردووشدا گوتمان من پێم وایە ئەگەر بڵێین: حیکمەت بریتیە لە خۆ ڕازاندنەوە بە خەسڵەتو ئاکارە بەرزو پەسندەکان، وە دووریی لە خووخدە نزمو پەستەکان، ئەوە پێناسەیەکی گشتگیرترە، چونکە هەم قسەی چاكو هەم کردەوەی چاكو هەم ڕەوشتی بەرزو جوانو هەم هەڵسوکەوتی

بەجێ، هەمووی دەگرێتەوە، پێشتر بەڵگەی هەڵبژاردنی ئەم پێناسەیەمان باسکردو لێرە دووبارەی ناکەینەوە.

مەسەلەی دەیەم: کە دەفەرموێ: ﴿وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُوْلُواْ ٱلْأَلْبَٰبِ﴾

﴿وَمَا يَذَّكَّرُ﴾ ئەسڵەکەی (وَمَا يَتَذكّرُ) واتە: بیرناکاتەوە، یاخود پەند وەرناگرێ جگە لە خاوەن عەقڵان، (أَلْباب) کۆی (لُبّ)ە، (لُبّ) واتە: کاکڵ، بەڵام بۆچی خوا ﷻ عەقڵی بە (لُبّ) ناوبردوە ؟ چونکە وەك پێشتریش گوتمان، وەك چۆن هەر شتێك ئامانج لێی کاکڵەکەیەتی، حەقیقەتو کاکڵی ئینسانیش عەقڵەکەیەتیو، ئینسان عەقڵەکەی لێ دەربێنە، دەمێنێتەوە قاوغو توێکڵێکی بۆش، وە ئەم تەعبیرە ئەوەش دەگەیەنێ کە بەڕاستی خوای پەروەردگار زۆر حیساب بۆ عەقڵو بیرو هۆشو تێگەیشتنی ئینسان دەکات، چونکە لێرە دەفەرموێ: تەنیا خاوەن عەقڵان پەند وەردەگرن، وە لە چەندان شوێنی دیکەی قورئاندا خوا ﷻ دەفەرموێ: ئایەتەکانم ناردوە بۆ خاوەن عەقڵان، خاوەن عەقڵەکان لە نیشانەکانی خوا، لە ئاسمانو زەوی تێدەگەنو، نهێنییەکانی خوای بێ هاوتا دەرك پێدەکەن، کەواتە: ئیسلام گرنگییەکی زۆر بە عەقڵ دەدات، هەڵبەتە عەقڵێکی سەلیمو بەجێ، عەقڵێك کە دووربێ لەوەی کە بکەوێتە ژێر کاریگەریی ئارەزووەکانو شوبهەکانەوە.

مەسەلەی یازدەیەم: خوا ﷻ دەفەرموێ: ﴿وَمَآ أَنفَقْتُم مِّن نَّفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُم مِّن نَّذْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُهُۥ﴾، هەر ماڵێك خەرج بکەن،

یاخود هەر نەزرێك بكەن، خوا دەیزانێ وشەی: (نَفَقـة)، ئەوە دیارە هەمووی دەگرێتەوە، چ ماڵی نەختینە، چ بەرگو پۆشاك، چ ئاژەڵ، چ دانەوێڵە، ... هتد، (نَذْر)یش شتێكە كە ئینسان لەسەر خۆی پێویستی دەكات، بەڵام خوا لەسەری پێویست نەكردوە، زانایان ئاوا پێناسەی (نَذْر)یان كردوە: (النَذْر: هُوَ مَا أَوجَبَهُ المُكَلَّفُ عَلَى نَفْسِهِ مِنَ العِبَادَاتِ مِمّا لَو لَمْ يُوجِبْهُ لَمْ يَلْزَمْهُ) واتە: نەزر بریتیە لەوەی كە بەندە لەسەر خۆی پێویستی دەكات لە خواپەرستییەكان، كە ئەگەر خۆی لەسەر خۆی پێویستی نەكردبایە، لەسەری فەرز نەبوو ئەنجامی بدا.

جا ئایا نەزر باشە ئینسان بیكات، یان باش نیە؟ زانایان مشتومڕیان لەوەدا هەیە، بەڵام وا پێناچێ خراپ بێ، جا ئەوانەی كە بە باشی دەزانن گوتوویانە: نەزر شتێكی باشە، چونكە خوا ﷻ مەدحی ئەوانەی كردوە، كە وەفا بە نەزر دەكەن، وەك لە سووڕەتی (الإنسان)دا دەفەرموێ: ﴿يُوفُونَ بِالنَّذْرِ ... ﴿٧﴾﴾، واتە: وەفا بە نەزر دەكەن، شتێكیان كە لە خۆیان گرت وەفای پێدەكەنو جێبەجێی دەكەن، وە لێرەشدا دەفەرموێ: ﴿وَمَآ أَنفَقْتُم مِّن نَّفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُم مِّن نَّذْرٍ﴾، جا ئەگەر نەزرو شت لەخۆگرتن شتێكی خراپ بووایە، خوای پەروەردگار ئاماژەیەكی پێدەدا، كە واباشە نەكرێ، نەك ستایشی ئەنجامدەرانی بكات.

مەسەلەی دوازدەیەم: کە دەفەرموێ: ﴿ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ ﴾، وە ستەمکاران هیچ پشتیوانێکیان نیە، دەگونجێ مەبەست پێی کەسانی ڕیابازو منەتکاربێ، کە ماڵ دەبەخشن بە ڕیابازیی، یاخود منەت دەکەن لەسەر ئەو کەسەی کە هاوکارییان کردوە، یان دوای ئەوەی ماڵەکەیان پێ بەخشیوە، ئازاری دەدەن، پاشملە باسی دەکەنو پێی دەگاتەوەو پێی ناخۆشە، وە دەشگونجێ مەبەست ئەو کەسانەبێ کە ڕژدو چرووکن، ماڵو سامانەکانیان لە دەست نایەتەدەرو، لەپێناوی خوادا لە شوێنێکدا کە شەرع دیاری کردوە، نایبەخشن، وە دەشگونجێ مەبەست پێی هەردووکیان بێ، چونکە هەردووکیان ستەمکارن، هەم ئەوەی کە ماڵی خۆی دەبەخشێ بە شێوەیەکی ناشەرعییانەو، هەم ئەوەش کە نایبەخشێو چرووکییو ڕژدیی دەکات، ئەویش بەتەئکید ستەمکارە، هەڵبەتە هیچ ڕێگر (مانع)ێکیش نیە کە هەردووکیان پێکەوە مەبەست بن، لێرەشدا دەڵێم: هەزاران ڕەحمەت لە پێشەوای توێژەرەوانی قوڕئان (أبو جعفر الطبري) کە هەمیشە هەوڵدەدات چەمكو واتای ئایەتەکان فراوانو گشتگیر بخاتەڕوو .

مەسەلەی سێزدەیەم: دەربارەی ئەوە کە ئایا وا باشە ئینسان ماڵ کە دەبەخشێ، بە ئاشکرا بیبەخشێ، یان بە پەنهانیی ؟ زانایان لەوبارەوە زۆریان قسە کردوە، ئایەتەکەش دەفەرموێ: ﴿ إِن تُبْدُوا۟ ٱلصَّدَقَٰتِ فَنِعِمَّا هِىَ ۖ وَإِن تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا ٱلْفُقَرَآءَ فَهُوَ خَيْرٌ

لَّكُمْ ﴾، ئەگەر ئەو ماڵو سامانەتان كە دەیبەخشن ئاشكرای بكەن، باشترین شتە، وە ئەگەر پەنهانیی بكەنو بیدەن بە هەژاران، ئەوە بۆ ئێوە چاكترە، جا زانایان لەوبارەوە دوو ڕای سەرەكیيان هەن:

١- هەندێكیان دەڵێن: وا باشە ماڵو سامان بە پەنهانیی ببەخشرێ، چونكە خوا دەفەرموێ: ﴿ وَإِن تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا ٱلْفُقَرَآءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ﴾، واتە: ئەوە باشترە بۆ ئێوە، كە پەنهانی بكەنو بیدەن بە هەژاران.

٢- وە هەندێكیان دەڵێن: نەخێر واباشە بەخشین ئاشكرا بكرێ، چونكە خوا دەفەرموێ: ﴿ إِن تُبْدُوا۟ ٱلصَّدَقَٰتِ فَنِعِمَّا هِىَ ﴾، واتە: ئەگەر صەدەقەو خێرو چاكەكانتان ئاشكرا بكەن، ئەوە باشترین شتە، بەڵام لەڕاستیدا بەپێی ڕواڵەتی ئایەتەكە هەردووكیان باشن، چونكە جارێكیان دەفەرموێ: باشترین شتەو جارێكی دیكەش دەفەرموێ: ئەوە بۆ ئێوە باشترە، مەسەلەكەش ئەوەیە كە جاری واهەیە واباشە بە ئاشكرا ماڵ ببەخشرێو، جاری واش هەیە وا باشە بە پەنهانیی بێ، بۆیە ئایەتەكەی كۆتایی دەفەرموێ:

﴿ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُم بِٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾

ئەوانەی ماڵی خۆیان دەبەخشن، بە شەوو بە ڕۆژ، بە ئاشكراو بە

پەنهان، بۆچی ؟ چونكە ماڵ بەخشینو هاوكارییكردنی خەڵك، جاری وا هەیە پێویستە یان واباشە بە ئاشكرابێ، بە تایبەتی ئەگەر واجب بێ، كابرا زەكات دەدا، واباشە بە ئاشكرابێ، بۆ ئەوەی خەڵك گومانی خراپی پێنەبات، وە جاری وا هەیە دەبێتە سەرمەشق بۆ خەڵكی دیكەو، خەڵكی دیكە چاوی لێدەكات، وەك لە فەرموودەی (صَحيح)دا هاتوە، جارێك كابرایەك هات داوای هاوكاریی كرد، زۆر ڕووتو ڕەجاڵ دیاربوو، پێغەمبەر ﷺ دەموچاوی موبارەكی تاریك داهاتو گرژبوو، پێی ناخۆش بوو ئەو ئینسانەی وا بە هەژاریو ڕووتو ڕەجاڵیی بینی، دوایی یەكێ لە مسوڵمانان هاوكارییەكی كرد، خەڵكەكەش كە لەوێ بوون ئەوانیش بەدوای ویدا هاوكاریی دیكەیان كرد، ئنجا پێغەمبەر ﷺ ڕووی موبارەكی وەك مانگێگ درەوشایەوە، وە لەو حاڵەتەدا فەرمووی: {(مَنْ سَنَّ فِي الإسلامِ سُنَّةً حَسَنَةً، فَلَهُ أجْرُهَا، وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِها بَعْدَهُ مِنْ غَيْرِ أن يُنْقَصَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيءٌ) (رَوَاهُ مسلم برقم: (٢٣٤٨)، وَابْنُ مَاجَهْ برقم: (٢٠٣)}، واتە: هەركەسێك چاكەیەك دابێنێ، ئەوە پاداشتی خۆی هەیە، وە پاداشتی هەموو ئەوانەی هەیە كە كار بەو چاكەیە دەكەن {كە ئەو دایهێناوەو ئەو دەستپێشخەریی بۆ كردوە} بەبێ ئەوەی لە پاداشتی ئەوان كەمبێتەوە، {بەقەدەر هەمووان پاداشتی هەیە}.

شایانی باسیشە هەندێك لە زانایان بە هەڵە ئەم فەرمایشتەیان كردۆتە بەڵگە لەسەر بیدعەی چاك (البدعة الحسنَة)و گوتوویانە: لێرەدا پێغەمبەر ﷺ مەبەستی ئەوەیە هەركەسێك بیدعەیەكی

باش دابێنیو، هەرکەسێك دوایی ئیش بەو بیدعە چاکە بکات، ئەوە پاداشتی هەموویانی هەیە !! بەڵام لەڕاستیدا وانیە، چونکە وەك چۆن ئایەت هۆی هاتنە خوار (سَبَب النزول)ی هەیە، فەرموودەکانی پێغەمبەریش هۆی گوتران (سَبَب الورود)یان هەیە، جا پێغەمبەر ﷺ لەو مەقامەدا کە فەرموویەتی: {هەرکەسێك چاکەیەك دابێنێ}، مەبەستی بیدعە نەبووە، بەڵکو مەبەستی ئەوە بووە کە دەستپێشخەریی بکات بۆ چاکەیەك، چونکە بێگومان هاوکارییکردنەکەی ئەو مسوڵمانە بۆ پیاوە هەژارەکە، بیدعەت نەبووە دایهێناوە، بەڵکو تەنیا هاوکاریی کردوە، کەواتە: مەبەست لە ڕێبازێکی باش (سُنَةً حَسَنَةً) خودی هاوکارییکردنەکە بووە، جا جاری وایە، واباشە هاوکارییکردن ئاشکرابێ، بۆ ئەوەی کە خەڵکی دیکە تەماشای بکات، چ لەبەرئەوەبێ کە ماڵ بەخشینەکە واجبە، یان لەبەر هەر هۆیەکی دیکەبێ، کە ماڵ بەخشینەکە ئەگەر بە ئاشکرابێ، باشتر ئامانجی خۆی بپێکێ، وە جاری وایە وا باشە کە بە پەنهانیی بێو، دەبێ باباى بەخشەر حەکیمو لێزانو بە سەلیقە بێو، کاتی گونجاوو شێوەی گونجاو بۆ ماڵ بەخشینەکەی بدۆزێتەوە، ئەگەر پێویستی کرد ئاشکرای بکاتو، ئەگەر پێویستی نەکرد پەنهانیی بکات، وە ئەگەر واباش بوو با بە شەوبێو، واباش نەبوو، با بە ڕۆژبێ، پێغەمبەریش ﷺ لەوبارەوە فەرموویەتی: {أَفْضَلِ صَلاَةِ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ إِلاَّ الْمَكْتُوبَةَ) (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ برقم: (٧٣١)، وَمسلم برقم: (١٨٢٢)، عَنْ زَيدِ بنِ ثَابِتٍ رضي الله عنه}، واتە: باشترین نوێژی ئینسان ئەوەیە کە لە ماڵەوە بیکات جگە لە

فەڕزەكـان، بۆچی لـە ماڵـەوە بێ ؟ لەبەرئـەوەی خـەڵك هەسـتی پـێ ناكات، كەواتە: وەك چۆن نوێژ جگە لە فـەرز ئـەوی دیكـە واباشـە لـە ماڵێ بێ، بـەڵام فەڕزەكە دەبێ بە ئاشكرابێ، دەگونجـێ بڵێیـن: مـاڵ بەخشینیش جگـە لە زەكات كـە واجبـەو دەبێ بـە ئاشـكرابێ، ئـەوی دیكە ئەگەر بە پەنهانیی بێ ڕەنگە باشتـربێ، بـەڵام وەك گوتم: مـاڵ بەخشینی سوننەتیش دیسان حاڵەتی جۆراو جۆری هەیـە، هـەروەها پێغەمبـەر ﷺ فەرموویـەتی: {(إِنَّ الَّـذِي يَجْـهَرُ بِالْقُـرْآنِ كَالَّـذِي يَجْـهَرُ بِالصَّـدَقَةِ وَالَّذِي يُسِـرُّ بِالْقُرْآنِ كَالَّـذِي يُسِـرُّ بِالصَّـدَقَةِ) (رَوَاهُ النَّسَـائِي بـرقم: (١٦٦٣)، عَنْ عُقْبَةَ بْنَ عَـامِرٍ رضي الله عنه، وَصَحَّحَـهُ الألبـاني}، واتـە: ئەو كەسەی كە قوڕئـان بە دەنگی بـەرز دەخوێنـێ، وەك ئەوەیە كە خێـرو چاكە بە ئاشـكرا دەكات، وە ئەوەی كە قوڕئـان بە دەنگی نزم دەخوێنـێ، وەك ئەوە وایە كە خێرو چاكە بە پـەنهانیی دەكـات، كـە دیـارە جاری وا هەیـە وا باشـە بـە دەنگی بـەرز قوڕئـان بخوێندرێو، جاری واش هەیە وا باشە بە دەنگی نزم، بۆ وێنە: ئەگـەر نوێژكەر لەگەڵ ئیمـامدا نوێژی كرد، دەبێ قوڕئانەكەی بە دەنگی نزم بخوێنێ، وە جاری وا هەیە ئەگەر بەتەنیاش نوێـژی كـرد لـە ماڵێ لـە نوێژە (جَهْرِي)یەكاندا، سـوننەتە كـە دەنـگ بـەرز بكـاتەوە، جا وەك چـۆن نوێـژكردن جـاری وایـە دەبـێ بـە دەنگـی نـزم قوڕئانەكـە بخوێنـدرێو، جـاری وایـە بـە دەنگـی بـەرز، بـە هـەمان شـێوە مـاڵ بەخشینیش جاری وایە بە ئاشكراو، جـاری واش هـەیە بە پەنهـان، هـەروەها پێغەمبـەر ﷺ فەرموویـەتی: {(صَـدَقَةُ السِـرِّ تُطْـفِيءُ غَضَـبُ الـرَّبِ) (رَوَاهُ الطَبَرَانِي عَن بهـز بـن حكيم عن أبيه عن جدِّهِ

رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، وَصَحَّحَهُ الألباني في (صحيح الجامع) برقم: (١٨٧١)}، واتە: ماڵ بەخشینی پەنهان تووڕەیی پەروەردگار دەکوژێنێتەوەو لایدەبا، (واتە: خوا زۆری پێ خۆشە).

مەسەلەی چواردەیەم: کە دەفەرموێ: ﴿وَيُكَفِّرُ عَنكُم مِّن سَيِّـَٔاتِكُمْ﴾، لە دوای نەزرو ماڵ بەخشینی بە پەنهانو بە ئاشکرا دەفەرموێ: لە گوناهەکانتان لێتان دەسڕێتەوە، ئەوەی لێوەردەگیرێ کە ئینسان، چ بە ئاشکرا، چ بە پەنهان ماڵی خۆی ببەخشێ، دەبێتە هۆی ئەوەی کە گوناحو تاوانەکانی لێ بسڕێتەوە، هەندێکیشیان گوتوویانە: ئەوە تایبەتە بە ماڵ بەخشینی پەنهانەوەو، هەندێکیشیان گوتوویانە: تایبەتە بە ماڵ بەخشینی ئاشکراوە، بەڵام لەڕاستیدا بۆ هەردووکیان دەچێتەوە.

مەسەلەی پازدەیەم: کە دەفەرموێ: ﴿لَّيْسَ عَلَيْكَ هُدَىٰهُمْ﴾، لە دوای باسی ماڵ بەخشین دەفەرموێ: هیدایەتدانی ئەو خەڵکە لەسەر تۆ نیە، ئەمە ئەوەی لێوەردەگیرێ، کە ئینسانی مسوڵمان کە ماڵی خۆی دەبەخشێ، نابێ ببەستێتەوە بەوەوە کە حەتمەن دەبێ ئەو ئینسانە بەپێی دڵی ئەو بێت، بەڵکو جاری وایە ئەگەر ماڵ بەخشینەکە سوننەت بێ، با ئەو کەسە مسوڵمانیش نەبێ، هەر دروستە پێی ببەخشی، مادام ئاتاجو لێقەوماوە، بە بەڵگەی ئەوە، کە خوای پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿لَّا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ

لَمْ يُقَٰتِلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوٓا۟ إِلَيْهِمْ... ﴿٨﴾ الممتحنة، واتە: خوا لێتان قەدەغە ناکات سەبارەت بەو کافرانەی کە خوا لە ماڵو حاڵتان وەدەریان نەناون، وە لەسەر دینتان شەڕتان لەگەڵدا ناکەن، کە لەگەڵیاندا چاکەکار بن، وە لەگەڵیان بەخشندە بنو لە ماڵی خۆتانیان پێ بدەن، بەڵام زۆر لە زانایان دەڵێن زەکاتو ماڵی فەرز تەنیا بە مسوڵمانان دەشێو نابێ بدرێ بە ئینسانی بێ بڕوا، هەرچەندە هەندێکیان دەڵێن: نەخێر زەکات بە ئینسانی کافرو بێبڕواش هەر دەشێ، جا ئەوانەی کە دەڵێن: زەکات تەنیا دەبێ بدرێ بە مسوڵمانان، ئەم فەرمایشتەی پێغەمبەر ﷺ بە بەڵگە دێننەوە کە فەرموویەتی: {(أُمِرتُ أَنْ آخُذَ صَدَقَةً مِن أَغْنيائِهم وأَرُدَّها في فُقَرائِهم) (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)، البخاري: (١٣٩٥)، و مسلم: (١٩)، وأبو داود والنسائي والترمذي وإبن ماجه وأحمد} ، واتە: فەرمانم پێ کراوە، کە زەکات لە دەوڵەمەندەکانی مسوڵمانان وەربگرم، وە بیدەمەوە بە هەژارەکانیان، ئەوانەش کە دەڵێن دروستە بدرێ بە خەڵکی نامسوڵمانیش، ڕواڵەتی ئایەتەکە بە بەڵگە دێننەوە، بەڵام وا پێدەچێ ئەو ڕایەی دیکە ڕاستتربێ، چونکە زەکات یەکێکە لە پێنج پایەکانی ئیسلامو دەبێ لەنێو مسوڵماناندا جێبەجێ بکرێو، تەنیا بدرێ بە مسوڵمانان، بەڵام خەڵکی نامسوڵمان دەگونجێ لە ماڵی دیکە غەیری ئەوەی کە زەکاتەو فەرزە، لەوە هاوکاریی بکرێن، بەڵام ئایا بابای گوناهبارو فاسق کە نوێژ ناکات، یان ڕۆژوو دەخوات، یان بەناوبانگە بەوەی کە گوناهێك

دەكات، ئایا زەكاتی پێدەشێ یان نا ؟ وە ماڵی دیكەی پێ دەشێ یان نا ؟ ئەوەی كە لە ئایەتەكانو فەرمایشتەكان وەردەگیرێ، ئەوەیە كە پێی دەشێ، بەڵام ئەگەر هاتو ئینسانێكی چاكەكار لەگەڵ یەكێكی خراپەكار هەبوون، هەردووكیان وەك یەك موحتاج بوون، دیارە لەو حاڵەتەدا واباشترە بدرێ بە چاكەكارەكە، هەرنەبێ بۆ ئەوەی ئەو كەسەی كە بێدینە یاخود گوناهبارە، بەخۆیدا بچێتەوە، وە بزانێ كە لە خێرو چاكەی مسوڵمانان بێبەش دەبێ، بەهۆی گوناهبارییو خراپەكارییەكەیەوە، بەلگەش لەسەر ئەوە كە ماڵی زەكاتو خێرو چاكە بە ئینسانی گوناهباریش دەشێ، ئەو فەرموودەیەی پێغەمبەرە ﷺ كە بوخاریی موسلیم[1] گێڕاویانەتەوەو ئەوە كورتەی ماناكەیەتی: كابرایەك دەیەوێت خێرو چاكە بكات، یان زەكات بدات، جارێك دەیدا بە ئافرەتێكی زیناكەر جارێكی دیكە دەیدا بە پیاوێكی دەوڵەمەند، جارێكی دیكە دەیدا بە پیاوێكی دز، جا كە دەیدا بە ئافرەتە زیناكەرەكە، خەڵك باسی دەكەنو دەڵێن: تەماشا بكەن! خێرو چاكەی خۆیدا بە ئافرەتێكی داوێن پیس ! ئەویش وا دەزانێ، كە لە قیسی چووە، دەڵێ: ستایش بۆ خوا، ئەمجارە دەیدەم بە موستەحەقی خۆی، بۆ جاری دووەم دەیدا بە دەوڵەمەندێك، دیسان خەڵك زەمی دەكەنو دەڵێ: ستایش بۆ خوا، ئەمجارە دەیدەم بە كەسێ كە پێی بشێ، جاری سێیەم دەیدا بە دزێك، دیسان خەڵكی باسی دەكەن، ئەویش دەڵێ: خوایە ستایش بۆ تۆ، خێرو چاكەكەم چووە دەستی زیناكەرێكو دەوڵەمەندێك و دزێك !! بەڵام پێی

---

[1] البخاري: (١٤٥١)، و مسلم: (١٠٢٢).

دەگوترێ، {واتە لە خەونىدا، یان بە ئیلهام} کە هەرسێك خێرو چاکەکەت بە باشترین شێوە لێوەرگیراون، زیناکەرەکە بەڵکو بەهۆی ئەو ماڵو سامانەوەکە پێیدراوە بێنیاز بێ لە داوێن پیسیی، دەوڵەمەندەکە بەڵکو عیبرەت وەربگرێ، لەمەودوا چیدیکە چرووکیی و ڕژدیی نەکاو ئامادەبێ ماڵی خۆی ببەخشێ، وە دزەکەش بەڵکو پێویستیی بە دزیی نەمێنێو وازبێنێ !.

مەسەلەی شازدەیەم: کە خوا دەفەرموێ: ﴿وَمَا تُنفِقُواْ مِنْ خَيْرٍ فَلِأَنفُسِكُمْ﴾، هەر سامانێك ببەخشن بۆ خۆتانە، ئەوە لەڕاستیدا هەم دنیا دەگرێتەوە، هەم دواڕۆژیش، ئینسان هەم لە دنیادا لە بەخشینی خۆی بەهرەمەند دەبێو پێی سەربەرزەو دڵی مورتاح دەبێو، خەڵك بە چاکە باسی دەکەن، وە هەم لە دواڕۆژیشدا دێتەوە ڕێیو خوا پاداشتی دەداتەوە، وە ئەوە بەڕاستی هەم تاکیش دەگرێتەوەو، هەم خێزانیشو، هەم کۆمەڵگاش دەگرێتەوە، کۆمەڵگایەك کە خێرومەندبن لەنێو خۆیانداو هاوکاریی یەکدی بکەن، بۆ دنیاشیان باشەو بۆ دواڕۆژیشیان باشە.

مەسەلەی حەڤدەیەم: کە خوا دەفەرموێ: ﴿وَمَا تُنفِقُونَ إِلَّا ٱبْتِغَآءَ وَجْهِ ٱللَّهِ﴾، ئێوە ماڵی خۆتان خەرج ناکەن مەگەر بۆ داواکردنی ڕووی خوا، واتە: ڕەزامەندیی خوا، یان پاداشتی خوا، یان دیداری ڕووی خوا، لێرە ئەم تەعبیرە هەواڵە، خوا هەواڵ دەدا، دەفەرموێ: ئێوە ماڵی خۆتان نابەخشن مەگەر بۆ ئەوە کە خوا

لێتان ڕازی بێو، دەتانەوێ ڕەزامەندیی خوای پێ وەدەست بێنن، واتە هەواڵە بەڵام مەبەست پێی فەرمانە، واتە: حاڵەتی ئاسایی‌و سروشتی لای مسوڵمانان ئەوەیە، كە هەر بەو شێوەیە ماڵی خۆیان دەبەخشن، تەنیا بۆ ئەوەی خوا لێیان ڕازی بێ، هیچ ئامانج‌و مەبەستێكی دیكەیان نیە، چونكە هەركەس هەر ئامانج‌و مەبەستێكی دیكەی هەبێ، چ بۆ ماڵ بەخشین، چ بۆ هەر عیبادەت‌و طاعەتێكی دیكە، دیارە دەبێتە سەپانی پووشی‌و[1] جگە لە پەشێمانیی شتێكی دیكەی پێ نابڕێ.

مەسەلەی هەژدەیەم: كە دەفەرموێ: ﴿ وَمَا تُنفِقُواْ مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴾، هەر ماڵو سامانێك ببەخشن‌و هەر خێرێك بكەن، بە تەواویی پاداشتان دەدرێتەوەو ستەمتان لێناكرێ، كە بەشێك لە پاداشتەكەتان بفەوتێنرێ، پێغەمبەر ﷺ لەوبارەوە فەرموویەتی: {(إنَّ المسلم إذا أَنْفقَ علَى أَهْلِهِ نَفَقَةً، وهُوَ يَحتَسِبُها، كانَتْ لَهُ صَدَقَةً) (مَتَفقٌ عَلَيهِ، البُخاري برقم: (٥٣٥١)، ومسلم برقم: (٢٣١٩)، عَن أبي مَسْعُودٍ البدريِّ}، واتە: مسوڵمان ئەگەر ماڵی خەرج كرد بۆ ماڵو خێزانەكەی خۆیشی، مادام مەبەستی پێ ڕازیكردنی خوا بێ، ئەوەش بۆی بەخێرو چاكە دەچێ، چونكە ئایەتەكە دەفەرموێ: ﴿ وَمَا تُنفِقُواْ مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ ﴾، هەر

---

١) جوتیار كە هیچی دەستگیر نەبوو، جگە لە پووش‌و كا، مانای وایە ڕەنج بە خەسار بووە.

نەفەقەیەك بكەنو هەر ماڵێك ببەخشن مادام مەبەستتان پێ خوا بێ، ئەگەر بۆ ماڵو منداڵی خۆشتان بێ، هەر پاداشتتان هەیە.

مەسەلەی نۆزدەیەم: كە دەفەرموێ: ﴿ لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ﴾، بۆ ئەو هەژارانەی لە ڕێی خوادا حەپس بوون، واتە: لەبەر سەرگەرمییان بە خزمەتی ئیسلامەوە، جا بانگەواز بێ، جەنگو جیهاد بێ، هەر خزمەتێكی دیكە بێ، وەك: بلاوكردنەوەی زانست، فەرمان بە چاكەو ڕێگرتن لە خراپە، گرنگ ئەوەیە سەرگەرمی كارێك بن كە نیەتی خوایان لێ هێناوە، هەموو ئەوانە باشترین كەسانێكن كە هاوكاریی بكرێن، وە مسوڵمانان لە ماڵو سامانی خۆیان بەشیان بدەن، چونكە لەبەر خزمەتكردنی ئیسلامو مسوڵمانانو سەرقاڵبوونیان بە كاری ئیسلامییەوە، دەرفەتی كارو كەسابەتو هاتنو چوونیان نیە.

مەسەلەی بیستەمو كۆتایی: كە دەفەرموێ: ﴿ الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُم بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً ﴾، وەك پێشتر باسمان كرد خوا ﷻ كاتی: شەوو ڕۆژو پەنهانو ئاشكرای داناون بۆ كەسانێك كە ماڵ دەبەخشن، واتە: جاری وایە واباشە بە شەو ببەخشیو، جاری وایە بە ڕۆژ، وە جاری وایە بە ئاشكراو، جاری وایە بە پەنهانیی، وە دیاریكردنی شەو یان ڕۆژ، پەنهان یان ئاشكرا، ئەو حیكمەتەیە كە مسوڵمان دەبێ بەكاریبهێنێ لە ماڵ بەخشینی خۆیدا.

لێرەشدا دەگەینە کۆتایی ئەم دەرسەمان، خوایە بە کەرەمو بەزەیی ڕەهاو بێسنووری خۆت، بە بەخششی خۆت لە غەیری خۆتو، بە ڕزقی حەڵاڵت لە هی حەرام بێنیازمان بکەی، ئامین.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ.

بەرهـەمـەکانی دانـەر

١- پوختەیەك دەربارەی ئیسلام. چاپی ٢/ ٢٠٠٦.

٢- دەبەرێك ڕاچوونی ئیسلام و ڕێچکان. چاپی ٣/ ٢٠٠٦

٣- یادی خوا، گرنگی یادی خوا لە ژیانی مرۆڤ دا. چاپی ١ /١٩٨٧

٤- کۆمەڵی خـوا. چاپی ١ / ١٩٨٨

٥- پێشمەرگەی ئیسلام، یان مسوڵمانی موجاهید کێیەوچۆنە؟ چاپی٣ /٢٠٠١

٦- دەردو دەرمانی بزووتنەوەی ئیسلامی. چاپی ١ /١٩٨٩

٧- ڕێبازی پێغەمبەر ﷺ کامەیە؟! چاپی ١/ ١٩٨٩

تێبینی: دواتر خرایە نێو کتێبی (مسوڵمانی کامڵ: بەشی یەکەم: بیروبڕوای مسوڵمان) وە دواتر ئەمیش خرایە نێو کتێبی (ئیمان و عەقیدەی ئیسلامیی)یەوە .

٨- ڕێگای صاڵح بوون و بەرەو خوا چوون. چاپی ٣ /٢٠٠٥

تێبینی: وەرگێڕدراوە بۆ عەرەبی و لەژێر چاپە .

٩- کوردستان بۆ وێران بووو چۆن ئاوەدان دەبێتەوە؟! چاپی ١ / ١٩٨٩

١٠- حوکمی گەڕانەوە ژێر نیری طاغووت. چاپی ٢ /٢٠٠٥

١١- سۆزی نەتەوایەتی و بیری ناسیۆنالیزم لە تەرازووی ئیسـلامدا. چاپی ٣ /٢٠٠٥

١٢- مسـوڵمانی کامڵ/بەشی یەکەم: بیروبڕوای مسوڵمان. چاپی ١/١٩٩٧

تێبینی: ((دواتر خرایە نێو کتێبی (ئیمان و عەقیدەی ئیسلامیی)یەوە)).

١٣- چارەسـەری کێشـەی کورد لە نێوان ئیمان و پەرلەمان دا. چاپی ١ /١٩٩٢

١٤- بزووتنەوەی ئیسلامیی لە دووڕیانی مان و نەمان دا. چاپی ١ /١٩٩٣

١٥- بزووتنەوەی ئیسلامیی و ئایندەیەکی گەش و ڕوون. چاپی ١ / ١٩٩٥

١٦- پرۆژەی بەرنامەی فیکریی کاری ئیسلامیی. چاپی ١ / ١٩٩٦

١٧- چەند ڕێڕوونییەك بۆ ئیسلامییەكانی كوردستان. چاپی ١ /١٩٩٦

١٨- ئیسلامو كێشە هەنووكەییەكان. چاپی ١ /١٩٩٥

١٩- با وریا بین! داڕووخانی ڕەوشت كۆمەڵگاكەمان بەرەو هەڵدێر دەبات. چاپی ٢ /٢٠٠٦.

٢٠- خواپەرستی ئیسلامیی: بەشی یەكەم/ خواپەرستی بەگشتی، پاكوخاوێنی .

٢١- خواپەرستی ئیسلامیی: بەشی دووەم/ نوێژ بەرپاكردن .

٢٢- خواپەرستی ئیسلامیی: بەشی سێیەم/ ماڵ بەخشینو زەكات.

٢٣- خواپەرستی ئیسلامیی: بەشی چوارەم/ ڕۆژووگرتن، حەجوعومرە، زیكری خوا.

٢٤- گەڕانەوە بۆ لای خوا ﷻ . چاپی ٥ /٢٠١٠

٢٥- زانایانی ئیسلام كێنو چۆنن ؟! چاپی ٣ / ٢٠١١

تێبینی : بۆ زمانی عەرەبیش وەرگێڕراوە.

٢٦- بنچینە گرنگەكانی هەڵسوكەوتی شەرعییانەو ژیرانە لەگەڵ وردە بابەتە خیلافییەكاندا، چاپی ١/ ١٩٩٩ .

تێبینی: ئەم نامیلكەیە باسێكی بەرگی یەكەمی كتێبی: (خواپەرستی ئیسلامیی)یە، بۆ زمانی عەرەبیش وەرگێڕراوەو چاپیش كراوە.

٢٧- مزگەوتەكانی كوردستان لەنێوان ئاوەدانكردنەوەو وێران كردندا. چاپی ١/ ٢٠٠٠

٢٨- تاقیكردنەوەی خوا بۆ بەندەكانی چییەو چۆنە؟ چاپی ٢ /٢٠١١

٢٩- بنەما شەرعییەكانو هێڵە گشتیەكانی كۆمەڵی ئیسلامیی . چاپی ٣ /٢٠١١

تێبینی: (ئەم نامیلكەیە وەرگێڕراوەتە سەر زمانی عەرەبی).

٣٠- كۆمەڵی ئیسلامیی: ئامانجو هەلۆێستەكانی. چاپی ١ /٢٠٠١

٣١- پاساوو بەڵگە شەرعییەكانی بنیاتنانی كۆمەڵیی ئیسلامیی، ئاڵقەكانی: ١و ٢ و ٣ و ٤ . چاپی ١ / ٢٠٠١

٣٢- ئافرەتی مسوڵمانی کورد مافە شەرعییەکانیو ئەرکە گرنگەکانی. چاپی ١/٢٠٠٠.

٣٣- ئافرەتو خێزان لە سایەی شەریعەت دا . چاپی ٢ / ٢٠٠٥

٣٤- چەند مەسەلەیەکی باوی سەردەم . چاپی ٥ / ٢٠٠٥

تێبینی: وەرگێڕراوەتە سەر زمانی عەرەبی.

٣٥- چەند ڕێڕوونییەك بۆ خوشكو برایانمان لە هەندەران. چاپی ١ /٢٠٠٢

٣٦- سنوورە قەدەغەکان مەشکێنن! (چاوپێکەوتنی دکتۆرحسین محمد عزیز).
چاپی ٢ / ٢٠٠٣

٣٧- چۆن هەڵسوکەوت لەگەڵ خەڵکی دا بکەین؟! چاپی ١ / ٢٠٠٢

تێبینی: وەرگێڕراوەتە سەر زمانی عەرەبی.

٣٨- شەهید کێیەو چ پلەوپایەیەکی هەیە؟! چاپی ١ / ٢٠٠٢

٣٩- جیهاد لە ڕێی خواداو چەند سەرنجو ئاگادارییەك. چاپی ١/ ٢٠٠٢

٤٠- بۆئەوەی لەسەر جیهادکردنمان قەرزدار نەبینەوە! چاپی ١ / ٢٠٠٢

٤١- جیهاد لەڕێی خوادا چییەو بۆچی دەکرێو چۆن دەکرێ؟ چاپی١/ ٢٠٠٢.

٤٢- ئەشکەنجەو زیندان (چاوپێکەوتنی هاوژین عومەر) چاپی ٣/ ٢٠٠٩ .

تێبینی: وەرگێڕراوەتە سەر زمانی عەرەبی، هەروەها دوو تەرجەمەی فارسیشی کراوەو چاپو بڵاوکراوەتەوە، هەروەها بۆ زمانی ئینگلیزیش وەرگێڕراوەو چاوەڕێی چاپە.

٤٣- کارو پرۆژەی ئیسلامیمان (وتاری کۆنگرەی یەکەمی کۆمەڵی ئیسلامیی)
چاپی ٢ / ٢٠٠٦.

٤٤- ئیسلامو مسوڵمانەتیوکاری ئیسلامیی لەبەر ڕۆشنایی قورئانو سوننەتدا.
چاپی ١ / ٢٠٠٦ .

٤٥- ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی. بەرگی/١، ئیمانو عەقیدەی ئیسلامی چییەو چۆنە؟! ١ تا ١٢ . چاپی ١ / ٢٠٠٦

٤٦- ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی. بەرگی/ ٢، خوا بە یەکگرتن (التوحيد) لە بەدیهێنەرایەتییو پەروەردگارێتی دا. ١٣ تا ٢٦ . چاپی ١ / ٢٠٠٦

٤٧- ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی. بەرگی/ ٣، خوا بەیەکگرتن لە ناوو سیفەتو لە پەرستراوێتی دا، ٢٧ تا ٣٦ . چاپی ١ / ٢٠٠٧

٤٨- ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی. بەرگی/ ٤، ئیمان بە فریشتەکانی خوا (عزّوجل)، کتێبەکانی خوا (عزّوجل)، پێغەمبەرانی خوا (عليهم الصلاة والسلام). ٣٧ تا ٤٠ . چاپی ١ / ٢٠٠٧

٤٩- ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی. بەرگی/ ٥، ئیمان بە ڕۆژی دوایی قەزاو قەدەر ٤١ تا ٤٥ . چاپی ١ / ٢٠٠٨

٥٠- ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی. بەرگی/٦، تایبەتمەندییو دیدو بۆچوونەکانی پەیڕەوانی ڕێبازی ڕاست. ٤٦ تا ٥٠. چاپی ١ / ٢٠٠٨

٥١- تەوژمی ئیسلامییو عەلمانییو خاڵە هاوبەشو جیاوازەکانیان. چاپی ٢٠٠٧/١، چاپی ٢/ ٢٠١١.

تێبینی: زۆربەی بە (٢٤) ئاڵقە لە هەفتەنامەی (هاووڵاتی)و ئەوەی دیکەش بە (٩) ئاڵقە لە هەفتەنامەی (ئاوێنە)دا بڵاوکراوەتەوە.

٥٢- گەنجەکانمان لە نێوان ڕەسەنایەتییو لاسایی کردنەوەدا.

٥٣- بە دوورخستنەوەی ئافرەت لە ئیسلام چ زیانێك دەکەین ؟

٥٤- سیاسەتی ئیسلامییو چەند ڕوونکردنەوەیەك.

٥٥- چۆنیەتی بوونە پێشەنگو بنیاتنانی بنکەی جەماوەریی.

٥٦- چەند بنەمایەکی گرنگی وتاربێژیی.

٥٧- قوتابیانی زانیاری شەرعیی چەند سەرنجو ڕێنمایی یەك.

٥٨- خوو ڕەوشتی بەرزو پەسند سەنگی مەحەکی مسوڵمانەتی یە.

٥٩- بانگەواز بۆ لای خوا .

٦٠- قوتابیان لەم هەلو مەرجەدا پێویستە چۆن بنو چی بکەن ؟!

٦١ -ضيف و قضية (مقابلة مع قناة العربية). كە دوایی لە شێوەی نامیلکەدا چاپ کراوە.

٦٢- حوار خاص (مقابلة مع قناة العالم). كە دوایی لە شێوەی نامیلکەدا چاپ کراوە.

٦٣- خواناسیی، ئایین ، ئیمان. چاپی ٢ / ٢٠٠٩ .

٦٤- واقیعی هەرێمی کوردستان ...دیدێکی ئیسلامییانە. چاپی ١/ ٢٠٠٨ .

٦٥- چەند بابەتێکی هونەریی لەبەر ڕۆشنایی قورئانو سوننەت دا. چاپی ١ /٢٠٠٨

٦٦- چۆن باشتر لە کتێبی بەڕێزی خوا بەهرەمەند دەبین؟! چاپی ١/ ٢٠٠٨، چاپی ٣ /٢٠١٠

٦٧- سروشتو پایەکانی خێزانو مەسەلەی چەندژنیی لە تەرازووی شەرعو عەقڵ دا.

تێبینی: ئەم نامیلکەیە بە(١٤) ئالْقە لە ڕۆژنامەی (ڕۆژنامە)دا بلاوکراوەتەوە.

٦٨- پوختەی ژیاننامەی پێغەمبەری خوا ﷺ، چاپی ١/ ٢٠١٠، چاپی ٢/ ٢٠١١. چاپی ٣/ ٢٠١٢

٦٩- چەند بابەتێکی سیاسی هاوچەرخ لەبەر ڕۆشنایی عەقڵو وەحی دا .

٧٠- کاری ئیسلامیی و ڕەواندنەوەی چەند تەمومژێك.

٧١- حوکمی لە ئیسلام هەڵگەڕانەوەو هەڵسەنگاندنێك.

٧٢- مەلای گەورە کۆیەو تەفسیرەکەی و چەند سەرنجێك.

٧٣- هەڵسەنگاندنێك لەبارەی: هەبوونو نەبوونی نەسخ لە قورئان دا.

٧٤- ئەرکی سەرشانمان بەرانبەر بە قورئان .

٧٥- ڕوونکردنەوەی بنەما شەرعییەکانو هێڵە گشتییەکانی کۆمەڵی ئیسلامیی.

٧٦- طريق الصلاح والسَّير الى الله تعالى.

٧٧- الإسلام كما يتجلّى في كتاب الله تبارك وتعالى، المجلد الأول.

٧٨- تەفسیری قورئانی بەرزو بەپێز/ بەرگی یەکەم – سووڕەتی (الفاتحة) و (البقرة).

٧٩- تەفسیری قورئانی بەرزو بەپێز / بەرگی دووەم، سورەتی (آل عمران).

٨٠- تەفسیری قورئانی بەرزو بەپێز / بەرگی سێیەم، سورەتی (النساء).

٨١- چەند بنەمایەکی گرنگی ماڵو سامان بەخشین لەڕێی خوادا

ئەو بەرهەمانەی لەژێر چاپن

١- ئیسلامو دەوڵەتداریی و حوکمڕانیی/ بەرگی یەکەم.

٢- تەفسیری قورئانی بەرزو بەپێز / بەرگی چوارەم، سورەتی (المائدة).

٢- تەفسیری قورئانی بەرزو بەپێز / بەرگی پێنجەم، سورەتی (الأنعام).

٤- الإسلام كما يتجلّى في كتاب الله تبارك وتعالى، المجلد (١ -٨).

ئەو بەرهەمانەی چاوەڕێی چاپن

١- خووو ڕەوشتی ئیسلامیی.

٢- گرنگیی‌و پێویستیی پابەندیی بە قورئانو سوننەتەوە.

٣- ئیسلامو دەوڵەتداریی و حوکمڕانیی/ بەرگی (٢، ٣، ٤).

٤- ڕوونکردنەوەی عەقیدەی طەحاویی.

٥- خاتوو عائیشە دایکی بڕواداران.

نێـوەڕۆك

لەبەر ڕۆشنایی چەند ئایەتێکی بەپێزی کتێبی خوای بەرزو مەزن و چەند فەرمایشتێکی پێغەمبەری ڕەوشت بەرزدا صلى الله عليه وسلم باسی چەند بنەماو ئاکارێکی گرنگ و بەرزو پەسندی ماڵ و سامان بەخشین لە ڕێی خوادا کراوە، تاکو ئەو ماڵ و سامانەی لەپێناوی خوادا دەبەخشرێ باشترین کەڵین بگرێ و هەم بێبەخشراویش چاکترین بەهرەی لێوەربگرێ.

هەڵبەتە کارێکیش بۆ خوا عز وجل بکرێ، دەبێ خاوەنەکەی بەرزترین و چاکترین شێوازو چۆنیەتی تێدا لەبەرچاو بگرێ، چونکە خوای بەرزو مەزن باشترین شت و پەسندترین شێواز نەبێ شایستەی نیە!

ameer.maktab@yahoo.com

 /AliBapir /AliBapir /MediaAmeerOffice

www.alibapir.net